

káľay

ZRKADLENIE - ZRCADLENÍ 1/2011

ČESKO-SLOVENSKÁ REVUE ZRKADLENIE SBCVDRONI

číslo 1
VIII. ročník
2011

SLOVENSKÝ LITERÁRNY KLUB
V ČESKEJ REPUBLIKE

CENA 1,33 €
ČEŇA 40 Kč

OBSAH

4

Slovo úvodom

(Vladimír Skalský)

5

PUBLICISTIKA

6

Kauza Budmerice

(Ján Buzássy, Gustáv Murín)

10

Pamäť prvého slovenského prezidenta

(Anton Baláž, Michal Kováč)

39

TVORBA

40

V. S. vs. 39

(Nada Vokušová, Vladimír Kavčiak, Michaela Rosová, Martina Boleková)

56

Striptíz Mirky Ábelovej

(Mirka Ábelová)

62

Slovenskí autori pre medzinárodný PEN kalendár

(Viliam Jablonický, Mária Bátorová, Ivan Popovič, Ľubo Belák, Gustáv Murín, Etela Farkašová, Vladimíra Komorovská, Igor Hocheľ, Vladimír Skalský, Dalimír Stano, Tibor Kočík, Juraj Kuniak, Laco Kerata)

84

Salome Boleková

(Martina Boleková)

89

KOREŠPONDENCIA

90

Na osi Rapant – Sojková

(Zdenka Sojková)

98

Listy Hrabalovi: Košice – Kersko 2011

(Peter Pačaj)

151

AUTORI – AUTOŘI

152

O výtvarnom sprievode

(Anton Diváčeký)

155

Who is who

ZRKADLENIE-ZRCADLENÍ

česko-slovenská revue

štvrtročník- čtvrtletník

číslo 1/2011

deň vydania 31. 3. 2011, miesto: Praha

cena 40 Kč v ČR, v SR 1,33

rediguje Redakčný kruh,

predsedníčka: Olga Feldeková,

výkonný podpredseda: Vladimír Skalský

umelecké fotografie: Karol Kállay

grafická úprava: Jozef Illiaš

vydáva Slovenský literárny klub v ČR,

Salmovská 11, 120 00 Praha 2, IČO: 26603292,

tel.: +420 224 918 483, tel./fax: +420 224 919 525

e-mail: zrkadlenie@czsk.net

v spolupráci so Slovensko-českým klubom,

Českým PEN klubom a Slovenským centrom

PEN klubu

Tlač: Sdružení MAC, s. r. o.

Reg. MK ČR E 15388

Vychádza s podporou Ministerstva kultúry

Českej republiky

REDAKČNÝ KRUH

Anton Baláž

Ireny Baláž

Ladislav Ballek

Zuzana Cigánová

Vojtech Čelko

Lubomír Feldek

Olga Feldeková

Daniela Fischerová

Michal Giboda

Alexander Halvoník

Helena Haškovcová

Karol Horák

Viktoria Hradská

Miroslav Huptych

Anton Hykisch

Emil Charous

Rudolf Chmel

Jozef Junas

Peter Juščák

Vladimír Karfík

Vladimír Kavčiak

Peter Kerlik

Ivan Klíma

Alex Koenigsmark

Imrich Kružliak

Juraj Kuniak

Jan Lukeš

Lubomír Machala

Dušan Malota

Gustáv Murín

Mira Nábělková

Vladimír Petrík

Ján Rakytko

Vladimír Skalský

Zdenka Sojková

Jiří Stránský

Eduard Světlík

Ivan O. Štampach

Nataša Tanská

Miloš Tomčík

Ondřej Vaculík

Marián Vanek

Pavel Verner

Nada Vokušová

Jiří Žáček

EDITORIAL

VLADIMÍR SKALSKÝ

Držíte v rukách, prípadne máte položené na stole, v najhoršom ležíte laktami na prvom čísle ôsmeho – no naozaj, tiež som si to prepočítaval na prstoch - ročníka literárnej revue Zrkadlenie-Zrcadlení. Už to, že je to číslo, nie dvojčíslo, je po peripetiách minulého roku dobrým znamením. A naozaj – Ministerstvo kultúry Českej republiky udelilo na vydávanie štvrťročníka grant a tak vyjdú štyri riadne čísla. Samozrejme, počítame ticho aj s tým, že na vydávanie príspeje, ako už tradične, aj Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Každopádne, ministerstvo kultúry urobilo veľkú radosť vydavateľom, redakčnému kruhu a verím, že aj čitateľom. Menej radostné je už to, o čom píše Ján Buzássy a Gustáv Murín na začiatku bloku Publicistika, a čo sa premietlo i do výzvy mnohých organizácií, ktorú tiež publikujeme. I to sa týka ministerstva kultúry. Avšak slovenského. A najmä sa to týka kaštiela v Budmericiach, známeho ako Domov slovenských spisovateľov, kam chodili autori a prekladatelia na tvorivé pobyty, kde sa konali mnohé konferencie, kde napokon i Slovensko-český klub organizoval konferencie Visegrad – Terra Interculturalis. O konferenciách, na ktorých sa podieľal PEN klub, tiež spoluvydavateľ našej revue, ani nehovoriac a nepočítajúc ich. Hrozí či nehrozí mu prenájom na celkom iné účely? Alebo dokonca privatizácia? Prečítajte si... Poctou pre náš časopis je publikovanie textov z pamätí prvého prezidenta Slovenskej republiky, ktoré pripravil spolu s členom redakčného kruhu Zrkadlenia/Zrcadlení, prozaikom Antonom Balážom. Poctou pre Slovensko-český klub je i to, že Anton Baláž si do knihy vyžiadal aj rozhovor, ktorý s Michalom Kováčom a Václavom Havlom urobili pre Slovenské dotyky Nada Vokušová a autor týchto riadkov. Tak trochu je mu venovaný aj blok – V. S. vs. 39. Nerozmažávajme to. Radšej napíšme o výnimočnom projekte kalendára, ktorý dostanú delegáti na snemovaní Medzinárodného PEN klubu v Belehrade. Budú v ňom texty slovenských autorov v slovenčine, angličtine a srbčine a ku každému z nich obraz jedného zo slávnych insitných maliarov z Kovačice, teda z prostredia vojvodinských Slovákov. K niektorým textom sme v Zrkadlení pripojili aj anglické ekvivalenty, pre pôžitok z prekladu i na ukážku pre čitateľov, ktorí po slovensky, ani po česky nečítajú... Mladistvý pohľad na svet zastupujú poetky Mirka Ábelová a Martina Boleková, tradičnú rubriku Kritika nahradil výnimočne výnimočný blok Korešpondencia. Naozajstná i fiktívna. Veď pozrite sa. A keď už sme pri pozeraní – je veru na čo! Celé číslo je ilustrované umeleckými fotografiami majstra Karola Kállaya. Výber z nich i rozhovor s fotografom pripravil galerista Anton Divácký. Dobrú chuť, dobrý vkus, dobrý deň!

publicistika

DOMOV SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV V OHROZENÍ

Kaštieľ v Budmericiach možno viac nebude Domovom slovenských spisovateľov. Literárnemu fondu vypršal termín nájmu a zábery ministerstva kultúry sú nejasné. Predať? Trhovo prenájať? Ponechať ako to bolo? Na Slovensku sa okolo toho rozprúdila rozsiahla debata...

STRACH Z PRÁZDNA

JÁN BUZÁSSY

Literáti a prekladatelia vždy písali, prekladali, možno o tom ani veľmi neuvažovali. Prečo? Aj hlúpa sliepka si hľadá miesto pre svoje vajíčko, ktoré môže byť raz dôležité. Plody spisovateľov sa umiestňujú, aj nie, ale vznikajú.

Pred druhou svetovou vojnou i počas nej sedávali spisovatelia v kaviarňach, tam písali aj prekladali. Pri dvoch kávkach za pol dňa čosi urobili. Doma zväčša nemali priestor na prácu, byty bývali malé. Za socializmu sa už tolko v kaviarňach nepovažovalo, považovalo sa to za reakčný, cudzí spôsob života, čašník vždy radšej videl človeka, ktorý sa rýchlo opije a potom zmizne, než intelektuála, ktorý len posedáva a málo stroví. Spisovatelia, ktorí stále nemali ktovieaké byty, sa utiahli do tých teraz podozrivých Budmeríc.

Nepamätám sa, kto ich vymyslel, možno zavážilo aj, že môže byť z hladiska moci výhodné, mať ich tam pod palcom. Kolkó vytvorili, ťažko odhadnúť, knihy vychádzali, niektoré aj dobré. V šesťdesiatych rokoch som aj ja mal deti, a keď som sa pred nimi nevedel so svojím písaním skryť, išiel som do Budmeríc, a dost sa mi tam darilo.

Druhý raz som tento zámok využil, keď som sa ako prekladateľ chcel ponoriť do práce s veršom, ktorý som zatiaľ neovládal, keď som prekladal romantikov, Puškina a lorda Byrona. Možno práve prostredie zámku mi pomohlo pochopiť ten aristokratický grif. V Budmericiach sa dosiaľ konajú významné literárne konferencie, aj medzinárodné, bez ktorých by naša literatúra zostala kultúrnym nedochôdčatom.

Tiež ma trápi stále menšie zastúpenie kultúry v našom súčasnom svete. Stráca sa, je to menšinová vec, možno i pomaly mizne. Týka sa to aj PKO, aj Budmeríc, nie sú skrátka in. Dalo by sa z nich čosi vytĺcť. Ale poslúžili neraz na dobrú vec, ignorant, ktorí nič nevedia, by tu nemali rozhodnúť. Namiesto starých budov vznikajú nové, veľké a prázdne. Hučí v nich nekultúrnosť a prázdnota, ekonomická ašpirácia vytĺcť hoci aj na podvodoch, hazarde, možno zločine. Niektoré na svoju slávu možno len čakajú, nič neprodukurujú, ničomu neslúžia. Pre kultúru ľudí sú nulové.

Vo francúzskom básnikovi Paulovi Claudelovi som našiel verš:

„Zato duch nečistý tu je, ktorý naplňuje pustotu a všetky veci prázdne.“
V prázdnote je ozaj čosi diabolské.

POSLEDNÉ PRIVATIZAČNÉ KOSTI – HYENY NA LOVE

GUSTÁV MURÍN

V lete minulého roku, krátko po nástupe novej vlády, pristála v blízkosti istého kaštieľa, ktorý je národnou kultúrnou pamiatkou, súkromná helikoptéra, z ktorej vystúpila skupinka známych privatizérov, aby si prišla zblízka obzrieť svoju budúcu korisť.

Neskôr poslali fotografa, aby objekt chystanej krádeže národného majetku zdokumentoval presne tak, ako to robia autičkári, ktorí vyhladené auto najskôr nafotia a potom ponúknu potenciálnemu záujemcovi, ktorému kradnuté nesmrdí.

Od roku 1989 je kultúra na Slovensku v permanentnom ohrození pochybnými indivíduami, ktoré sa tzv. divokou privatizáciou zmocnili majetku, ktorý patrilo nám všetkým, občanom Slovenskej republiky. Nikdy však nebola kultúra ohrozená tak, ako dnes. Je to prosté. Privatizéri a s nimi spriahnuté politické klany sa až doteraz zamestnávali rozkrádaním nášho národného majetku vo veľkom – začalo to železiarňami, pokračovalo fabrikami všetkých veľkostí a lukratívnymi pozemkami. Dvadsať rokov sa drali o tieto veľké sústa a už nemajú, čo by ešte vo veľkom rozkradli. Ich hlad po majetku však ostáva. A tak sa rozhliadajú aj po omrvinkách, čo im z národného majetku ešte ušlo. Lahko zistili, že posledné hodnotné pozemky a budovy v správe štátu sú tie, čo patria kultúre, teda nám všetkým, pretože kultúra je verejná služba národu. Tak sa nevyberaným spôsobom pokúšajú zmocniť PKO na očiach celej verejnosti. V tichosti sa však chystajú aj na ďalšiu kultúrnu inštitúciu – kaštieľ v Budmericiach.

Budmerický kaštieľ s anglickým parkom dal postaviť v pseudoromantickom slohu v roku 1899 gróf Ján Pálffy. Od roku 1946 slúži slovenským spisovateľom, v roku 1954 poskytol štát tento komplex Literárnemu fondu do trvalého používania ako tvorivo-rekreačné zariadenie s oficiálnym názvom Domov slovenských spisovateľov Budmerice. Pozor, nemýľte sa, nie je to luxusné sídlo pre pár vyvolených. Poskytuje služby tým, ktorí nemajú na to, aby sa zatvárali do svojich víl, či išli tvoriť na exotické miesta. Sú to ľudia, ktorí sa rozhodli venovať kultúre ako NE-lukratívnej činnosti a Budmerice sú ich útočiskom, doslova posledným útlkom kultúry potom, čo iné takéto zariadenia pre výtvarníkov a hudobníkov už podľahli privatizačným tlakom. Aj potomkovia Jána Pálffyho uznali túto dôležitú úlohu Budmeríc a vzdali sa

reštitúcie v prospech umelcov. Budmerice poskytujú skromné, ale užitočné priestory pre tvorivé pobyty spisovateľom a básnikom, ale aj prekladateľom umeleckej a odbornej literatúry, novinárom, divadelným tvorcom, scenáristom, hercom, filmárom, rozhlasovým tvorcom, slúžia aj umeleckým fotografom a vedeckým stretnutiam. Toto „genius loci“ pomohlo zrodiť viaceré významné diela slovenskej i prekladovej literatúry, televízne, rozhlasové a filmové scenáre, aj iné diela, ktoré za tie roky ocenili státisíce čitateľov, divákov a poslucháčov. To, čo sa tu vytvorilo a stále tvorí, nepatrí úzkej skupinke, ale nám všetkým. Budmerice patria nám, občanom tohto štátu. Na tvorivý pobyt sem môže prísť každý, kto vytvoril aspoň jedno publikované a honorované dielo, hoci aj článok. Ale krásny, udržiavaný park patrí naozaj každému bez obmedzenia. Toto všetko má zaniknúť, lebo majiteľom súkromných jacht a lietadiel chýba ešte jeden kaštieľ do privatizačnej zbierky?

Budmerický kaštieľ je vo vážnom ohrození, keďže jeho prenájom pre Literárny fond by mal byť v najbližších mesiacoch Ministerstvom kultúry SR obnovený – ale tiež nemusí. Rozhodovanie v tejto veci môže dopadnúť ako v prípade PKO, keď sa až dodatočne verejnosť dozvedá, o čo prišla.

Skúsme sa ozvať, dať najavo, že nám naša kultúra a jej hodnoty nie sú lahostajné. Stačí tak málo – pridať sa k výzve.

Vopred vďaka za každý hlas na obranu zvyškov kultúry tohto národa.

VÝZVA

BUDMERICKÝ KAŠTIEĽ PATRÍ UMENIU - NIE PRIVATIZÉROM!

Budmerický kaštieľ s anglickým parkom je národná kultúrna pamiatka, ktorú dal postaviť v pseudoromantickom slohu v roku 1899 gróf Ján Pálffy. Od roku 1946 slúži slovenským spisovateľom, v roku 1954 poskytol štát tento komplex Literárnemu fondu do trvalého používania ako tvorivo-rekreačné zariadenie s oficiálnym názvom Domov slovenských spisovateľov Budmerice. Poskytuje vhodné podmienky na tvorivé pobyty spisovateľom a básnikom, ale

aj prekladateľom umeleckej a odbornej literatúry, novinárom, divadelným tvorcom, scenáristom, hercom, filmárom, rozhlasovým tvorcom, slúži však aj umeleckým fotografom a na vedecké konferencie a semináre. Toto „genius loci“ pomohlo zrodu viacerých významných diel pôvodnej slovenskej aj prekladovej literatúry, televíznych, rozhlasových a filmových scenárov, aj iných diel, ktoré za tie roky ocenili státisíce čitateľov, divákov a poslucháčov. Tvorí tu už niekoľko generácií umelcov, radi sem prichádzajú zahraniční prekladatelia slovenskej tvorby, slovakisti, je to miesto, kde vďaka medzinárodným konferenciám a sympóziám so zahraničnou účasťou stúpa prestíž našej kultúry i krajiny. Dôležité je, že nad prevádzkou tohto zariadenia bdejú samotní tvorcovia vo svojich komisiách a štát ju nemusí priamo financovať.

Budmerice sa svojou úrovňou zaraďujú medzi podobné zariadenia v takých krajinách ako Fínsko, Dánsko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko, Grécko, Nemecko a mnohé ďalšie, kde považujú za samozrejmé, že ak inžinier potrebuje na svoju prácu dielňu, maliar ateliér a vedec laboratórium, aj umelci musia mať priestor, kde by v tvorivej samote vytvorili svoje diela. To sú Budmerice.

V lete minulého roku, krátko po nástupe novej vlády, pristála v blízkosti kaštieľa súkromná helikoptéra, z ktorej vystúpila skupinka známych privatizérov, aby si prišla z blízka obzrieť svoju budúcu korisť. Neskôr poslali fotografa, aby objekt zdokumentoval, zrejme pre potenciálnych záujemcov z podnikateľského prostredia.

Budmerice sú vo vážnom ohrození, keďže ich prenájom Literárnemu fondu by mal byť v najbližších mesiacoch obnovený - ale tiež nemusí. Rozhodovanie v tejto veci je pre nás netransparentné a môže dopadnúť ako v prípade PKO, keď sa až dodatočne verejnosť dozvedá, o čo prišla.

Pri vedomí naliehavosti celej veci sa Slovenské centrum PEN v súčinnosti so Slovenskou spoločnosťou prekladateľov umeleckej literatúry, Slovenskou spoločnosťou prekladateľov odbornej literatúry, Združením duchovných hudieb Slovenska a Úniou slovenských televíznych tvorcov rozhodlo vyzvať svojich členov, kolegiálne umelecké, novinárske a vedecké organizácie i inštitúcie, ako aj širokú umeniu a vede naklonenú verejnosť, aby sa pridala k našej výzve na zachovanie Domova slovenských spisovateľov v Budmericiach a definitívne vyriešenie jeho budúcnosti tak, aby sa už nikdy nemohol stať objektom privatizačných špekulácií! Kultúra je verejná služba národu. Budmerický kaštieľ patrí umeniu, nie privatizérom!

Gustáv Murín, predseda SC PEN
Olga Ruppeldtová, predsed. SSPUL
Jaroslav Šoltys, predseda SSPOL
Ján Jamriška, predseda ZDHS

František Palonder, predseda ÚSTT
Peter Kubínyi, predseda SSN
Jozef Leikert, predseda KLF
Štefan Vraštiak, predseda SFZ

Štefan Dlugolinský, predseda SAN

MICHAL KOVÁČ: PAMÄTI

MÔJ PRÍBEH OBČANA A PREZIDENTA

V polovici decembra 2010 vyšli na Slovensku, vo vydavateľstve Milanium M, dlho očakávané pamäti prvého demokratického prezidenta Slovenskej republiky Michala Kováča prinášajúce osobné svedectvo Michala Kováča, o jeho životnej ceste, bankovej kariére, vstupe do ponovembrovej politiky a päťročnom pôsobení v prezidentskom úrade. Ako jeden z prvých spolupracovníkov Michala Kováča v jeho prezidentskom úrade som sa podieľal na ich vzniku. Už v roku 2003 som bol editorom knihy spomienok Michal Kováč očami spolupracovníkov, ktorá priniesla spektrum pohľadov pracovníkov Kancelárie prezidenta (počnúc jeho osobnými sekretárkami, riaditeľmi odborov a vedúceho KP prof. Jána Findru až po členov jeho poradného zboru) a zaznamenala ich prácu po boku Michala Kováča – v dobrých i ťažkých rokoch celého jeho päťročného pôsobenia. Patril ale k tým, ktorí boli presvedčení, že moderná slovenská história potrebuje aj osobné, autentické svedectvo tohto „prvého muža“, stojaceho na začiatku novej slovenskej štátnosti ako jej prezident. Tak sa v mojich stretnutiach a rozhovoroch s Michalom Kováčom v nasledujúcich rokoch rodil a postupne spresňoval obsah jeho prezidentských pamätí, ktoré nakoniec dostali podobu jeho ľudského i štátnického príbehu.

Keď 15. februára 1993 volili Michala Kováča za prezidenta Slovenskej republiky, bol som účastníkom na tomto historickom akte ako jeden zo stoviek domácich a zahraničných novinárov v historickej budove Slovenskej národnej rady na Župnom námestí v Bratislave. Už o dva dni som sa stal jedným z prvých pracovníkov rodiacej sa Kancelárie prezidenta SR. V nepripravených a krajne provizórnych podmienkach tzv. Koniarne sme hneď začali pripravovať slávnostnú prezidentskú inauguráciu, ktorá sa uskutočnila 2. marca 1993 v koncertnej sieni Reduty. Po slávnostných chvíľach prišli dni a roky síce všednej, ale zároveň denne nás prekvapujúcej práce v novej štátnej inštitúcii bez tradície, dlho bez vlastných priestorov (z provizória Bratislavského hradu sa prezident a jeho kancelária museli presťahovať do rovnakého provizória v Primaciálnom paláci) a postupne sa šíriaceho a stále intenzívnejšie narastajúceho „chladu“ medzi prezidentom a predsedom vlády, ktorého prvým dramatickým vyústením bolo historické vystúpenie Michala Kováča v parlamente v marci 1994, odvolanie Mečiara z funkcie predsedu vlády, jeho nový návrat po predčasných voľbách v septembri 1994 a nasledujúci

niekoľkoročným zápas Michala Kovača o udržanie demokratického charakteru slovenskej štátnosti. Do tohto zápasu patrí aj únos jeho syna, vyslovenie nedôvery parlamentom, nepretržité útoky na Kanceláriu prezidenta, sťažovanie plnenia jeho ústavných funkcií či reprezentovanie Slovenskej republiky v zahraničí. Napriek tomu sa štyrikrát stretol s vtedajším najplyvnejším svetovým štátnikom, americkým prezidentom Billom Clintonom, ktorý 21. októbra 1995 na otvorení Českého a slovenského národného múzea a knižnice v americkom meste Cedar Rapids povedal: „Michal Kováč je tu dnes s nami ako predstaviteľ štátu, čo iba nedávno získal nezávislosť, predstaviteľ národa s hrdým dedičstvom a sľubnou budúcnosťou. Pán prezident, Spojené štáty americké podporujú vašu osobnú oddanosť otvorenosti a reformám v čase, keď Slovenská republika zaujala miesto v rodine demokratických národov.“

Pamäti sa rodili štúdiom a triedením rozsiahlych archívnych materiálov z obdobia pôsobenia vo funkcii prezidenta, rozhovormi o stretnutiach takých osobností akými bol pápež Ján Pavol II. či, Václav Havel, ale aj spomienkami na detstvo, pôsobenie v bankovom sektore, okamihov novembrovej revolúcie, ktoré Michala Kovača vtiahli do politiky. To ľudské a profesionálne bolo od tej chvíle prestúpené politikou a neskôr štátnickou činnosťou. Viedli sme o tom v jeho skromnej kancelárii v Nadácii Michala Kovača desiatky rozhovorov, časť z nich zaznamenaných na zvukových nahrávkach. Inú časť rozhovorov, so zameraním na zahraničnú politiku a cesty po svete, s ním viedol Pavol Demeš, riaditeľ zahraničného odboru v Kancelárii prezidenta a oživiť spomienky na detstvo, štúdiá, pôsobenie na Kube a v Londýne mi pomohli nahrávky spisovateľa Petra Juščáka, ktoré vznikli ešte v rokoch 1991 a 1992. Do záverečných prác na knihe vstúpil v lete 2010 dlhší pobyt Michala Kovača v nemocnici, ale nakoniec sa nám podarilo prekonať aj túto poslednú prekážku a ešte pred Vianocami 2010 sme mohli knihu predstaviť verejnosti. Doplnená je množstvom fotografií Petra Brenkusa, ktoré dobre a presvedčivo ilustrujú životnú i štátnickú cestu Michala Kovača.

Do Zrkadlenia som vybral z druhej kapitoly pamätí Vstup do politiky po revolúcii, časť o podiele Michala Kovača na pokojnom a ústavnom rozdelení federácie, do ktorej patrí aj jeho rozlúčka s Alexandrom Dubčekom. Pohľad na jeho pôsobenie v zahraničnej politike môže (aspoň sčasti) priblížiť jeho návšteva Prahy, účasť na otvorení Múzea holokaustu vo Washingtone, prvé stretnutie s Billom Clintonom a oficiálna návšteva vo Vatikáne a prvé, nezabudnuteľné stretnutie s pápežom Jánom Pavlom II.

NA ČELE FEDERÁLNEHO ZHROMAŽDENIA ČSFR. POVOLEBNÉ PERSPEKTÍVY SPOLOČNÉHO ŠTÁTU

Pri spomienke na moje politické pôsobenie po júnových voľbách v roku 1992 považujem za kľúčový svoj podiel na pokojnom, ústavnom a demokratickom rozdelení československej federácie a rovnako pokojný a ústavný vznik samostatného slovenského štátu. K obom týmto historickým udalostiam som prispel ako podpredseda HZDS a predseda Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Už od študentských rokov som bol presvedčený, že aj Slovensko má právo zavŕšiť svoj emancipačný vývoj tým, že získa vlastný štát. Nie preto, že už dosiahlo štátnu samostatnosť v podobe nedemokratickej vojnovkej republiky, ale jednoducho preto, lebo päťmiliónový národ, ktorý mal za sebou takú dlhú historickú cestu a pridržal sa svojich kresťanských koreňov a nie je zataženými žiadnymi zločinmi proti ľudskosti, by ho mohol podľa mňa mať. Preto som už roku 1968 vítal všetky kroky smerujúce k tomu, aby sa asymetrický model unitárneho štátu pretvoril na symetrické federatívne usporiadanie spoločného štátu s Čechmi. Samozrejme, že to nebolo reálne naplnenie. Nadalej fungoval centralistický systém, len ústavne sa zakotvila symetria dvoch republík, dvoch rovnoprávných národov. Pritom som si bol vedomý, že v totalitnom systéme nie je možné dosiahnuť, ba ani sa usilovať o to, aby vznikol samostatný štát. Ale ak sa podarí zrušiť totalitu, bude sa môcť slobodne diskutovať o všetkých problémoch štátoprávneho usporiadania, až po vytvorenie samostatných štátov. V tejto diskusii si treba vyjasniť, že Slovensko aj v prípade zachovania spoločného štátu chce mať možnosť reálne ovplyvňovať vnútorné dianie v štáte, zviditeľniť sa pred svetom, aby sme v zahraničí neboli stále vnímaní len ako „čeko“, nežili v českom tieni, v ktorom by všetko slovenské naďalej zanikalo.

Po páde komunistického režimu a prvých slobodných voľbách v júni 1990 sa naozaj takéto slobodné diskusie začali viesť a postupne v nich prevládli požiadavky na také štátoprávne usporiadanie, ktoré by zabezpečilo skutočnú, nielen deklarovanú rovnoprávnosť v spoložití s Čechmi. Spoložitie malo dlhú predhistóriu v predchádzajúcich storočiach a sedemdesiatročné trvanie počas Československej republiky. Za toto obdobie postupne narastalo vedomie – napriek všetkým pozitívam, ktoré nám spoločný štát priniesol – že Česi často nedodrжали dohody, ktoré so Slovákami a ich politickými reprezentantmi uzatvorili. Začalo sa to už povestnou Pittsburskou dohodou. Jej nedodržanie vyvolalo silné autonomistické hnutie a ovplyvnilo politický vývoj v predmníchovskej republike. Ústava z roku 1920 nám nepriznala národnú samostatnosť a kreovala jednotný československý národ a s ním spojenú expanziu čechoslovakizmu na Slovensko. Keď vyrástla a dospela nová generácia slovenskej inteligencie, stali sa aktuálne emancipačné snahy, ktoré vyústili do požiadavky autonómie Slovenska. Česká strana ich vnímala ako útok proti českému národu, ako nevďak Slovákov a všetko sa to zahrnulo do pejoratívne-

ho názvu ľudáctva. Úsilie viacerých zložiek v Slovenskom národnom povstaní o povojnové obnovenie spoločného štátu Čechov a Slovákov na princípe federatívneho usporiadania „rovný s rovným“, sa skončilo neslavnými procesmi so slovenskými buržoáznymi nacionalistami.

Ponovembrové Československo tak zdedilo jeden z najzložitejších problémov, ktorý bolo nevyhnutné riešiť. Bol to problém spoločného štátu, problém usporiadania česko-slovenských či slovensko-českých vzťahov ako rovnocenných národov. Tento problém presahoval politické štruktúry a zo dňa na deň sa stával naliehavejšou otázkou celej ponovembrovej spoločnosti, zvlášť na Slovensku. Na scénu politického života vstúpili početné občianske hnutia a iniciatívy. Bol to signál, že otázky budúceho štátoprávneho usporiadania Československa už nie sú len záležitosťou straníckych štruktúr, ale stali sa bytostnými otázkami veľkej časti spoločnosti. Vznikol tak síce neusporiadaný, ale plne demokratický nátlak zdola, ktorý ideovo a stranícky rozložená spoločnosť potrebovala ako soľ. Z občianskych iniciatív treba uviesť aspoň iniciatívu Za zvrchované Slovensko, ktorá vzišla z hospodárskych kruhov a jej štafetu prevzala aj Matica slovenská a Kongres slovenskej inteligencie. Ten na veľkom stretnutí umelcov a významných osobností na Donovaloch 30. mája 1991 požadoval úplnú suverenitu Slovenska. Pravda, organizovali sa aj sily a iniciatívy v opačnom tábore, bojujúce za zachovanie federácie, za jednotný či spoločný štát. Snahy o riešenie štátoprávneho usporiadania sa zintenzívnili po voľbách v roku 1992 a ja, ako jeden z popredných predstaviteľov HZDS, som bol účastníkom i aktérom týchto snáh, reálne som sa podieľal na tom, o čom som ako študent mohol naozaj len snívať: žiť v samostatnom demokratickom slovenskom štáte.

Musím ale uviesť, že nikdy som si neprial, aby sa osamostatnenie Slovenska udialo násilne, jednostranným rozhodnutím, tak, že Slovensko sa odtrhne od českých krajín. Vždy som veril, že príde chvíľa, keď budeme môcť diskutovať o nenásilnom, pokojnom a ústavnom rozdelení spoločného štátu. A tá chvíľa naozaj prišla v lete 1992 po júnových parlamentných voľbách, keď sa HZDS stalo dominujúcou politickou silou na slovenskej politickej scéne a mohlo začať realizovať svoje predstavy o novom štátoprávnom usporiadaní. Boli sme presvedčení, že aj na českej strane sú politické sily a politici, ktorí majú zmysel pre realitu, pre rovnosť, pre spravodlivosť a že s nimi môžeme o tom rokovať. V prvých dňoch a týždňoch po voľbách v roku 1992 som však nebol zástancom vzniku samostatného slovenského štátu. Bol som prívržencom konfederácie, voľnejšieho zväzku dvoch zvrchovaných národov. Bol som presvedčený, že konfederácia môže vniesť symetriu do tejto požiadavky rovnosti – aj napriek tomu, že Česi sú dvakrát početnejším národom a že rovnosť sa dá zabezpečiť len vtedy, keď maximum právomocí budú vykonávať republikové orgány a najnevyhnutnejšie minimum, to, čo je rovnako výhodné a užitočné pre obe republiky, budú vykonávať ústredné orgány. Preto sa nám v HZDS ako optimálny model takéhoto štátoprávneho usporiadania

javila práve konfederácia. Veľmi rýchlo sme pri rokovaní zistili, že česká strana trvá na tzv. funkčnej federácii, to znamenalo, že federálne orgány by mali stále veľké a pre nás neprijateľné kompetencie. Václav Klaus dokonca žiadal spätný presun kompetencií z republikových orgánov na federálne v Prahe – čiže značné oklieštenie kompetenčného zákona prijatého vo Federálnom zhromaždení koncom roku 1990. Zároveň ODS ako najsilnejšia česká parlamentná strana odmietla „experimentovať“ s konfederáciou a keďže my sme neakceptovali ich predstavu funkčnej federácie, otvorila sa cesta k rozdeleniu štátu.

Prvým, kto to jasne vyslovil, bol predseda ODS Václav Klaus. Predtým sa už uskutočnili tri politické rokovania medzi ODS a HZDS (celkovo ich bolo sedem a dovedna trvali viac ako päťdesiat hodín), ktoré za českú stranu viedol Václav Klaus so štyrmi podpredsedami ODS, a za slovenskú stranu Vladimír Mečiar za mojej účasti a účasti podpredsedov HZDS Augustína Mariána Húska a Milana Kňažka. Na niektorých rokovaníach sa zúčastnil aj Milan Čič ako expert na štátoprávne otázky, Rudolf Filkus ako odborník na ekonomické otázky a Jozef Moravčík, odborník v oblasti zahraničných vzťahov. Musím ale kvôli historickej pravde uviesť, že hoci sa už uskutočnili prvé rokovania, HZDS nemalo vypracovaný materiál, konkrétne definujúci naše predstavy, s ktorými pôjdeme na rokovanie s ODS. Viackrát som osobne vyzval pána predsedu Mečiara, aby sme si pripravili takýto materiál so všetkými alternatívami, o ktorých chceme s českou stranou rokovať. Vždy to odmietol, spoliehal sa na svoje improvizáčne schopnosti, ktoré považoval za silnú stránku svojej osobnosti.

A tak sme sa v úzkej skupine – Húska, Moravčík a ja – rozhodli, že spracujeme náš návrh na štátoprávne usporiadanie. Bola to naša predstava o konfederácii, o tom, ktoré orgány by mali zostať spoločné a ktoré kompetencie by sa mali preniesť na republikové orgány. Vladimíra Mečiara sme o tomto návrhu neinformovali, mali sme obavu, že nám zakáže, hoci len ako s našou predstavou oboznámiť s ním našich politických partnerov v ODS. Materiál totiž vznikol aj na základe našej dohody s kolegami z ODS na pôde Federálneho zhromaždenia, Jozef Moravčík a ja sme sa po júnových voľbách stali jeho poslancami. Prvé diskusie sme viedli najmä s podpredsedom ODS Jiřím Kovářom, ktorý nás požiadal, aby sme sformulovali svoju predstavu o konfederácii, ktorá by na pôde federálneho parlamentu slúžila ako východisko k vzájomnej diskusii. Obom našim stranám bolo jasné, že spolu s ODS a jej spojencami budeme mať rozhodujúce slovo pri riešení štátoprávneho usporiadania na pôde FZ. Pán Kovář mi dal program ODS, s ktorým išli do volieb – jeho súčasťou bola už citovaná Klausova predstava o funkčnej, čiže opäť tuhej federácii. Náš materiál som odovzdal parlamentnému kolegovi Kovářovi viac-menej konšpiratívne v noci na jednom benzínovom čerpadle pri Brne. Do akej miery poslúžil ako východisko k nastávajúcim rokovaniam medzi ODS a HZDS, si už netrúfam posúdiť.

NA CESTE ÚSTAVNÉHO ROZDELENIA ČESKO-SLOVENSKA

Prvé rokovanie sa uskutočnilo dva dni po voľbách, 8. júna 1992 v Brne, bolo to neformálne stretnutie, keď asi hodinu a pol osobitne rokovali Václav Klaus s Vladimírom Mečiarom a súčasne rokovali aj podpredsedovia hnutia. Na tomto stretnutí som informoval o koncepcii spoločnej obrannej a hospodárskej únie. Toto osobitné rokovanie podpredsedov vyvolalo na českej strane rozruch, lebo sa vnímalo ako faktické odmietnutie federácie. Druhé stretnutie sa uskutočnilo v Prahe o tri dni neskôr a sondovalo sa, či a za akých podmienok je federácia udržateľná. Požiadavka HZDS na medzinárodne právnu subjektivitu Slovenskej republiky bola pre ODS neprijateľná. Výsledkom stretnutia bola len dohoda o ďalšom stretnutí v Prahe 17. júna. Podľa neskoršieho vyjadrenia podpredsedu ODS Jana Stráskeho (7. júla ho prezident Václav Havel vymenoval za posledného federálneho predsedu vlády) to bolo zlomové rokovanie. Na ňom Vladimír Mečiar vyhlásil, že naším cieľom je, aby Slováci vstúpili do Európskej únie ako národ s vlastným štátom. Keď rokovanie trvalo už šesť hodín, Václav Klaus prvý stratil trpezlivosť a obvinil HZDS, že chce budovať slovenský štát za české peniaze. Návrh V. Mečiara, že federálny kabinet by mohol existovať jeden a pol roka, kým sa definitívne dohodneme na novom štátovom usporiadaní, Klaus rezolútne odmietol a jasne povedal, že českým záujmom je ukončiť rokovania čo najskôr, pretože obe republiky potrebujú pokoj, aby mohli riešiť svoje hospodárske problémy. Po tomto treťom neúspešnom rokovaní – podľa názoru Jana Stráskeho – sa Klaus definitívne rozhodol, že bude kandidovať na funkciu predsedu českej vlády.

Prelomové stretnutie o novom štátovom usporiadaní sa uskutočnilo v Bratislave 19. a 20. júna 1992. Trvalo viac ako dvanásť hodín a potvrdilo, že jediné, na čom sa obaja partneri dokážu zhodnúť, je práve rozdelenie spoločného štátu. Výsledkom dvojdňových rokovaní bola deväťbodová dohoda medzi ODS a HZDS, v ktorej sa obe politické reprezentácie v bode 3 dohodli, že štátovne usporiadanie vyriešia do 30. septembra 1992. V kľúčovom treťom bode dohody sa hovorí: „Vedenie ODS a HZDS konštatujú rozdiely svojich volebných programov a politických cieľov v oblasti štátovného usporiadania, lebo ODS pokladá za jediné rozumnú a funkčnú formu federáciu a HZDS konfederáciu s medzinárodne právnou subjektivitou oboch republík. Pred konfederáciou dáva ODS prednosť dvom úplne samostatným štátom, t. j. ústavnému rozdeleniu súčasného štátu.“ Bod 5 dohody hovoril o potrebe uzavrieť systém zmlúv medzi ČR a SR v prípade rozdelenia a bod 6 záväzok navrhnutí národným radám začlenenie poslancov Federálneho zhromaždenia do svojich radov. Posledný, deviaty bod dohody výslovne hovoril o potrebe zabezpečiť fungovanie štátnej správy na úrovni federácie do 31. 12. 1992.

Cesta k zániku federácie a vzniku dvoch samostatných národných štátov bola otvorená. Nikto v tej chvíli nevedel povedať, akou formou sa to udeje.

Napriek tomu to bola pre nás Slovákov historická chvíľa – ale zároveň aj kritický okamih pre HZDS. Dovtedy sme žiadne konkrétne prípravy na rozdelenie republiky nerobili, nemali sme pripravené žiadne analýzy, ani dôsledky. Keď sme na slovenskej strane začali, prakticky len vo vedení HZDS, diskutovať, čo bude po rozdelení, aké praktické kroky sú s tým spojené, ukázalo sa, že na českej strane je ochota diskutovať o príprave takých zmlúv medzi Českou a Slovenskou republikou, aby prechod k dvom samostatným štátom bol čo najmenej bolestivý, aby ho čo najmenej pocítili občania. A keď sme zistili, že sú ochotní akceptovať dohodu o colnej únii a dohodu o menovej únii, o ponechaní jednotnej meny, tak sa nám už nezdalo také riskantné, že sme akceptovali návrh českej strany na rozdelenie spoločného štátu do konca roka 1992.

Štyri dni po kľúčovom rokovaní v Bratislave, 24. júna 1992, bola ustanovená nová slovenská vláda na čele s Vladimírom Mečiarom. O deň neskôr sa zišla ustanovujúca schôdza Slovenskej národnej rady a za jej predsedu bol zvolený poslanec HZDS Ivan Gašparovič. V ten istý deň, 25. júna 1992 sa v Prahe ustanovilo nové Federálne zhromaždenie ČSFR a na základe politických dohôd medzi českou a slovenskou stranou a podľa princípu konštituovania orgánov federácie som bol zvolený za jeho predsedu. Dostal som tak historickú príležitosť významne sa podieľať na ústavnom rozdelení spoločného štátu a pomôcť otvoriť cestu ku vzniku samostatnej demokratickej Slovenskej republiky. Nikdy predtým som nemohol ani snívať, že sa raz ocitnem v takejto úlohe. Zároveň som si uvedomoval obrovskú zodpovednosť, ktorá bola s tým spojená vo všetkých oblastiach, najmä v legislatívnej. Ako predseda FZ som bol osobne zodpovedný za prijatie potrebných zákonov súvisiacich s rozdelením štátu. Ďalšie „bremeno“ spojené so vznikom samostatného štátu predstavovali obavy, či udržíme v Slovenskej republike potrebnú úroveň demokracie, či sa nám podarí zachovať medzinárodnú dôveru, ktorá na začiatku bude spočívať v tom, že sme sa s Čechmi dokázali pokojne a ústavne rozísť, nepreliala sa pritom ani kvapka krvi (ako sa to v tom čase dialo pri rozdelení Juhoslávie). Hoci Česi boli vo svete známi a Slováci neznámi, musím povedať, že ako prezident republiky som sa presvedčil, že vo svete nás prijímajú s dôverou, nemali sme žiadne problémy s medzinárodným uznaním. To bol ohromne cenný vklad do vstupu Slovenskej republiky na svetovú politickú scénu.

Vrátim sa do letných a jesenných mesiacov toho pamätného roku 1992. Realizácia politických dohôd o ústavnom rozdelení štátu sa presunula na pôdu Federálneho zhromaždenia, národné parlamenty však nezostávali nečinné. 17. júla prijala NR SR Deklaráciu o zvrchovanosti a 1. septembra 1992 aj Ústavu Slovenskej republiky. Niektoré jej články nadobudli platnosť až po rozdelení federácie, od 1. januára 1993. Rokovania českej a slovenskej politickej reprezentácie pokračovali šiestym stretnutím 26. augusta v Brne. Dohodli na ňom vypracovanie časového harmonogramu rozdelenia.

Do konca septembra malo Federálne zhromaždenie prijať ústavný zákon o zániku federácie, v októbri zákony o presune ďalších kompetencií na republiky a o delení majetku a v novembri mali národné rady prijať dohody o spolupráci oboch republík po rozdelení.

Rýchly priebeh zániku spoločného štátu vyhraňovalo politické postoje na slovenskej i českej strane. Najskôr sa zdalo, že pred nami stojí len formálne odhlasovanie už hotového politického aktu, na ktorom sa dohodli ODS a HZDS. Opak sa ukázal pravdou. V nasledujúcich piatich mesiacoch som ako predseda Federálneho zhromaždenia mnohokrát zažil mnohohodinové rokovania, často siahajúce až na hranice fyzických a psychických síl. Boli to mesiace tvrdého politického zápasu o rozdelenie štátu na parlamentnej pôde. Tento zápas limitovali a komplikovali dve vážne udalosti. Strany, ktoré boli za rozdelenie štátu, ani na českej a ani na slovenskej strane nemali potrebné kvórum: na druhej strane sa ostril zápas profederálnych síl pri hlasovaní o každú z predkladaných zmlúv, zákonov, formulácií. Predkladali sa rôzne návrhy na úniu, rôzne typy referenda – pričom sa poslanci nevedeli zhodnúť ani na otázke prípadného referenda, na ktorú by bolo možné odpovedať áno alebo nie.

V takejto vypätej atmosfére sa uskutočnilo už dlhšie pripravované a federálnou vládou predložené hlasovanie o návrhu ústavného zákona na spôsob zániku československej federácie, 1. októbra 1992. Rokovanie viedol poslanec za HZDS a podpredseda SN Roman Zelenay. Podľa rokovacieho poriadku musel dať najskôr hlasovať o pozmeňujúcom návrhu poslanca Ivana Fišera o ratifikačnom referende. Ten neprešiel, ale neprešiel ani vládny návrh zákona o spôsobe zániku federácie. Stalo sa tak aj vinou časti poslancov HZDS, keďže predtým sa nám nepodarilo skoordinať hlasovanie s poslancami ODS, a tak sa nedosiahla ani v jednej snemovni ústavná väčšina. Dôsledkom tohto neúspešného hlasovania bolo, že klubu sociálnodemokratických poslancov sa podarilo schváliť uznesenie o komisii na prípravu únie, ktoré na predchádzajúcej schôdzi parlamentu predstavil poslanec Miloš Zeman.

Úniu ako jednu z foriem štátoprávneho usporiadania malo vo svojom volebnom programe aj HZDS a pre niektorých našich federálnych poslancov mala stále istú príťažlivosť. Jej podstata spočívala v tom, že mala len koordinovať ekonomickú, sociálnu, ekologickú, zahraničnú a obrannú politiku oboch národných štátov a zároveň rešpektovať ich suverenitu. Vstupom do Európskeho spoločenstva by česko-slovenská únia zanikla. Keďže išlo o hlasovanie prostou väčšinou, uznesenie prešlo aj vďaka týmto poslancom z HZDS. Vyvolalo to zbytočné napätie medzi ODS a HZDS a Klausova strana nám dala na vedomie, že v prípade „krajnej núdze“ je ochotná rozdeliť štát aj sama. Bolo to pre nás varovné poučenie. Z komisie nakoniec aj tak nič nebolo, pretože česká vládna koalícia do nej odmietla vyslať svojich zástupcov, takže komisia sa ani nezišla. Komplikovanejšie bolo obnovenie dôvery medzi HZDS a ODS. Klaus po mimoriadnom zasadnutí českej vlády verejne vyhlásil, že „pre ODS je projekt únie od začiatku neprijateľný a slovenská strana to vie“. V tom istom čase zasadala aj slovenská vláda a uzniesla sa, že odloží plánované stretnutie oboch premiérov v Židlochoviciach, kde sa už malo rokovať o konkrétnych česko-slovenských zmluvách nadväzujúcich na rozdelenie federácie. Uskutočnilo sa už vopred dohodnuté stretnutie delegácií ODS a HZDS v hoteli Zlatá husa v Jihlave 6. októbra 1992. Toto, rovnako ako aj väčšina stretnutí Klaus – Mečiar, sa konalo za veľkej pozornosti najmä českých médií, ale v Jihlave aj občanov, medzi ktorými, ako sa ukázalo, keď sme prišli do Jihlavy, bolo prekvapujúco veľa zástancov zachovania spoločného štátu. Keď sme s Romanom Zelenayom a ďalšími členmi delegácie z HZDS, ale aj ODS prišli na námestie pred hotel, privítal nás nesúhlasný piskot, výkriky i nadávky. Dost' ma to zaskočilo, dovtedy som sa v Čechách s podobnými prejavmi ani po júnových parlamentných voľbách nestretol.

Na rokovaníach v salóniku hotela Zlatá husa Václav Klaus od nás nekompromisne žiadal podpísanie záväzku, že nebudeme presadzovať úniu, ale budeme súhlasiť s úplným rozdelením federácie. Už predtým sa politické kluby ODS, ODA a KDS zhodli, že ak by HZDS nebolo schopné spolu-

pracovať na pokojnom rozdelení štátu, presadia zvolanie schôdze českého parlamentu, na ktorej Česká národná rada vyhlási úplnú samostatnosť Českej republiky. Aj keď sme to chápali ako ultimatívnu a neopodstatnenú požiadavku na potvrdenie nášho záväzku na rozdelenie federácie, s podpisom sme súhlasili. Následne bolo 29. októbra v Prahe podpísaných 16 dohôd o budúcej spolupráci ČR a SR, vrátane dohody o colnej únii, a 9. novembra na treťom spoločnom rokovaní vlády ČR a SR schválili Zmluvu o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci, šesť zmlúv z hospodárskej oblasti a zmluvu o spôsobe usporiadania vzťahov vyplývajúcich z rozdelenia česko-slovenskej armády.

Kým vlády postupovali podľa vytýčeného harmonogramu, federálna vláda vedená Janom Stráskym teraz pripravila vládny návrh ústavného zákona o zániku ČSFR, ktorý vychádzal z odlišnej filozofie ako predtým vo Federálnom zhromaždení neschválený zákon o spôsobe zániku federácie. Tento návrh v prvom článku len jednoducho konštatoval, že uplynutím dňa 31. 12. 1992 zaniká Česká a Slovenská Federatívna Republika. Podľa druhého článku okamihom zániku federácie zanikajú všetky orgány federácie a organizácie napojené na federáciu a nástupníckymi štátmi sa stávajú Česka republika a Slovenská republika. Článok 3 stanovil, že ČNR a SNR môžu od okamihu schválenia zákona prijímať ústavné zákony na zabezpečenie štátnej správy v dovedajšej pôsobnosti federácie s tým, že účinnosť týchto opatrení nastane najskôr 1. januára 1993. Návrh zákona ešte stanovil, že obe republiky môžu za rovnakých podmienok uzatvárať medzinárodné zmluvy a účinnosť zákona nastáva dňom jeho vyhlásenia.

Napriek tejto jasnej dikcii zákona o ústavnom zániku ČSFR bola situácia vo Federálnom zhromaždení stále komplikovaná. Na prijatie zákona boli potrebné tri pätiny hlasov poslancov v oboch snemovniach – v Snemovni ľudu i v Snemovni národov. A to sa opäť ukázalo ako problém aj v poslaneckých kluboch tých strán, ktoré presadzovali zánik spoločného štátu. Nastolila sa požiadavka, vyriešiť budúcnosť poslancov, ktorí odhlasovaním zákona o rozdelení a ukončení činnosti FZ prídu o poslanecký mandát, zo štyroch rokov sa teraz skráti na necelých šesť mesiacov. Táto požiadavka zaznela aj od skupiny poslancov HZDS. Dostali sme príslub od predsedu hnutia V. Mečiara, že sa bude hľadať cesta, ako zahrnúť týchto poslancov do štruktúr Slovenskej republiky a existenčne ich tak zabezpečiť. Podobné riešenie sľúbil českým poslancom predseda ODS V. Klaus. V poslaneckých kluboch ODS a HZDS sa tým odstránila najväčšia prekážka pri hlasovaní o rozdelení federácie. Na našej slovenskej strane bolo však treba získať aj všetky hlasy poslancov SNS a niekoľko hlasov z poslaneckých klubov ostatných slovenských strán zastúpených vo Federálnom zhromaždení. Vedeli sme, že hlasy SNS, ktorá sa ako prvá slovenská politická strana po novembri 1989 prihlásila k samostatnosti, sú dopredu zaručené, ale aj to, že poslanci KDĽ a maďarskej koalície nebudú hlasovať za rozdelenie, keďže nehla-

sovali ani za zvrchovanosť, ani za ústavu. Zostávalo nám teda získať hlasy od poslancov sociálnej demokracie a Strany demokratickej ľavice. So súhlasom predsedu Sociálnodemokratickej strany Slovenska a podpredsedu Snemovne ľudu Alexandra Dubčeka sa nám podarilo získať hlasy troch ich poslancov, hoci sám Dubček sa v rozhovore som mnou vyjadril, že on za rozdelenie hlasovať nebude, čo som plne rešpektoval. Aj s tromi hlasmi od sociálnej demokracie sme potrebovali na trojpäťtinové kvórum získať dva hlasy SDL. Najskôr som predpokladal, že to pôjde hladko, ale až po dlhom vyjednávaní a presvedčaní sme získali prísľub, že dva hlasy, ktoré nám budú chýbať pri hlasovaní, nám zabezpečia. Len pošepky mi oznámili, ktorí poslanci by to mohli byť. Podobné vyjednávania sa uskutočnili aj v českých poslaneckých kluboch. Aj po nich však bolo všetko otvorené a rozdelenie „viselo na vlásku“. Ukázalo sa to už 18. novembra pri prvom prerokovaní zákona o zániku Českej a Slovenskej federatívnej republiky. Opozícia opäť otvorila otázku ratifikačného referenda, v ktorom by sa voliči vyjadrili k navrhovanému zákonu. Návrh bol hlasovaním zamietnutý, no po celodennom rokovaní ani návrh ústavného zákona o zániku federácie ako celok neprešiel. Podľa parlamentných zvyklostí sa ustanovila dvanásťčlenná dohodovacia komisia a pokračovanie schôdze bolo naplánované na 24. novembra.

Pre nepriaznivé počasie nemohlo v ten deň v Prahe pristáť lietadlo so slovenskými poslancami, a tak sa rokovanie o deň posunulo. Tým, že sa nám už predtým podarilo získať hlasy troch poslancov Sociálnodemokratickej strany (Ľubomíra Bystrického, Pavla Delingu a Jozefa Kleina) a dvoch poslancov SDL (Štefana Nižnanského a generála Rudolfa Tvarožka), prešiel napokon zákon o zániku ČSFR v oboch snemovniach Federálneho zhromaždenia najtesnejšou ústavnou väčšinou. Historické hlasovanie sa uskutočnilo 25. novembra 1992 o 13.21 hod. Otvorila sa tak ústavná cesta k vzniku dvoch samostatných štátov. V tej chvíli som to vnímal v dvoch základných polohách – historickej a aktuálnej. Tá historická spočívala vo vedomí, že ako človek a politik, ktorý som mal ako predseda Federálneho zhromaždenia veľký podiel na pokojnom, ústavnom rozdelení spoločného štátu, som si uvedomil, že od tejto chvíle sa slovenské dejiny budú uberať novými cestami. Na niečo zo spoločného štátu nadviažeme, ale mnoho vecí budeme musieť riešiť už samostatne, bez opory českej spoločnosti aj bez poručníctva českých politikov. Aktuálna poloha tej chvíle spočívala vo vedomí, že teraz budeme musieť dokázať nielen svetu, ale rovnako aj našim občanom, že sme založili ekonomicky prosperujúci, demokratické princípy plne rešpektujúci štát, že Slovensko, ktoré týmto ústavným aktom dovŕšilo emancipačný proces, získalo štátnu zvrchovanosť, medzinárodnú právnu subjektivitu, musí v samostatnom štáte potvrdiť svoju životaschopnosť.

V niekoľkomesačnom zápase o ústavný rozchod s Čechmi som považoval za legitímnu aj ustavične sa opakujúcu požiadavku rozhodnúť o budú-

nosti spoločného štátu formou referenda, ba sám som do diskusie o potrebe či možnosti referenda prispel viacerými vyhláseniami. Už krátko po júnových voľbách som v časopise Extra S uviedol, že otázky budúceho štátoprávneho usporiadania treba riešiť referendum, lebo chceme, aby o svojej budúcnosti rozhodli občania. Aj o tri mesiace neskôr, keď som bol už vo funkcii predsedu Federálneho zhromaždenia, som povedal, že sa uskutoční ratifikačné referendum, ktoré by malo potvrdiť kurz slovenskej vlády v otázke delenia ČSFR. Takého referendum by však bolo malo zmysel len vtedy, keby s jeho uskutočnením bola súhlasila aj česká strana. Už som uviedol, že prvé hlasovanie o ratifikačnom referende vo Federálnom zhromaždení neprešlo. Keď sa znova vrátilo na program na schôdzi 18. novembra, Václav Klaus využil svoj mandát poslanca Federálneho zhromaždenia a v reakcii na tento návrh najskôr povedal, že ODS, ktorá kandidovala v júnových voľbách aj na Slovensku, tam úplne prepadla, čo je pre neho jasný dôkaz, že Slováci federáciu nechcú. Potom – podľa stenografického záznamu – doslova uviedol: „Prvú minútu po ukončení referenda by sme boli presne v rovnakej situácii, ako sme dnes. Tento štát by bol neriaditeľný, neovládateľný, chaotický a strhával by nás do priepasti a lákal by nás príliš blízko tomu, čo dnes vidíme na Balkáne.“

Na dodnes trvajúcu výčitku, že o rozdelení štátu sa nerozhodlo referendum, že „nás sa nikto nepýtal, či sa chceme rozdeliť!“, reagoval aj prezident Václav Havel vo svojich pamätiach, ktoré vyšli v roku 2008 pod názvom Stručne prosím!: „Aj keby Slováci hlasovali za spoločný štát, všetko by sa začalo odznova a skončilo rovnako. Len by sa stratil čas. Väčšina Slovákov vedome možno rozdelenie nechcela, ale podvedome predsa len k nemu smerovala.“ S Václavom Havlom som potom ako s prezidentom Českej republiky absolvoval mnoho oficiálnych, neoficiálnych i celkom priateľských stretnutí a výrazom našej ľudskej i politickej blízkosti sa stalo aj založenie našej spoločnej nadácie v roku 1996. V citovaných pamätiach prejavil veľké porozumenie aj pre „slovenské cítenie a ambície“, uvádza, že dokonca väčšie „než mnohí iní – vrátane VPN“. A na otázku Karla Hvížďalu, či nepovažuje za najväčšiu prehru tej doby, teda obdobia po novembri 1989, že českí politici „dovolili, aby sa v takej miere vytiahla na Slovensku nacionálna karta“, Havel odpovedal: „Bolo by proti všetkým mojim zásadám, keby som slovenskému národu určoval spôsob, akým smie či nesmie sám seba ako národ reflektovať. Ja som síce prisahal na federálnu ústavu a musel som hájiť integritu štátu, čo som aj robil, zároveň som si ale nemohol nevšimnúť slovenské emancipačné hnutie alebo ho dokonca potláčať. Národy majú svoje právo prejsť – ak je to ich vôľa – fázou vlastnej samostatnej štátnosti.“

Slovenskí poslanci tak urobili svojím hlasovaním 25. novembra 1992, a preto ho považujem za pamätný deň našej histórie a aj dnes si vážim toto ich rozhodnutie. Svoj hlas za ukončenie federácie a za vznik nášho samostatného štátu odovzdali nezištne a prispeli tak k naplneniu túžob pred-

chádzajúcich generácií Slovákov mať svoj vlastný štát. Spolu s nimi, ale aj s českými poslancami, ktorí hlasovali rovnako, sme po oznámení výsledku hlasovania začali spontánne tliekať a rovnako spontánne sme začali spievať svoje národné hymny.

Rozlúčkové rokovanie Federálneho zhromaždenia sa uskutočnilo 17. decembra 1992. Na tejto historicky poslednej schôdzi som vystúpil s prejavom, v ktorom som ocenil našu spoločnú cestu v jednotnom štáte a vyjadril som vieru, že aj v novej štátnej forme budú naše bratské vzťahy pokračovať ďalej. Podobne hovoril aj predseda federálnej vlády Jan Strásky. Poslanci na schôdzi ešte prijali záverečné uznesenie o ústavnosti zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vzniku samostatnej Českej republiky a samostatnej Slovenskej republiky. A naposledy na oficiálnej pôde zanikajúceho štátu zaznela aj česko-slovenská štátna hymna.

ROZLÚČKA S ALEXANDROM DUBČEKOM, ROZLÚČKA S ČESKO-SLOVENSKOM

Na tejto, ale už aj predchádzajúcich schôdzach parlamentu chýbal Alexander Dubček. Po ťažkej havárii 1. septembra a neúspešnej liečbe zomrel 7. novembra 1992 v pražskej nemocnici Na Homolke. S jeho telesnými pozostatkami, uloženými v mahagónovej truhle a zahalenými československou štátnou zástavou, som sa spolu s ďalšími predstaviteľmi federácie rozlúčil na ruzynskom letisku 13. novembra. Pri odchode z letiskovej plochy som sa ešte raz obrátil a pohľad na osamelu stojacu truhlu na katafalku pri prázdnych schodoch do otvorených prázdnych dverí lietadla ma nečakane silno zasiahol, takmer mi vohnal slzy do očí. Aký tragický osud, Bože môj! pomyslel som si. Aký odchod z mesta, kde na jar a v lete 1968 zažil taký politický triumf a vzápätí také poníženie, keď ho ako zločinca pod samopalmi eskortovali do Sovietskeho zväzu! V novembri 1989 sa sem znova vrátil na politické výslnie, v decembri sa stal predsedom Federálneho zhromaždenia, ale jeho prijatie českou spoločnosťou už bolo rozporné, objavili sa prvé nevyberané útoky rýchlokvasených „revolucionárov“, ktoré prerušila len tragická nehoda pri Humpolci.

Po parlamentných voľbách v júni 1992 som Alexandra Dubčeka vystriedal na poste predsedu Federálneho zhromaždenia, pracovne sme sa pravidelne stretávali na parlamentnej pôde, spolu sme aj bývali v ubytovni Federálneho zhromaždenia v Prahe, ja v byte na prízemí, on na poschodí, ale súkromne sme sa tu nestretali. Od roku 1968 som k Alexandrovi Dubčekovi prechovával pocity rešpektu a úcty. Počas pražskej jari som pôsobil v Londýne a odtiaľ, aj prostredníctvom britskej tlače a rozhovorov s anglickými kolegami, som sledoval jeho zápas o ľudskejšiu tvár socializmu. Vtedy som ešte aj ja veril obrode, oceňoval som jeho odvahu napriek početným varovaniam pokračovať v reformách a bol som aj hrdý na to, že Dubček je

Slovák. V rokoch normalizácie existoval Dubček pre verejnosť len v negatívnej podobe, v akej ho na straníckych zjazdoch a pri výročiach „vstupu vojsk“ predstavovala komunistická tlač. Napriek tomu takmer dvadsaťročnému komunistickému vymývaniu našej pamäti Dubčekovo meno hneď po 17. novembri 1989 opäť silno zarezonovalo vo verejnosti. Jeho návrat do politiky povzbudil aj mnohých váhajúcich občanov, dodávalo im to odvahu začať sa znova politicky či občiansky angažovať. Vyvrcholilo to návrhmi na jeho kandidatúru na prezidenta, heslom Dubček na Hrad! A hoci ustúpil v kandidatúre Václavovi Havlovi, zostal v prvých ponovembrových dňoch po jeho boku ako predseda Federálneho zhromaždenia. Pravda, nie všetci českí i slovenskí politici vnímali Dubčeka pozitívne. Neskôr sa to prejavilo, keď sa na Slovensku začalo častejšie hovoriť o rozdelení štátu a kandidátovi na prezidenta. Prvýkrát sme sa osobne stretli až v čase, keď už bola zostavená vláda národného porozumenia a jej predseda Milan Čič rokoval s predstaviteľmi VPN, na rokovaní sa zúčastnil aj Alexander Dubček. Častejšie boli potom naše stretnutia na pôde VPN po zostavení Mečiarovej vlády, v ktorej som opäť zostal ministrom financií. Boli to však rokovania celého vedenia VPN, prítomní zvyčajne boli aj Fedor Gál, Peter Zajac a Milan Kňažko.

Celkom osobné stretnutie medzi štyrmi očami sa udialo pred voľbami v roku 1992. Bolo to na pôde HZDS, v kancelárii podpredsedu profesora Filkusa. Tu som sa Alexandra Dubčeka opýtal, či naozaj nechce vstúpiť do HZDS? Bolo to obdobie po rozdelení VPN, keď dochádzalo k rozhodnutiam, kto pôjde s kým, či s VPN či s HZDS, teda, či zostať s Gálom alebo ísť k Mečiarovi. Na stretnutí som Dubčekovi povedal, že by som bol rád, keby sa pridal k nám. Dubček mi odpovedal, že nemôže. Nechce brzdiť naše snahy, ale je toho názoru, že Slovensko by malo pokračovať v spolupráci s Čechmi aj v budúcnosti a on ako federálny politik prisahal vernosť Československu. Otvorene sa priznal, že vie, že snaha o udržanie spoločného štátu neuspje, ale on sa nechce cítiť, akoby zradil spoločný štát. A z toho dôvodu neprijal zatiaľ ponuku kandidovať za žiadnu stranu. To bola pravda, ale pravdou bolo aj to, že Dubček v tom čase už pripravoval vznik sociálnodemokratickej strany na Slovensku. Pripravovalo sa to dosť potichu, takže sme o tom nevedeli. Zmyslom nášho stretnutia aj tak bolo len zistiť, či môžeme s ním ako s politikom rátať, alebo nie. Po jeho jednoznačnom vyjadrení som ho už nijako nepresviedčal. Rešpektoval som jeho postoj a môžem povedať, že v tom čase som rešpektoval rozhodnutia aj tých politikov, ktorí zastávali pokračovanie spoločného štátu, nepovažoval som ich za nepriateľov. Inak by sa mi asi nebolo v pozícii predsedu Federálneho zhromaždenia podarilo získať chýbajúce hlasy za rozdelenie od zástancov spoločného štátu v kluboch sociálnej demokracie a SDL.

Práve postoj Alexandra Dubčeka, ktorý bytostne vnímal dejinnú šancu Slovenska vytvoriť si vlastný štát – a zároveň bol celým svojím politickým pôsobením, dlhoročnými priateľskými väzbami s českými politikmi rovnako

bytostne spojený so spoločným štátom s Čechmi, mi umožnil získať s jeho súhlasom hlasy troch jeho poslancov potrebné do bezpodmienečne nevyhnutného ústavného kvóra. Poslednýkrát som sa stretol s Alexandrom Dubčekom hneď na druhý deň po jeho havárii. Tvár mal celú oľacovanú, voľný mal len nos a ústa. Mal ale toľko fyzických síl, že sme sa chvíľu rozprávali o parlamentných záležitostiach a pamätám si veľmi dobre, že aj v takej ťažkej životnej chvíli mu ležal na srdci nejaký článok od Augustína Mariána Húska, ktorý vyšiel ešte pred jeho haváriou v slovenských novinách (článok som nečítal, ale Dubček ho zaregistroval). Húska v ňom obviňuje Dubčeka z toho, že nie je dobrý Slováč, lebo od neho očakával, že po rozpade VPN sa prikloní k Mečiarovmu krídlu, a že ide proti nám – teda proti našej samostatnosti. Táto výčitka trápila Dubčeka ešte aj v takej kriticknej zdravotnej situácii. Do posledných chvíľ bol teda Alexander Dubček homo politicus a ten článok iste chápal ako ďalšiu, žiaľ, nie poslednú z výčítiek, ktoré sprevádzali a dodnes sprevádzajú jeho politickú dráhu.

Po rozlúčkovom prejave na poslednom zasadnutí Federálneho zhromaždenia som sa začal pomaly lúčiť s Prahou aj ja. Za necelého pol roka, čo som tu strávil, som nemal veľa času na prechádzky mestom, krásnou, hoci vtedy ešte dosť ošumelou zlatou Prahou. Keď som sa aj niekedy večer vybral do mesta, uvažoval som o tom, ako by sa bol vyvíjal môj profesionálny osud, keby nebolo došlo k sovietskej okupácii, nebol by sa zastavil obrodný proces a bol by som sa v roku 1969 stal guvernérom plánovanej Československej národnej banky. Myslel som aj na osud, ktorý tu dvadsať rokov predtým postihol iného bankára, Eugena Löbla, ktorý len o vlások unikol smrti, a myslel som aj na Vladimíra Clementisa, ktorý jej neunikol a jeho popol jedno decembrové ráno v roku 1952 rozsypali na neznámom mieste. „Ani hrobčeka nemáš,“ zišli mi vtedy, ale aj často predtým na um žalostivé slová jeho manželky Lídy, ktoré som čítal v knihe Nedokončená kronika a navždy mi utkveli v pamäti. Vedel som, že rovnako ma bude odteraz sprevádzať životom aj pohľad na osamelo stojacu truhlu s telom Alexandra Dubčeka na prázdnej, betónovej ploche ružynského letiska.

Odchádzal som z Prahy ako posledný predseda Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vôbec, ale vôbec som netušil, že sa sem už o tri mesiace vrátim ako prvý demokraticky zvolený prezident samostatnej Slovenskej republiky.

MOJA ZAHRANIČNÁ POLITIKA PO NÁSTUPE DO FUNKCIE PREZIDENTA REPUBLIKY

Význam a dôležitosť zahraničnej politiky nášho nového štátu som si uvedomoval už pri príprave inauguračnej reči. Z pozície prezidenta som definoval naše vzťahy so susednými krajinami aj s ostatným svetom. Českú republiku som označil za nášho najvýznamnejšieho strategického suseda, zdôraznil

som naše spolužitie v spoločnom štáte, na ktoré chceme aj po vzniku dvoch samostatných republík nadviazať. Vo vzťahu s Maďarskom som zdôraznil zodpovednosť politických predstaviteľov oboch našich štátov viesť svojich občanov k vzájomnej úcte a spolupráci a „nejatrit' staré rany“. Rakúska republika je náš dobrý sused a korektný partner, ktorý sa nám na jeseň 1989 stal otvorenou bránou do sveta a želáme si, aby ňou zostal aj naďalej. Pri Poľskej republike som vyzdvihol blízkosť silných kresťanských tradícií a jej osud ťažko skúšaného štátu. S naším najväčším susedom, Ukrajinou republikou, nemáme územné, ani žiadne iné spory a práve cez Ukrajinu k nám prichádza ropa, plyn a iné suroviny z Ruskej federácie. Vyslovil som, samozrejme, aj želanie dobrých vzťahov s Ruskom a Bieloruskom, záujem prehĺbiť spoluprácu s veľkými európskymi štátmi, Nemeckom a Francúzskom. Osobitné miesto, aj vzhľadom na to, že na inaugurácii sa zúčastnili aj predstavitelia krajanských organizácií z USA, som venoval našim vzťahom so Spojenými štátmi americkými. Pripomenul som, že v ťažkých časoch pre náš národ našla takmer tretina Slovákov v USA novú vlasť, Spojené štáty sa stali kolískou nášho zahraničného odboja a z ideálov americkej demokracie sme my doma čerpali vieru a silu odolať útlaku a nepriaznivým historickým okolnostiam a dožiť sa slobody.

Náš štát nevznikol na „zelenej lúke histórie“, Slovensko sa oddávna nachádza v geograficky a strategicky citlivom stredoeurópskom priestore, duchovne a kultúrne patríme do spoločenstva európskych národov a politicky sa budeme usilovať o začlenenie do euroatlantických politických, ekonomických a bezpečnostných štruktúr. Po rýchlom a bezproblémovom prijatí do OSN bolo naším najbližším cieľom prijatie do Rady Európy, do OBSE a ďalších medzinárodných demokratických inštitúcií – a predovšetkým vstup Slovenskej republiky do NATO a Európskej únie. Cestu k tomuto základnému cieľu som videl v posilňovaní medzinárodného postavenia nášho nového štátu budovaním dôvery v jeho inštitúcie. A tu som, popri svojich reprezentatívnych povinnostiach, ktoré mi zo vzťahu k zahraničiu vyplývali z ústavy, videl svoju nezastupiteľnú štátnickú úlohu. Na to, aby som ju mohol plniť, bolo potrebné nadviazať čo najväčší počet medzinárodných kontaktov na najvyššej úrovni, stretávať sa s prezidentmi štátov a vrcholnými predstaviteľmi inštitúcií, ktoré budú rozhodovať o začleňovaní Slovenskej republiky do euroatlantických štruktúr.

Preto už krátko po mojej inaugurácii stála predo mnou naliehavá úloha vybudovať v prezidentskej kancelárii odbor zahraničnej politiky. Aj počas krátkych stretnutí a rozhovorov s prezidentmi susedných štátov počas inaugurácie som si uvedomil, že prezident môže zohrať veľmi dôležitú úlohu vo vzťahu k zahraničiu, že túto oblasť mojej činnosti rozhodne nemožno podceňovať a treba čo najskôr začať robiť kroky nevyhnutné, aby Slovenská republika vstúpila na medzinárodnú scénu ako kultúrna a demokratická krajina. Vtedy sa často ozývali názory, že Slovensko treba vo svete predstavovať

ako „mladý štát so starou kultúrnou a kresťanskou tradíciou“. A tak stála predou mnou úloha nájsť odborníka, ktorý by začal urýchlene budovať odbor zahraničnej politiky. Chcel som sa oprieť o človeka, ktorý mal už skúsenosti so zahraničnou politikou, aby sme sa vyhli zbytočným improvizáciám či omylom a čo najviac a čo najskôr sa priblížili k štandardnému výkonu mojej kancelárie v tejto oblasti.

Po viacerých konzultáciách s odborníkmi na zahraničnú politiku i na základe predchádzajúceho osobného poznania som sa rozhodol ponúknuť tento post Pavlovi Demešovi. Sledoval som jeho prácu vo funkcii ministra medzinárodných vzťahov SR v Čarnogurského vláde a po voľbách v júni 1992 aj jeho prácu v Slovenskej akademickej informačnej agentúre. Moje pozvanie na Hrad, ako neskôr priznal, ho dosť prekvapilo a celkom som ho zaskočil ponukou pracovať v mojej kancelárii ako riaditeľ zahraničného odboru. Zobral si pár dní na rozmyslenie, čo svedčilo nielen o jeho zodpovednom prístupe k ponúknuťej funkcii, ale aj jej predpokladanému významu v prezidentskom úrade. Nastúpil do kancelárie dva týždne po mojej inaugurácii a pretože som mu nechal voľnú ruku pri výbere svojich spolupracovníkov, získal Pavol Demeš na odbor zahraničnej politiky skúseného diplomata, odborníka na problematiku Balkánu Miroslava Mojžitu, absolventa Ústavu medzinárodných vzťahov Juraja Sýkoru, absolventa Fakulty zahraničného obchodu Ekonomickej univerzity Imricha Béreša, ktorý potom prešiel do funkcie riaditeľa sekretariátu a protokolu mojej kancelárie, a začínajúceho diplomata Romana Filisteina. Bol to vekovo najmladší kolektív v Kancelárii prezidenta SR.

Už na jednom z prvých pracovných stretnutí s Pavol Demešom a pracovníkmi zahraničného odboru sme sa zhodli na tom, že moja prvá zahraničná cesta povedie do Prahy a bude mať aj symbolický význam: stane sa vyjadrením neprerušovaných priateľských vzťahov s Českou republikou aj po našom nedávnom rozdelení na dva samostatné štáty.

S Václavom Havlom na Pražskom hrade

Natrvalo mi zostalo v pamäti, ako starostlivo som sa pripravoval na prvú zahraničnú cestu, pričom som prežíval aj obavy, ako ma prijme česká verejnosť. Bol som si vedomý, že rozdelenie spoločného štátu mnohých Čechov ešte „neprebolelo“ a že aj ja, ako predseda Federálneho zhromaždenia ČSFR som patril k hlavným aktérom rozdelenia. Navyše v českej tlači stále doznievalo sklamanie z rozdelenia, písalo sa o nevdaku, ktorého sa dočkali od Slovákov za všetko, čo počas spoločného štátu pre nich urobili. Iní novinári písali, že „aspoň ich teraz nebudeme živiť“ a „nebudú nás zdržovať na našej ceste k prosperujúcej západnej Európe“ a pod. Naozaj som odchádzal na túto svoju prvú zahraničnú cestu so zmiešanými pocitmi. Privítanie na Pražskom hrade však bolo srdečné, nezaznamenal som žiadne nepriaznivé reakcie od občanov, ktorí sa zhromaždili na hradnom nádvorí. Pocítil som, že som v Prahe stále istým spôsobom doma, že sa nemusím obávať

chladného či nepriateľského prijatia. Prvá návšteva slovenského prezidenta v Prahe teda prispela k budovaniu dobrých vzťahov s Českou republikou, ktoré sa dodnes rozvíjajú na vysokej úrovni. Postupne sa potvrdilo aj moje presvedčenie, že unitárny politický a ekonomický systém, ktorý v mnohých oblastiach bol pragmatický a v prvom období spoločného štátu užitočný aj pre Slovensko, sa postupne prežil a treba ho nahradiť. Za roky, ktoré uplynuli od rozdelenia, sa ukázalo, že nás stále mnohé spája, najmä v oblasti kultúry a umenia, ale že v oblasti ekonomiky sa otvorili Slovenskej republike nové možnosti. Dokázali sme ich zužitkovať a potvrdiť tak aj našu ekonomickú životaschopnosť.

Pri prvej návšteve Českej republiky som si zvlášť cenil postoj Václava Havla. Hoci predtým bol dôsledným zástancom spoločného štátu, „autentickej federácie“, ani počas tejto návštevy, ani neskôr, keď sme si vytvorili vzťah vzájomného rešpektu a priateľstva, ktorý nakoniec vyústil do založenia spoločnej nadácie, nedal najavo pocit sklamanania či nebudaj nejakej českej urazenosti z nášho rozhodnutia vytvoriť si vlastný štát. Rešpektoval, že je to výsledok demokratického vývoja po páde komunizmu, že Slovensko má právo samostatne rozhodnúť o svojej budúcnosti. Veľmi som si Václava Havla za to vážil. Aj v tomto vzťahu k Slovenskej republike preukázal, že je veľkou demokratickou osobnosťou a môžem povedať, že každé naše ďalšie stretnutie bolo pre mňa obohacujúcim zážitkom. Stretávali sme sa potom na neoficiálnych podujatiach na Slovensku a v Čechách, ako aj na rôznych medzinárodných podujatiach a summitoch v Európe i v USA. Zo svojej prvej oficiálnej zahraničnej návštevy som sa vracal veľmi spokojný, bol som presvedčený, že to bol veľmi šťastný štart na ceste budovania dôvery zahraničia k slovenskej štátnosti. V úlohe prvej dámy ma po prvýkrát sprevádzala moja manželka a mala tak možnosť bezprostredne sa zoznámiť s prvou dámou Českej republiky pani Olgou Havlovou, ako aj s činnosťou jej nadácie a získať od nej mnoho cenných poznatkov o možnostiach pôsobenia prezidentovej manželky v spoločenskom živote.

Na záver ešte spomeniem moment, ktorý ma trocha zaskočil hneď na začiatku návštevy. Za desaťročia spoločného štátu sme mali v pamäti hlboko zakorenenú spoločnú hymnu, a tak keď počas mojej návštevy v Prahe najprv zaznelo Nad Tatrou sa blýska, až potom Kde domov můj, prvýkrát som si naplno uvedomil, že naša národná hymna sa stala štátnou hymnou a odtiaľto bude znieť vždy ako prvá pri každej oficiálnej návšteve slovenského prezidenta v zahraničí.

NA OTVORENÍ MÚZEA HOLOKAUSTU VO WASHINGTONE

Po oficiálnej návšteve Prahy, ktorá sa pre mňa aj osobne skončila povzbudzujúco, by som bol rád čo najskôr navštívil našich ďalších bezprostredných susedov Poľsko a Maďarsko, s ktorými nás spájali aj spoločné integračné

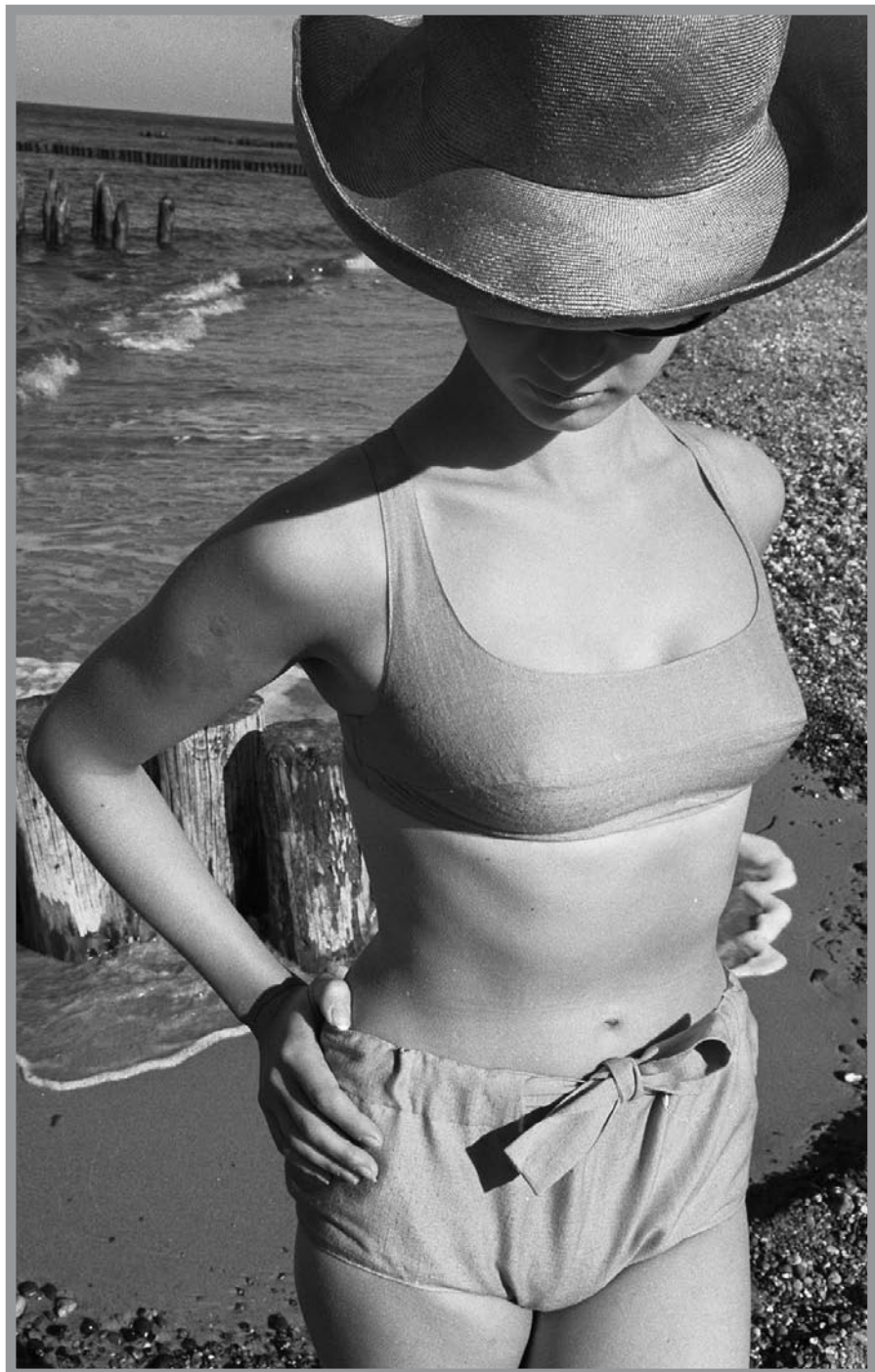
ciele v rámci Vyšehradskej štvorky. Na Poľsko som bol zvedavý aj ako „bývalý“ ekonóm, keďže zo všetkých postkomunistických krajín najviac pokročilo v budovaní trhového systému a celkovej transformácii spoločnosti. A Maďarsko – to bol pre mňa Arpád Gönz a potreba prispieť k budovaniu nových, históriou nezatažených slovensko-maďarských vzťahov. Obe tieto návštevy však predišlo nečakané pozvanie z Washingtonu na otvorenie Múzea holokaustu. V tom čase sme ešte v USA nemali ani veľvyslanca a naša ambasáda pôsobila v provizóriu pod vedením chargé d'affaires pána Erbana. Preto asi týždeň pred mojou návštevou odletel do USA Pavol Demeš s riaditeľom prezidentského protokolu pánom Zdenkom Alexym a s niekoľkými našimi diplomatmi pripravovali priebeh mojej návštevy. Keďže Pavol Demeš už predtým niekoľkokrát pracovne navštívil USA a bol ako člen Čarnogurského vlády aj členom delegácie prezidenta V. Havla v Spojených štátoch v roku 1991, bola návšteva aj za taký krátky čas protokolárne dobre pripravená.

Múzeum sa otváralo 22. apríla 1993 za účasti prezidenta Billa Clintona, a tak sa predo mnou nečakane otvorila možnosť stretnúť sa v tom čase s najvplyvnejším svetovým politikom. Vedel som, že Spojené štáty zohrajú rozhodujúcu úlohu pri integrácii Slovenska do transatlantických štruktúr, a preto som považoval za také dôležité predstaviť práve na americkej pôde Slovenskú republiku ako nový štát, ktorý sa spolu so svojimi susedmi vydal na cestu demokracie, trhového hospodárstva s rozvíjania všestranných politických a ekonomických vzťahov s demokratickým svetom. Osobitne som chcel amerického prezidenta presvedčiť o tom, že Slovensko, ako samostatný štát, nechce docieľiť nič iné, než že bude považované za riadneho člena európskeho spoločenstva, chceme vstúpiť do Európskej únie a stať sa členmi NATO.

A keďže išlo o otvorenie múzea pripomínajúceho utrpenie a smrť miliónov európskych Židov, medzi nimi aj našich židovských spoluobčanov v období vojnového slovenského štátu, rozhodol som sa zobrať do Washingtonu aj predstaviteľov vtedajšej židovskej komunity, čestného predsedu Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku prof. Pavla Traubnera, známeho a uznávaného neurológa, a košického rabína Lazara Kleinmana. Do Washingtonu sme viezli aj dar pre Múzeum holokaustu, mramorový kameň z priečelia synagógy, ktorá kedysi stála vo Vrábľoch. Pri odovzdávaní vzbudil všeobecnú pozornosť. Ten kameň totiž zachránil a uchoval miestny obyvateľ Ing. Michal Demeš, reštauroval ho historik umenia Milan Augustin, ktorý sa v tom čase podieľal na vzniku Múzea židovskej kultúry v Bratislave a bol v sprievode na tejto mojej prvej americkej ceste ako prezidenta Slovenskej republiky.

Viaceré momenty, veľmi výrazné, hoci svojím obsahom aj dosť protichodné, sa mi vynárajú pri spomienke na návštevu Múzea holokaustu vo Washingtone.

Presvedčil som sa, akú váhu americkí politici, počnúc prezidentom, cez členov kongresu až po významné osobnosti americkej kultúry a verejného

života prikladajú ucteniu si pamiatky obetí holokaustu. Otvorenie múzea vzbudilo aj veľkú pozornosť amerických médií, zaznelo mnoho oficiálnych prejavov i dojemných osobných spomienok na utrpenie Židov počas holokaustu. Osobitne mi utkvelo v pamäti vystúpenie nositeľa Nobelovej ceny za mier Elieho Wiesela, ktorého ako sotva šestnásťročného chlapca deportovali z maďarského Szighetu do Osvienčimu. V emotívnom prejave vyčítal Spojeným štátom, že hoci ich vojenské velenie v roku 1944 už vedelo o zverstvách, ktoré Nemci páchali v Osvienčime, nebombardovali železničné trate, ktorými prichádzali do Osvienčimu transporty Židov určených na fyzickú likvidáciu, od jari 1944 aj transporty Židov z jeho rodného Maďarska. Povedal, že prerušenie železničných ciest by bolo aspoň načas zastavilo tieto transporty smrti, v ktorých boli nielen Židia, ale aj Rómovia, komunisti a členovia rôznych odbojových skupín, ktoré vo svojich krajinách bojovali proti fašizmu. Svoj prejav zakončil tým, že túto výčitku adresuje Amerike napriek tomu, že sám v USA našiel nový domov a ako americký občan sa tu cíti dobre, ale hlas jeho svedomia ho núti pripomenúť im túto „historickú podlžnosť“ voči európskym Židom v období ich holokaustu.

Mal som prehovoriť medzi viacerými pozvanými hlavami štátov, a tak som si doma so svojimi spolupracovníkmi starostlivo pripravil krátky prejav o tragickej kapitole našich národných dejín. Počas druhej svetovej vojny bola väčšina našich židovských spoluobčanov zo Slovenska násilne vyvezená a takmer nikto z nich sa nevrátil z nemeckých táborov smrti. Na Slovensku nemôžeme a nechceme zabudnúť na hrôzy holokaustu a od znovuoobnovenia demokracie v našej krajine sa začínajú budovať aj prvé pamätníky obetiam holokaustu. Zvlášť som zdôraznil, že „musia byť symbolom nášho spoločného presvedčenia, že život každého človeka je posvätný a že tí, ktorí zomreli, nezomreli zbytočne“. Využil som svoj prejav aj na to, aby som pripomenul, že Štát Izrael a múzeum holokaustu Jad Vašem udelili viacerým našim občanom, ktorí zachránili slovenských Židov počas ich prenasledovania, vyznamenanie Spravodlivý medzi národmi. Zakončil som svoj prejav slovami: „Aby som tu demonštroval záväzok Slovenska nezabudnúť na holokaust, odovzdám tomuto memoriálu tympanon zo synagógy, ktorá kedysi stála v slovenskom meste Vrábľe.“ Na tympanone je vyrytý text v hebrejčine z Knihy žalmov: „Otvorte mi bránu spravodlivosti, nech vojdem ňou vďaka vzdávať Bohu.“

Druhým momentom, na ktorý som sa aj vďaka upozorneniu prof. Traubnera tiež dopredu pripravil, bolo stretnutie s predstaviteľmi amerických židovských organizácií, konkrétne s predstaviteľmi Amerického židovského výboru (American Jewish Committee). Ešte pred cestou do Washingtonu získal prof. Trauber informáciu, že istý izraelský historik so slovenskými koreňmi poslal viacerým židovským organizáciám aj redakcii denníka New York Times telegram, v ktorom sú dezinformácie týkajúce sa mojej osoby. Išlo

o nezmyselné obvinenie, že som bol v čase deportácií zo Slovenska členom nejakých gardistických štruktúr, hoci som vtedy mal necelých dvanásť rokov – a odporúčanie, aby sa preto počas mojej návštevy Washingtonu odmietli so mnou stretnúť. Prof. Traubner už pred našou cestou informoval predstaviteľov amerických židovských organizácií, že ide o nepravdivé a zlomyseľné dezinformácie, ale aj tak to bol nepríjemný signál svedčiaci o tom, že ako prezident Slovenskej republiky sa budem musieť v zahraničí vyrovnávať s dedičstvom vojnového slovenského štátu. Našťastie, práve vo Washigtone som mal možnosť uviesť veci, nielen o mojej osobe, ale aj súčasnom Slovensku, na pravú mieru.

Stretnutie s predstaviteľmi Amerického židovského výboru malo aj tak trochu nečakaný priebeh. Prekvapila ma srdečnosť, s akou ma prijali, otvorený dialóg o potrebe vyrovnat sa s minulosťou, do ktorej okrem nezabudnuteľných krívd patria aj príklady nezištnej pomoci židovským spoluobčanom počas ich rasového prenasledovania. Rozhovor za americkú stranu aktívne viedol rabín Baker a bol veľmi spontánny. Rovnako spontánne som sa aj ja rozhovoril o svojom zážitku dedinského chlapca, ktorý sa stal svedkom deportácie našich susedov, trinásťročnej spolužiačky a kamarátky Jolanky a ako neviem zabudnúť na zmarené životy tejto rodiny, ktorá sa ničím neprevinila, a ako mi je to navždy ľúto. Na chvíľu som si vybavil Jolankinu smutnú a nechápavú tvár, keď ju gardisti odvádzali – a bolo to také silné, že som sa v tej chvíli nedokázal ovládnuť a rozplakal som sa. Bolo to nečakané a zaskočil som tým nielen seba, ale aj môj sprievod na stretnutí a najmä predstaviteľov Amerického židovského výboru. Rabín Baker, s ktorým som sa neskôr stretol počas jeho viacerých návštev Slovenska, mi potom povedal, že moje dojatie a slzy na nich hlboko emocionálne zapôsobili a otvorilo mi to ich srdcia. Dezinformácia izraelského historika (zámerne neuvádzam jeho meno, keďže neskôr som sa zoznámil s jeho prácami o osudoch slovenských Židov v období pred druhou svetovou vojnou a jeho dielo si zaslúži uznanie a rešpekt) sa objavila aj na stretnutí s americkými novinármi vo washingtonskom National Press Clube. Tu sa mojej „obhajoby“ a najmä obhajoby Slovenskej republiky ujal prof. Traubner, ktorý povedal, že na Slovensku nie je o nič väčší antisemitizmus ako v ktoromkoľvek z okolitých štátov a prezident Kováč práve svojou návštevou Washingtonu, prejavom na otvorení Múzea holokaustu jasne vyjadril postoj súčasnej Slovenskej republiky voči histórii vojnového štátu.

PRVÉ STRETNUTIE S PREZIDENTOM BILLOM CLINTONOM V BIELOM DOME

Z politického hľadiska bolo kľúčové moje stretnutie s prezidentom Billom Clintonom v Bielom dome. Zúčastnil sa na ňom aj vtedajší minister zahraničných vecí Jozef Moravčík a riaditeľ zahraničného odboru mojej kancelárie

Pavol Demeš. Začalo sa takmer o dve hodiny neskôr ako bolo plánované. Totiž Clinton sa prvýkrát od nástupu do svojho úradu 20. januára 1993 stretol s takým veľkým počtom zahraničných štátnikov. Každých päťdesať minút navyše, ktoré venoval jednotlivým hlavám štátu, postupne vytvorili poriadny časový sklz. Aj naše plánované pätnásťminútové stretnutie sa pretiahlo na dvadsaťpäť minút. Prezident nás prijal v Oválnej pracovni, správal sa veľmi neformálne, a tak som ani ja pri rozhovore s ním nepocítilo žiadnu trému a náš rozhovor sa odohrával vo veľmi uvoľnenej atmosfére. Prezident Clinton sa podrobne zaujímal o situáciu na Slovensku po našom osamostatnení, o mnohých veciach, ktoré sa diali na našej politickej scéne bol už dosť dobre informovaný, ale sústredene počúval náš výklad. Zrejme mali s viceprezidentom Al Gorom, ktorý nás tiež prijal v Bielom dome na rozhovor, rozdelené okruhy tém, o ktorých s nami budú hovoriť, keďže prezident sa sústredil na otázky, ktoré súviseli s naším deklarovaným záujmom vstúpiť do Európskej únie a NATO. Naše odpovede na tieto otázky B. Clintona uspokojili, otvorene sme hovorili aj o problémoch a istej pochopiteľnej nedôvere, s ktorou sa Slovenská republika ako nový štát v zahraničí stretá. Môžem povedať, že toto moje prvé stretnutie s americkým prezidentom som vtedy hodnotil ako úspešné a bolo dobrým východiskom k našim ďalším oficiálnym i neoficiálnym stretnutiam, či už v Prahe na stretnutí V 4, na zasadnutí OSN v New Yorku i opakovaných stretnutiach na americkej pôde v rokoch 1994 a 1995.

Iný, dosť odlišný i prekvapujúci charakter malo naše stretnutie s viceprezidentom Al Gorom. Na začiatku nášho rozhovoru som aj jemu zopakoval niektoré základné informácie o Slovenskej republike ako samostatnom štáte, jeho zahraničnom smerovaní a našom integračnom úsilí. Hlbšie sa zaujímal o vnútropolitickú situáciu na Slovensku, o vývoji v parlamentných politických stranách, nestačilo mu, že som náš vývoj po osamostatnení charakterizoval len všeobecnými vetami. A keď som zdôraznil, že sme sa naozaj rozhodli ísť demokratickou cestou, že to, čo chceme na Slovensku vybudovať, bude zodpovedať potrebám našej krajiny, ako aj tomu, čo sa bude od nás žiadať ako od budúcej členskej krajiny Severoatlantického paktu, Al Gore na to reagoval: „No dobre, dobre. Vy, pán prezident, hovoríte, že idete demokratickou cestou, chcete smerovať medzi západné demokracie, ale ja som si prezrel monitor včerajšej tlače, kde je citovaný rozhovor s pánom premiérom Mečiarom, v ktorom hovorí, že Slovensko odmieta ďalej uplatňovať Klausom presadzovaný trhový mechanizmus a budete si hľadať vlastnú cestu.“ Zostal som jeho slovami dosť zaskočený a reagoval som tak, že slová pána Mečiara boli zrejme adresované predovšetkým slovenskej verejnosti a jeho voličom, medzi ktorými sa občas ozývajú hlasy o hľadani vlastnej slovenskej cesty, ale môžem potvrdiť, že z materiálov, ktoré sa prerokúvajú na zasadnutí vlády, ako aj z rôznych iných oficiálnych dokumentov a vyjadrení ostatných oficiálnych činiteľov nikto nespochybňuje naše smerovanie medzi západné demokracie, ani pán Mečiar. Doložil som ešte, že jeho vyhlásenie možno

tlač aj trocha skreslila, môžem ho ubezpečiť, že to, čo tu prezentujem ja ako prezident republiky, je naša politika a s výnimkou toho, čo tu pán viceprezident citujete, som sa so žiadnym jej spochybňovaním doteraz nestretol. Snažil som sa svojím vyjadrením uviesť veci na správnu mieru, lebo nám záležalo na tom, aby pri tomto našom prvom medzinárodnom „nadýchnutí“, za aké som považoval cestu do Washingtonu, nezostal nijaký zbytočný tieň podozrenia o našich skutočných cieľoch v medzinárodnej politike.

Za významné, ale aj veľmi príjemné a rovnako povzbudzujúce považujem aj dve stretnutia s krajanmi. Prvé sa uskutočnilo v hoteli Ritz Carlton a okrem predstaviteľov Slovenského katolíckeho sokola a Slovenskej ligy boli prítomní aj niekoľkí členovia Kongresu a viacerí americkí finančníci. Druhé stretnutie, výlučne „krajanské“ bolo v hoteli Embassy Row. Prišli naň americkí Slováci zo všetkých štátov americkej federácie, kde ešte žijú pôvodní vystaňovalci, aj jednotlivci, ktorí chceli „na vlastné oči vidieť“ slovenského prezidenta. Keďže išlo o naše prvé oficiálne stretnutie na americkej pôde, v krátkom príhovore som im poďakoval ako potomkom osobností, ktoré stáli pri vzniku Clevelandskej a Pittsburskej dohody, teda pri základoch našej novej demokratickej štátnosti. Naznačil som, že v situácii, v ktorej sa ocitol náš nový štát, keď musí oživiť svoju ekonomiku a potrebuje na to aj zahraničnú pomoc, je vítaná aj ich pomocná ruka, ak už aj nie vo forme priameho investovania na Slovensku, aspoň v podobe podpory našich snáh u americkej verejnosti a rovnako podpory nášho úsilia o vstup do NATO v Kongrese, kde pracuje aj viacero kongresmanov a senátorov so slovenskými koreňmi.

Po ukončení návštevy Washingtonu sa naša malá delegácia zastavila cestou domov nakrátko aj v New Yorku. Navštívil som našu misiu pri OSN, ktorú v tom čase viedol Eduard Kukan a v pamäti mi osobitne utkvelo stretnutie s krajanom Martinom Zapletalom. Pán Zapletal pochádza zo Žiliny, do USA emigroval ešte pred rokom 1968 aj s rodinou a aktívne pôsobil medzi krajanmi v okolí New Yorku. Čakal na mňa pred vchodom do budovy OSN, aby mi odovzdal reprint knihy Tragédia slovenských židov, ktorá vyšla krátko po skončení druhej svetovej vojny v Bratislave a patrí k autentickým a vzácnym svedectvám pamätníkov tejto tragédie. Venoval mi knihu so slovami, že oceňuje moje rozhodnutie prísť na otvorenie Múzea holokaustu a presvedčivé vystúpenie pred americkými médiami.

Tejto mojej prvej ceste do Washingtonu a prvému stretnutiu s americkým prezidentom bola aj v slovenskej tlači venovaná značná pozornosť a neobjavili sa o jej priebehu žiadne skresľujúce informácie, čo sa, žiaľ, už nedalo povedať pri mojich ďalších cestách do USA.

S PÁPEŽOM JÁNOM PAVLOM II. VO VATIKÁNE

Návštevu Vatikánu som nevnímal len ako jednu z oficiálnych medzištátnych návštev, ako stretnutie predstaviteľov dvoch štátov, lebo v pápežovi

Jánovi Pavlovi II. som videl hlavu katolíckej cirkvi a očakával som, že bude mať veľký záujem o to, ako sa na Slovensku vytvárajú podmienky na obnovu duchovného a náboženského života. Predpokladal som, že Svätý Otec je dobre informovaný o postavení Katolíckej cirkvi na Slovensku v období pred pádom komunizmu od slovenských kňazov a biskupov žijúcich vo Vatikáne, z ktorých kardinál Tomko patrila k jeho blízkym spolupracovníkom i osobným priateľom. Preto som sa snažil prísť na stretnutie s ním s informáciami, ktoré by ho utvrdili v tom, že ani po získaní samostatnosti sa nijako nenarušila obnova cirkevného a rehoľného života, že teraz sa ešte viac zblížia názory Slovenskej republiky a Vatikánu na mnohé procesy. Ich zavŕšením mali byť príslušné medz štátne zmluvy, na ich uzavretí mal záujem tak Vatikán, ako aj náš nový štát. Aby som sa bližšie zoznámil s pohľadom katolíckej cirkvi na tieto otázky, stretol som sa na viacerých konzultáciách s jej predstaviteľmi – s vtedajším predsedom Konferencie biskupov Slovenska Mons. Františkom Tondrom aj s biskupom Rudolfom Balážom. Zaimponovala mi ich otvorenosť pri pohľade na problémy, ktoré musí katolícka cirkev, desaťročia prenasledovaná i zámerne izolovaná od svojich veriacich v súčasnosti riešiť. Od konferencie biskupov som dostal aj údaje, ktoré som potom použil vo svojom oficiálnom prejave vo Vatikáne a ktoré vzbudili veľký záujem prítomných predstaviteľov pápežskej kúrie: že na Slovensku sa takmer tri a pol milióna veriacich prihlásilo ku katolíckej cirkvi, v štyroch kňazských seminároch študuje viac ako sedemsto poslucháčov teológie, obnovujú sa rády a rehole, vzniklo už viac ako sto cirkevných škôl.

Aj pri príprave prejavu, ktorému sme dali podobu „posolstva dobrej vôle a nádeje“, som ustavične myslel na to, aký veľký význam bude mať pre mňa ako veriaceho človeka duchovný a náboženský rozmer osobného stretnutia s pápežom. Tomuto prvému a nezabudnuteľnému stretnutiu so Svätým Otcom vo Vatikáne predchádzala návšteva Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda, ktorú by som v týchto pamätiach nechcel vynechať. Ústav bol založený v roku 1961 z iniciatívy kňazov, ktorí prišli do Ríma študovať po skončení druhej svetovej vojny a po komunistickom prevrate vo februári 1948 sa už nemohli slobodne vrátiť na Slovensko. Patrila medzi nich aj dnešný kardinál Tomko a Mons. Štefan Náhalka, bývalý tajomník biskupa Jána Vojaťaššáka, ktorý sa v roku 1963, keď bol ústav posvätený, stal jeho prvým rektorom. O činnosti ústavu som získal dostatok informácií už pred cestou do Ríma od biskupa Dominika Hrušovského. Len krátko pred mojím zvolením za prezidenta sa stal pomocným biskupom Bratislavsko-trnavskej arcidiecézy. Práve Dominik Huršovský sa po smrti Štefana Náhalku v marci 1975 stal rektorom ústavu a bol ním takmer dvadsať rokov. Ústav, podľa jeho slov, vznikol ako plod odriekania a obetavosti Slovákov v zahraničí, s rozhodujúcou podporou amerických Slovákov, ich biskupa Grutku, benediktínov z opátstva sv. Andreja Svorada v Clevelande, ale aj viacerých kardinálov vo Vatikáne a samotného pápeža

Jána XXIII., ktorý posvätil základný kameň ústavu. Stal sa dôležitým centrom pastorácie, vydávania kníh, ktoré nemohli vychádzať na Slovensku, a miestom, kam mohli prísť slovenskí emigranti prichádzajúci do Ríma. Pútnici zo Slovenska mohli ústav navštíviť v krátkom období uvoľnenia v roku 1968, vyspovedať sa tu u slovenských kňazov a biskupov, zúčastniť sa na slovenských omšiach a vracali sa domov nielen duchovne posilnení, ale aj s balíčkami kníh a drobných pamiatok, ktoré potom starostlivo uchovávali ako cennú spomienku na ducha náboženskej slobody, ktorej sme boli doma na ďalšie dve desaťročia opäť zbavení. Pri rozhovore s pánom biskupom Hrušovským – neskôr som sa od pána kardinála Tomka dozvedel, že Svätý Otec mal Dominika Hrušovského veľmi rád, hovoril o ňom ako o „usmievavom biskupovi“ a „našom Dominikovi“ – sa aj mne začali vybavovať spomienky na knihy, vydávané v ústave, ktoré tajne prechádzali z ruky do ruky aj medzi farníkmi v bratislavskej Dúbravke, na prvé farebné fotografie nového pápeža Jána Pavla II., založené v modlitebných knižkách, ktoré nám otvárali srdcia a dodávali odvahu v duchu pápežovho povzbudzujúceho hesla Nebojte sa! Aj oni v Ríme, priznal sa s úsmevom pán biskup Hrušovský, potrebovali vzájomné povzbudenie, pretože odlúčenie od Slovenska trvalo u mnohých už celé desaťročia. Ústav tak pre nich bol aj kúsok slovenskej zeme, boli s ním citovo zrastení. Veľkým zadostučinením pre neho osobne, ale rovnako pre kardinála Tomka, ktorý dlhé roky v ústave aj býval a bol jeho „stĺpom neúnavným“, pre všetkých pracovníkov ústavu bolo obdobie po novembri 1989, keď mohli prijať a na deň-dva prichýliť pútnikov z rodného Slovenska, ktorí sem prichádzali po stovkách a niekedy aj tisícoch často po strastiplnej a namáhavej ceste do Ríma, aby tak naplnili svoj životný sen: uvidieť „svojho“ pápeža.

Bol som vďačný biskupovi Hrušovskému, s ktorým som sa počas jeho pôsobenia na Slovensku potom často stretával, za informácie o histórii, pôsobení a význame Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metóda, ktorý si Slováci vybudovali v Ríme, stredisku kresťanstva a ktorý v ňom zohral takú významnú úlohu. A keď sme v slnečnom rímskom predpoludní prišli s manželkou a celou delegáciou na návštevu ústavu, prekvapil ma svojimi modernými stavbami, aj krásnym umiestnením medzi píniami, celý ponorený do zelene, s pôsobivým súsoším sv. Cyrila a Metóda pri vchode do ústavu, aj s veľkou farebnou mozaikou v kaplnke ústavu, ktorú pre ústav vytvoril u nás už takmer neznámy maliar Jozef Cincík, a tiež na nej zobrazil našich vierozvestov aj s ich oddanými žiakmi. Práve omšou v tejto kaplnke, ktorú celebroidal kardinál Tomko, začala sa naša návšteva Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metóda. Pán kardinál vo svojej kázni stručne pripomenul históriu ústavu a zdôraznil dôležitosť duchovného kontaktu, ktorý sa napriek nepriaznivým politickým pomerom na Slovensku v období komunizmu snažili udržať so svojím domovom.

Priestormi ústavu nás sprevádzal jeho vtedajší rektor biskup Vrablec a celé stretnutie bolo veľmi srdečné a neformálne. Počas slávnostného obeda, na ktorom sa okrem predstaviteľov ústavu a seminaristov zúčastnili aj slovenskí kňazi

pôsobiaci v Ríme, som oficiálne, ako prezident republiky, vyslovil poďakovanie za stovky slovenských študentov, ktorí tu celé tri desaťročia nachádzali útočisko pred komunizmom a mali tu možnosť získať či doplniť si teologické vzdelanie. Osobitné poďakovanie som vyslovil za tie tisíce kníh, časopisov, často len mariánskych obrázkov, ktoré nás doma povzbudzovali, aby sme vytrvali vo viere a pamätali na cyrilo-metodské dedičstvo. Nezabudol som sa poďakovať ani za tie zástupy pútnikov, ktoré našli v ústave vždy pohostinnú pôdu a prívetivé prijatie. „Hovorili ste, keď sme my boli nútení mlčať, povzbudzovali ste nás k odvahe a my sme ju naozaj našli, od chvíle, keď sme sa začali zbavovať pút komunizmu, až do chvíle, keď sme si vytvorili náš nový, demokratický štát.“ Týmito, vopred premyslenými a pripravenými slovami som chcel na záver návštevy oceniť činnosť Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda, ktorý si práve v roku 1993 pripomínal tridsiate výročie svojho vzniku.

Po skončení návštevy ústavu si nás už „prevzal“ vatikánsky protokol a mňa s manželkou ubytovali blízko svätopeterského námestia, v honosnom renesančnom dome, v ktorom – ako nás informoval pán kardinál Tomko – sa počas výstavby svätopeterského chrámu zdržiaval sám majster Michelangelo. V nádhernom paláci sme sa cítili veľmi príjemne a toto ubytovanie sme vnímali ako výraz osobitnej priazne Svätého Otca.

Oficiálne stretnutie s pápežom Jánom Pavlom II. sa začalo ráno na Námestí sv. Petra pred nastúpenou pápežskou gardou za zvukov slovenskej štátnej hymny. Prvýkrát tu znelo Nad Tatrou sa blýska ako hymna nového demokratického štátu – Slovenskej republiky. Na stretnutie s pápežom nás viedli dlhými tichými chodbami, postupne oddelili ostatných členov oficiálnej delegácie, len s manželkou, v sprievode dvoch členov švajčiarskej gardy sme prišli do priestorov, kde sa Svätý Otec stretáva so svojimi hosťami počas štátnych návštev. Manželku usadili v predsieni pápežovej pracovne, kde už na ňu čakali redaktori slovenského vysielania Rádia Vatikán. A ja som s rozochvením toho siedmeho júna 1993, len necelé štyri mesiace po zvolení za prezidenta Slovenskej republiky, vošiel do pracovne pápeža Jána Pavla II. na polhodinové stretnutie medzi štyrmi očami.

Výnimočnosť stretnutia s pápežom Jánom Pavlom II. bola aj v tom, že pri rozhovore som nepotreboval tlmočníka. Presvedčili sa o tom aj tisíce slovenských pútnikov, ktorí po páde komunizmu prichádzali do Ríma. Pápež vyjadril potešenie z osobného stretnutia, povedal, že nám veľmi prial osamostatnenie a váži si spôsob, akým sme to dosiahli, má radosť, že jeho rodné Poľsko má za suseda štát, ktorý sa otvorene hlási ku katolíckej viere, ctí si kresťanské tradície, ktoré tvoria základ európskej civilizácie. Ja som ho stručne informoval o politickom vývoji na Slovensku po novembri 1989, zdôraznil som, že ako prezident mám veľmi dobré vzťahy s predstaviteľmi katolíckej cirkvi, osobitne s pánom kardinálom Korcom, ktorého si vážim za jeho statočný zápas s komunizmom, aj ako jednoznačného prívrženca našej samostatnosti. Povedal som, že aj pre nás je oporou vedomie, že naším susedom je Poľsko, pripravujem

sa ho v krátkom čase aj oficiálne navštíviť, že Lech Walesa sa zúčastnil na mojej prezidentskej inaugurácii, čo považujem za prejav jeho osobitnej priazne. Stretnutie sa z plánovanej polhodiny trocha pretiahlo, priznám sa, že som nerozumel každému poľskému slovu pápeža, ale nič podstatné mi z rozhovoru neuniklo. Keď som sa zmienil, že som si ho dovolil oficiálne pozvať na návštevu Slovenska, prikývol, že áno, dostal pozvanie. Na chvíľu zmĺkol a potom sa rozhovoril, aké mu je Slovensko blízke ako krajina hlboko veriacich ľudí, krajina uctievajúcu si Sedembolestnú Pannu Máriu. „Určite prídem na Slovensko, pán prezident,“ uzavrel naše stretnutie medzi štyrmi očami.

Spolu sme vyšli z jeho pracovne, v predsieni sa k nám pripojila manželka a spolu sme prešli do jeho súkromnej knižnice, kde už boli zhromaždení členovia mojej delegácie a predstavitelia Vatikánu. Tu som oficiálne pozdravil pápeža ako hlavu vatikánskeho štátu. V krátkom prejave som hneď na úvod zdôraznil, že Svätý Otec už ako krakovský arcibiskup prejavil plné porozumenie pre potreby katolíckej cirkvi na Slovensku, ako pápež vždy s láskou prijímal slovenských pútnikov a pri zrode Slovenskej republiky nás pozdravil láskavými a žičlivými slovami. Pripomenul som aj: „Ak váš predchodca Pavol VI. zriadil v roku 1977 Slovenskú cirkevnú provinciu, ktorej hranice sa kryjú s hranicami súčasného samostatného štátu, tak Vy, Svätý Otče, ste 22. apríla 1990 pobožkaním slovenskej zeme potvrdili jej zvrchovanosť už dva roky pred jej skutočným naplnením. Za to všetko Vám, Svätý Otče, v mene našich občanov ďakujem.“ Vyslovil som tú poslednú vetu s náhlym dojatím a videl som, ako Ján Pavol II., počúvajúc s tým svojím typickým naklonením hlavy, krátko, akoby s pochopením pre moje dojatie, na mňa pozrel. Odpovedal mi, myslím, že rovnako vrelými slovami, že má veľkú radosť z toho, že v mojej osobe prijíma prvého prezidenta Slovenskej republiky, ktorá sa zrodila „po dlhom období očakávania a nádeje, v rámci konečne znovuzískaného demokratického života“ a označil moju oficiálnu návštevu za nový uholný kameň v dlhej histórii vzťahov medzi naším národom s apoštolskou Stolicou. Rozhovoril sa potom o tom, že „udalosti, ktoré umožnili Európe obrátiť tmavú stránku našich dejín, nie sú také vzdialené. Urobil sa už značný kus cesty, vieme však, že treba ešte veľa prejsť, aby celý kontinent mohol žiť v pokoji a dosiahol vyrovnaný blahobyť. K tomu je potrebné, aby hlboké korene, ktoré v jeho krajinách nikdy neodumreli, živili činné vedomie a nádej Európanov, počnúc bohatstvom ich tradície“. V ďalšej časti svojho príhovoru Svätý Otec zdôraznil, že „pri zohľadnení identity každého národa by sa nemalo zabúdať na toľké činitele spoločného dedičstva, ktoré pobádajú neúnavne napredovať v budovaní jednoty, ktorá by bola prameňom trvalého pokoja.“ A uzavrel svoj príhovor želaním: „Nech Slovensko, spolu s ostatnými krajinami Európy, napreduje na svojej ceste k slobode a solidarite.“

Priniesli sme Svätému Otcovi zo Slovenska krásne ručné výšivky z Vajnor. Bolo to prestieranie na oltár a malo mu pripomínať jeho prvú návštevu Slovenska, keď vrtuľníkom pristál v sprievode kardinála Tomka na letisku práve vo

Vajnoroch. Druhým darom bola ikona od majstra Mikuláša Klimčáka, ktorého diela s cyrilo-metodskou tematikou boli vo Vatikáne už známe. K stretnutiu patrilo aj spoločné fotografovanie. Vydarené fotografie z tohto stretnutia so Svätým Otcom si dodnes všetci členovia mojej delegácie opatrujú ako veľmi vzácnu spomienku na tohto veľkého pápeža. Hoci som sa potom s Jánom Pavlom II. stretol ešte sedemkrát, to prvé, vatikánske stretnutie bolo jedinečné a nezabudnuteľné. Keď postupne, v sprievode vatikánskeho protokolu odišli z knižnice ostatní členovia mojej delegácie i jeho vatikánsky sprievod, zostali sme so Svätým Otcom len my dvaja s manželkou. Mal to tak zaužívané, že svojich oficiálnych hostí odprevadil na prah knižnice a tam sa s nimi rozlúčil. Keď sme sa priblížili k tomu prahu, povedal som: „Svätý Otče, do Levoče.“ Pápež sa pristavil, pozrel na mňa a srdečne sa rozosmial. Potom sa nás zľahka dotkol a povedal: „A podme ešte chvíľu spolu.“ Prvý prekročil prah knižnice a prešiel s nami až na prah ďalšej miestnosti.

Neskôr, keď som mal možnosť čítať knihu rozhovorov Prekročiť prah nádeje, ktoré s ním viedol uznávaný taliansky novinár Vittorio Messori, vždy sa mi v pamäti vynoril ten nezabudnuteľný okamih, keď nám Svätý otec povedal: A podme ešte chvíľu spolu. A my sme spolu s ním kráčali k ďalšiemu prahu. Bola to pre mňa mimoriadna chvíľa, spojila sa mi v mysli s chvíľami, keď som po novembri 1989 sám ako začínajúci politik, aj celé Slovensko prekročili cez prah vedúci od totality k slobode, ba našli sme potom odvahu prekročiť aj ďalší prah, ktorým sme vošli do našej štátnej samostatnosti, našej demokratickej štátnosti.

Cestu do Ríma som využil aj na oficiálnu návštevu Rádu maltézskeho rádu rytierov. V prvých mesiacoch samostatnosti, keď Slovensko bola neznámou krajinou, hoci v srdci Európy, keď sa šírili pochybnosti o demokratickosti, či vôbec zmysle vzniku ďalšieho malého a „slabého“ štátu v Európe, som každú zahraničnú návštevu považoval za veľmi dôležitú. Využil som preto nedávne nadviazanie diplomatických stykov so Zvrchovaným rádom maltézskeho rádu rytierov a v ich rímskom sídle som sa stretol s jeho veľmajstrom, aby som ho ubezpečil, že na Slovensku sa zásadne zmenila cirkevná politika, ktorá rešpektuje princípy nezasahovania do vnútorných záležitostí cirkví, bola uzákonená plná náboženská sloboda, zákonom sa vrátila časť majetku rehoľným rádom a kongregáciám. Aj ich rádu sa otvárajú možnosti, aby v Slovenskej republike plne pôsobil. Návšteva naozaj dala impulz Rádu maltézskeho rádu rytierov, aby na Slovensku pôsobil v oblasti humanitnej pomoci telesne a mentálne postihnutým ľuďom v nasledujúcich rokoch.

O mojej oficiálnej návšteve Vatikánu priniesol vatikánsky denník L'Osservatore Romano na druhý deň po jej skončení rozsiahle spravodajstvo na prvej strane, uverejnil celé texty môjho príhovoru i príhovoru Svätého Otca v slovenčine a návšteve venoval aj celú siedmu stranu, na ktorej dominovali veľké fotografie zo stretnutia v pápežovej súkromnej knižnici. Článok, príhovory i časť fotografií potom vyšli aj v Katolíckych novinách.

tvorba

KOCKATÉ VÝROČIE

... Vlada Skalského ukázalo zaujímavú vec. Že nielen on píše, ale že aj píšu o ňom. Na tom stál program v Slovensko-českom ART klube a aj čitatelia Zrkadlenia/Zrcadlení môžu nahliadnúť do krivých zrkadiel, v ktorých ho zobrazili Nada Vokušová, Vladimír Kavčiak, Michaela Rosová a Martina Boleková...

„KULÍŠARNY“ MÔJHO KOLEGU

NAĎA VOKUŠOVÁ

O našich príjemných a neraz humorne ladených zážitkoch v Moravskej Třebovej, kde sa zrodili prvé Dni slovenskej kultúry po českých mestách a kam pravidelne chodievame už jedenásť rokov, som už niekoľkokrát písala. Predsa som však niečo vynechala, niečo, čo mi evokoval práve ten ostatný ročník, ktorý sa konal prednedávnom. Úvodný program totiž uvádzal známy slovenský mím českého pôvodu Vlado Kulíšek. A v tom bol ten pes zakopaný, ba dokonca zakopaný dvakrát, pretože to bolo už po druhýkrát, čo takýto slovensko-český večer v Moravskej Třebovej konferoval...

Neviem, aké máte vy skúsenosti s mímami. Nuž čo, rozhodne sa im nedá uprieť, že sú hraví. Na môj vkus priveľmi extrovertní. A tiež príslušne infantilní... Je mi jasné, že bez takýchto vlastností by sa nikto vlastne ani mímom stať nemohol. Pantomíma sa totiž nepochybne často snaží o nadviazanie čo najužšieho kontaktu s divákom. Pokiaľ je divák ešte dieťa, väčšinou (lebo sú aj výnimočne plaché deti) sa z tohto kontaktu úprimne teší. Tlieska ručičkami, nahlas sa smeje a keď je nebudaj vyvolané na pódium, jeho radosť neberie konca-kraja. Trochu inak sa to však zvrtné, keď mím prestane brať do úvahy, že vek jeho divákov je, povedzme, trochu usadnutejší. A to sa nám stalo práve prednedávnom. Sedeli sme s kolegom ako spoluorganizátori festivalu na čestných miestach v prvom rade, v dobrom rozmare, tešiac sa na program. Vtom bujaro radostne zo zákulisia „vyskotalil“ na pódium Vlado Kulíšek. Kolegom to hrklo a viditeľne zbledol. „Preboha, dúfam, že nás zasa nebude vyvolávať!“ zasipel na mňa. Aj ja som si až v tejto chvíli spomenula, ako pred rokmi nemilosrdným svetlom reflektora vytiahol na pódium práve jeho (a to mal kolega ešte zalepený nos, ktorý si zlomil a rozrazil jedným vydareným skokom z rozbiehajúceho sa vlaku – neskôr to trpkó komentoval slovami: „No, vyzvala by si ty mrzáka?!“). S flajstrom a zelenou dezinfekciou na nose a na čele potom hral na podanú metlu, prinútený sa tváriť, že drží gitaru. Bol trochu krčovitý a ja som od škodoradostného smiechu po prvýkrát v živote spadla zo stoličky. Pre spravodlivosť treba dodať,

že hral v dobrej skupine. Tú totiž (s najrôznejšími nezmyselnými predmetmi v rukách) tvorili okrem iných aj dnešný minister pre miestny rozvoj, starostovia okolitých miest a zástupcovia družobného mesta. Všetci vyzerali trochu skormútene...

Nuž, aby som sa vrátila k nedávne mu večeru a skrátila to – vyvolával. Ba celý program bol koncipovaný tak, že náš dobre známy mím je učiteľ a my, diváci, jeho žiaci. (Žiačkou bola aj Yveta Blanarovičová, ktorú spovedal cez prestávky a sem-tam nám zaspievala, čo bola jediná chvíľa, keď si publikum uľahčene vydýchlo). Začala hodina zemepisu, Kulíšek si vzal notes a široko sa na nás usmial. Prvé rady stuhli a všetci sa uprene pozerali na zem. Jeden z nás mal však smolu a bol vyvlečený na pódium. Tu musel pantomimicky (v slávnostnom večernom obleku) predvádzať pitie vodky, tancovanie kozáčika, nútené práce na Sibíri (ako dôvtipný čitateľ iste pochopil, preberalo sa práve Rusko). Kolega vedľa mňa ticho stonal. Nastali pesničky, chvíľa úľavy. A znova hrozivý notes v ruke. Aj mne po chrbte prebehli zimomriavky, o ktorých som si myslela, že som na ne, odkedy som opustila školské lavice, zabudla. Znovu jeden vyvolaný, vzápätí bzučiaci ako mucha a lietajúci ako motýľ (áno, správne, biológia!) Mím potom naznačil, že sa ďalší z nás môže tešiť na telesnú výchovu. Kolega, ktorý už nejakú tú chvíľu nervózne klepal nohou a pošklbávalo mu plecóm, vyskočil a vrhol sa k východu. Obzrela som sa a videla ho v otvorených dverách, ako ešte v celkom mrazivom počasí beží len v saku nočnými ulicami Moravskej Třebovej (my všetci sme si okrem iného za chvíľu zahráli symfonický orchester...). Vrátil sa dlho po skončení programu, premrznutý a vystresovaný. Tvrdil, že musel vybaviť nejaký vážny telefonát a na raute po očku vydesene sledoval Vlada Kulíška...

JAK OŽENIT BÁSNÍKA

VLADIMÍR KAVČIAK

Poznámka redakcie:

Súc zodpovední voči čitateľom, musíme pred tento fejtón doplniť varovanie. Pán V. S., označený v texte urážlivo ako básnik (keby to mala byť jeho hlavná profesia, asi by sa naozaj nemal šancu v tomto svete oženiť - a už vôbec by sa ho nikto oženiť nesnažil), nuž tento pán V. S. tlmočil redakcii celý rad výhrad, ktoré si v rámci stručnosti dovoľujeme zhrnúť asi takto: „Nóóóó, zaznelo tam všeličo, ale dôrazne vyhlasujem: nešlo o žiadnu neter, už vôbec som s nikým netelefonoval a tak je to so všetkým.“ Podozrivo sa síce pri tom prejave červenal, podľa znalcov to však bola skôr typická brunátnosť cholerika, zúrivého aj vtedy, keď nie je takto nespravodlivo ohovorený. Nech si teda režisér, spisovateľ, podnikateľ a mediálny magnát, označujúci sám seba za fejtónistu, vezme výhrady k srdcu.

Je těžké oženit člověka. Řeknu to takto: je řada tajemství, která vznikají uvnitř člověka v jeho nejhlubším sklepení, a na základě nich lidé, oddáni své věci, spějí k nějakému výsledku. Spiklenecktví tohoto charakteru mnohdy vylučuje zdravý rozum, ani tradice a empirie nehrají žádnou roli.

Takže oženit člověka je skutečně těžké, pokud on sám nemá v sobě kováře, který v jakoby monologickém tranzu opakuje jedinou myšlenku: jsem zralý pod čepec. Dvakrát těžší je oženit básníka, a Vlado Skalský k nim patří. Někdy v nadšení, častěji v hrůze před sebou samým se snaží uprchnout k básním. Kdo se chopí iniciativy a dotlačí ho do těchto mezních situací, pomůže jeho talentu a sňatek pro něj takovým rodokapsem doopravdy je.

Jsmo prostě takoví, že si představujeme věci, které doopravdy neexistují. Možná existují jednou, ale ne vícekrát. Kdyby se to událo vícekrát, mohli byste si to ověřit. Tyto námluvy se odehrály v jednotě času a jejich asistentem byl prezident Schuster. Nevěděl sice, čemu asistuje, ale to nijak neovlivňuje samotnou podstatu děje, který se v jeho těsné blízkosti odehrál.

Možná všemu napomohla právě kolektivní vášeň, která poznamenala všechny, kteří se tohoto historického setkání zúčastnili. Celé se to uskutečnilo v Trójji, zvláštní paralela! Navíc setkání bylo definitivní: odcházel prezident. Možná už byl exprezidentem, kdo ví. Každý máme svoje definice. Byl milý a loučil se s pozvanými přáteli v trojské vile Slovenské ambasády. Nebylo zapotřebí nic vysvětlovat, přátelé přišli. Tak vypadá návrat k matce, absolutní ve své přirozenosti, a právě v této konsensuální náladě seděl Vlado v širokém fotelu a zmocňoval se ho pocit nezdaru. Nebyl si jistý, jestli dotáhne myšlenku do konce, v některých chvílích zapochyboval i o myšlence samotné nebo chtěl nechat uzrát „něco“ a záhy všechno zabít a zničit ve jménu podivné revolvy starého mládence – básníka.

Role byly rozděleny, kolem stolu seděli:

- a) galeristka - starší dáma, hlasatel nového klasicismu, protřelá světem, dohazovačka, která přijme raději smrt než prohru,
- b) její manžel kunsthistorik- z charakteru si vytvořil doktrínu, dokonalejší byli jen bohové,
- c) Vladova advokátka - rozparcelovala by i poušť a našla dědice. Rozvedla už desítky manželství a z tohoto komplexu chtěla někoho provdat,
- d) já - fejetonista
- e) ona nepřítomná oběť spojená jen telefonem.

Vlado je mladý muž na prahu zralosti, Dorian Gray, dějiny ho vnímají jako postupné prolínání sebe sama. Tím pádem je zralejší než vypadá, advokátka to o něm ví, proto se s ním moc nemaže. Žádné iluze, prosté vnímání přírody, ten muž musí pod čepec, stvoření, které nelze nahradit, i kdyby to mělo bolet. Planá růže může také dospět do květu.

Vlado mluví tiše, ze svého monologu se vyděluje smíchem o něco hlasitěji, déle než chvíličku, někdy dlouze, příjemně, slyšte: směju se! Milý pouliční vyvolávač smíchu.

První dějství: vznik nápadu.

Galeristka, šarmantní dáma v kalhotovém kostýmu poskytuje oběť. Její neteř žije na Slovensku, v bezohledném prostředí plném slabochů. Svědkem je právě ona, neteř.

Nikdo ji zatím nezískal, má v té deziluzi pokračovat? Slyš děvče, je to Praha a v ní Vlado!

V řádu věci lineární je tu jasná souvislost, snažme se o ni, vyřkla galeristka. Její manžel pootevřel rty a lehce se usměje, to už začíná být vážné...

Advokátka je ve svém živlu, vše proběhne bez komplikací, Vlado se ožení s krásnou neteří, kterou sice neviděl, ale už předem je pro ni ideální partner. Vladův smích prozrazuje, že se mu vrací sebedůvěra. Někde kolem obchází Schuster, takže jakákoliv pochybnost o závažnosti tohoto jednání je nepatřičná. Jistý člověk se chce ženit a pan prezident je u toho, copak se lze vymknout z této pozice? Pocit faraóna, úžasný a laskavý, výjimečný!

Galeristka popisuje svoji neteř, je to oprávněný výklad, objasnění. Netváří se vůbec spiklenecky. Jaká rozkoš pozorovat ji, jak zobrazuje svého bližního, jako by ji dávala do služeb lidstva. Smekám před ní, ale Vlado se jen směje, už není osvobozen od nevolnictví, právě naopak, ale on to ještě neví. Prezident Schuster je stále nablízku a v tom je harmonie a půvab celé ženitby. Idylická atmosféra patří k básníkovi. Možná je ten smích i trochu kajčnický. Vlado se stydí, že potřebuje zprostředkovatele, vznikla jakási centrální strana (všichni přítomní), která tahá za jeden konec: oženit Vlada. V 19. století to bylo zcela běžné, i George Sandovou by podobně provdali, kdyby nebyla napůl chlapem.

Všichni už chceme razit památeční mince na tuto historickou chvíli sňatku z rozumu. Básník předurčený k samotě se konečně ožení se zdravou slovenskou dívkou. Jenomže Vlado najednou toto území považuje za příliš vzdálené, nechce na svůj oltář poddajného člověka s achilovou patou neznámého světa. Ano, je to kouzelné, ale provinční, romantické, ale provinční. I hvězdy se třepotají a nelze je zaostřit, protože podléhají rytmům dálky. Kvetoucí sasanky, jak nebezpečné!

Vlado se příliš dlouho směje, je ušlechtilý ve své trapnosti z rozpaků, ale advokátka nevzešla z opice, tu stvořila přímo spravedlnost, každé její slovo je pramen života. Ona ví, že souhvězdí Vlada a té dívky je totožné. Svatba je dokončením řady tvůrčích procesů, které si advokátka předsevzala. Je to žena balkánského typu, která všechno prolíná sluncem, což znamená to jediné: všechny druhy vlnění tě prostupují, vzdej se předem, než tě zasáhne erupce!

Všichni se smějeme, je to vlastně úžasná laskavost, která se nám naskytla, způsobujeme štěstí.

Člověk je tvor slabý, copak můžeme dopustit, aby zůstal bez lásky? V této situaci se zrcadlíme sami sobě, sebezpytný ponor ukazuje, jak je krásné podlehnout iluzím. My všichni přítomní u toho stolu, a možná i Schuster,

kdyby tušil, co se děje kolem, několik kroků od něho, cítíme blouznění této výjimečnosti. Jen slunce zrcadlí se v moři je o něco krásnější.

Všichni jsme šťastni, chybí tomu jenom dotyk, teplo kůže, svěží dech... A tak jsme jí zavolali! Galeristka vytočila svoji neteř, založila první stránku intimního deníku. Popsala situaci opatrně, jemně, postupně. Čistému jen čistě. Nevinně bez poznámek o Vladově smíchu.

„A po zralé úvaze jsem se dohodli, že on je tvým mužem,“ dokončila.

Jako stín hole zastrčené ve vodě Vlado odezíral každé slovo. Jeho výraz vyjadřoval alibi a důkaz nevinnosti v podobných situacích.

„Chce tě za ženu a ty si ho vezmeš.“

Advokátciny rty opakovaly stejnou větu, vzájemně se doplňující výraz.

Přinutili Vlada mluvit, galeristka podala telefon s výrazem: co víme, jak vypadá štěstí!

Ze začátku to vypadalo, že se Vlado vměšuje do něčeho, kde nemá být. Snaží se řídit rozumem a svědomím, ale okolí tomu nepřálo. Aniž by tušil, padal do bezedných propastí.

„Ano, rád bych vás viděl. Kdy přijedete?“ Lezlo z něho jako z chlupaté deky.

„Zásnuby přeskočíme,“ vykřikovala advokátka.

Cesta do Evropy nezná prodlení. Jak politý žhavým železem konverzoval s neznámou na mnohasetkilometrovou vzdálenost, v přesvědčení, že láska po telefonu je nesmysl, ale dívka zřejmě byla ještě bezradnější, možná byla mrtvější než on. Opakem stvoření, esencí bolesti a zklamání, na pokraji smrti. Jenomže básník není průměrný člověk, navíc v blízkosti prezidenta musí kopat za svůj klub, žádné přípecnictví. Potvrdil pozvání. Slečna musí do Prahy a v těchto souvislostech to znamenalo svatbu. Advokátka ho štípla, aby pochopil, že je to skutečnost. Všichni víme, co má dábel ukryté pod pláštěm. Ta myšlenka nás všechny lechtala, nevinná dívka přijede za démonem a vezme si ho. Existují tam nějaké rezervy? Může se ubránit spiknutí básníka, galeristky, právničky a fejetonisty?

Vlado se srdečně rozloučil, všichni jsme přitakali. Divadelní výstup skončil, chtělo se nám tleskat. Velké štěstí – Vlado něco prožil. Červenal se a koktal. Konečně něco našel, odvahu, mystiku, a možná jen filantropii. Už neměl čas nic zdůvodňovat, udělal to. Cokoliv předtím bylo poznamenané přetvářkou. Všechno najednou zmizelo. Anarchie námluv se ukáznila, stalo se to, mluvili spolu. Jako kdybyste nabízeli chléb se solí.

„Jaký chleba?“

„Tento chleba.“

„Tento chleba?“

„Ano, chutná výborně, děkuji.“

Vypadalo to úplně stejně. Velkolepé, odvážné, tvořivé. Plácali jsme se do stehen, šťastní, že jsme Vlada oženili. Výjimečné setkání s prezidentem se změnilo ve výjimečnou svatbu, nic provinčního. Jen aby se z toho ještě

rodily deti, pomyslel jsem si, a všechno ostatní zmizí, zůstanou jenom ony. Možná to byla chvíle revolty, možná smutku za odchádzajúcim prezidentem, kto ví.

Každopádne tato svobodná volba stála za to. Nešla mimo nás, a ti co stáli u studeného bifé, prišli o mnoho. Dobrou chuť.

TICHÝ PODNÁJOM

MICHAELA ROŠOVÁ

Inzerát. *Hľadám tichý podnájom niekde v Prahe.* Tak to bolo napísané, tak sa jej to páčilo, tichý podnájom; pekné, povedala si, pekné, také poetické. Ponuku pána Slavomíra prijala nie preto, že by bola najlepšia, lež preto, že žiadnej inej nebolo. Asi je dnes v Prahe málo tichých miest.

Bola tu prvýkrát, nikam by netrafila, čakala ho teda pred nádražím. Našla si miestečko v tieni, z batôžka vytiahla knižku, čítala, čakala. Knižka, zbierka poviedok Dobroslava Chrobáka, ju vôbec nebavila. Rozmrzene listovala, úkosom škútila na všetkých škaredých mužov prechádzajúcich okolo. Ktorýkoľvek z nich mohol byť on. To jej totiž o sebe povedal, keď sa na poslednú chvíľu ešte cez telefón dohadovali na podrobnostiach stretnutia a dumali, podľa akého znamenia sa spoznajú. Ona povedala – budem držať v rukách knižku, on povedal – som škaredý. Keď prišiel, v duchu musela skonštatovať, že neklamal. Zastal pri nej, čupela, pozrel na ňu z výšky a vyzeral začudovane, a aj ozaj bol, a to práve preto, že čupela, a miesto pozdravu sa spýtal, prečo nevyužila niektorú z okolitých lavičiek, ale na odpoveď nečakal, plynulo prešiel k najrôznejším iným témam, pohol sa, išla za ním, naschvál zaostávajúc o krok pozadu, aby sa nemusela ani len bokom dívať na jeho škaredú tvár. Ona má rada pekné veci.

Očakávala, že jej skrátka ukáže byt, izbu, odovzdá jej kópiu kľúča, poprípade doplní nejakú inštrukciu ohľadom spoločne zdieľaných priestorov, udržiavania poriadku, používania sčasti nefunkčných elektrospotrebičov a tak podobne, a tým to bude vybavené. Bolo to ináč. Galantne vzal na svoje plecia jej batôžtek, zaplatil za ňu lístok na metro, na ulici s ňou zrovnal krok a neustále čosi rozprával. Rozprával o tom, že ho nikto nemá rád, vlečie sa to s ním už od školy, bol skrátka odjakživa príliš samostatný, príliš pribojný a príliš inteligentný, každá žena od neho včas zutekala, jeho to v tejto chvíli až tak nebolí, napokon, nebýva mu smutno, celé dni je v práci, má tam dokonca pohovku, neraz tam aj prenocuje, nie, vôbec to nie je také zlé, navyše teraz, keď bude mať podnájomníčku – tu sa k nej na pol tváre obrátil a potuteľne sa

usmial – možno sa aj častejšie a radšej bude vracat' z práce domov, aj keď na druhej strane, on o zaj patrí k tej malej, ale významnej skupine ľudí, ktorí svoju robotu skutočne majú radi a spravidla sa usilujú robiť všetko zodpovedne, svedomito, poctivo, aj keby ich to malo stať život, áno, nebojme sa veľkých slov, lebo presne tak to je. Čo je náplňou tejto jeho milovanej práce, to bolo zaťažko vysvetľovať osobe nezasvätenej, navyše bol činný vo viacerých oblastiach, no od začiatku nebolo pochyb o tom, že je to takzvané veľké zviera. Bol dôležitý. Mal vplyv. Neustále spomínal mnoho mien mnohých ľudí, ktorých ona poznala iba z časopisov a z večerných správ, on o nich vrel ako o starých dobrých známych. Nevedela si to poriadne dať dohromady s tou úvodnou informáciou, totiž, že ho nikto nemá rád. Pochopila neskôr, neskôr sa tiež márne snažila rozpamätať sa, či už vtedy, keď ho zbadala, keď sa k nej blížil, či už vtedy bol rozprával, no nevedela si spomenúť a jedinú, na čo vďaka tomuto rozpomínaniu sa na prvé stretnutie prišla, bola tá prostá skutočnosť, že mu kvôli pomerne prudkému vetru nebolo chvíľami dobre rozumieť. A toto poznanie potom využívala denne, skrátka vyšla na balkón.

Vystúpili na zastávke Invalidovna, čo sa jej zdalo smiešne, a tak to povedala nahlas – Invalidovna, aký smiešny názov. A táto veta zostala nadhlo jej poslednou. Rozprával ďalej o tom, ako pred niekoľkými rokmi storočná voda ťažko zasiahla práve túto časť mesta – áno, toto všetko bolo zatopené, tieto stromy a kríky a lavičky, všetko bolo pod vodou, domy až po hento poschodie, keby si sa prizrela bližšie, ešte možno uvidíš čiarku, slabo to zatrelí – a pred vchodom paneláku, v ktorom býval, promptne ju oboznámil so všetkým, čo v súvislosti s touto obyčajnou budovou sám vedel, a nebolo toho málo, privolať výtah, čo bolo podnetom k rozsiahlej prednáške o nebezpečnosti týchto starých nemoderných typov výťahov a o normách vyžadovaných Európskou úniou. Nastúpili. Stlačil tlačidlo osem. Osem je dobré číslo, pomyslela si. Na pomerne čistých stenách výťahu skvelo sa vo výške jej očí drobné tučnúčké srdiečko, nakreslené červenou centromfixkou. Pozrela sa na toho škaredého človeka vedľa seba a nevdojak sa zamračila. Na ôsmom poschodí našli na chodbe malú spotenú babku v zástere, s vlasmi zmotanými do drdolu, v jednej ruke handra, v druhej saponát, intenzívne sa venovala radiátoru. Slavomír prekvapivo prerušil svoje napínavé rozprávanie o výťahoch a obrátil sa k babke – pani suseda, ten radiátor je skrátka šedý, to nie je špina, to je náter. Babka sa na moment obrátila za hlasom, ale hneď sa zasa otočila naspäť, bez slova. Mykol plecami a pobral sa ku dverám. Rozprával o nej, s upozornením, že k výťahom a iným nevyhovujúcim zariadeniam a častiam tohoto domu sa ešte vráti, keďže táto téma ani zďaleka nebola vyčerpaná, rozprával o babke, ktorá má na svedomí ten takmer stále čistý výťah a takmer stále čisté všetko, ba aj k nemu domov sa podchvíľou natískala; rád by jej bol býval za to zaplatil, za každé to vyleštené okno, za tú dlážku, z ktorej by sa naozaj dalo jesť, ale nič nechcela, samotné ovocie jej úsilia bolo jej odmenou, skromná babka, len trochu trhnutá, to sa musí nechať, veď aj preto sa v poslednom čase snaží jej

výskyt v priestoroch svojho bytu eliminovať, človek nikdy nevie, a bola síce neodbytná, len čo je pravda, ale presvedčil ju, že si na upratovanie niekoho najal – vidíš – obrátil sa k nej – teraz videla teba, aspoň tomu ľahšie uverí.

Byt bol obyčajný a nijak zvlášť ju nezaujímalo ani to, čo v ňom objavila a objavovala sama, ani to, čo sa o histórii či účele jednotlivých jeho miestností a zariadenia dozvedela od Slavomíra. Teda až na tú utierku na riad, zavesenú vedľa sporáka v kuchyni. Bol na nej obrázok zajaca a ju to už od prvého pohľadu tak akosi rozčuľovalo, zajac na utierke, prečo, taký motív na kuchynskú utierku vôbec nepatrí. Slavomír sa jej na názor nepýtal a rovnako ako pri čomkoľvek inom, čoho sa dotkla alebo na čom hoci len spočinula pohľadom, obsérne sa rozhovoril o všetkom, čo s predmetom súviselo, od materiálu cez cenu až po najrozličnejšie spôsoby praktického využitia. Medzitým jej ukázal izbu. Vliezla tam, otvorila okno, z batôžka vybalila tú jednu jedinú knižku, ceruzku a jeden smiešne malý paplón bez návlečky. Už v tú noc a po nej aj po všetky nasledujúce spala skrátka na zemi, sčasti prikrytá týmto paplónikom. Za celý ten čas, čo tam bola, nikdy nepoužila ani posteľ, ani stoličky, kreslá či pohovku v obývačke, nič; alebo stála, alebo sedela na zemi, a on sa tomu čudoval a zasa kládol otázky, nečakajúc na odpoveď, nahlas dumal nad tým, ako túto svoju averziu voči určitým kusom nábytku určeným na sedenie rieši napríklad na záchode, sám sa zasmial a pokračoval o inom.

Dni, čo prišli potom, sa od toho prvého spoločného v ničom podstatnom nelíšili. Azda len tým, že začala obstarávať nákupy a pri tom bola voči nemu rovnako nevšímavá ako v takmer všetkých ostatných veciach on k nej. Nestarala sa, na čo asi tak pán domáci má chuť, čo zvykne jedávať, čo má rád, napokon, hoci spočiatku ešte verila tomu, že tok jeho reči by bolo možné prerušiť, netrúfala si skúšať to len kvôli takej banálnej otázke ako je jedlo. Skrátka si ráno privstala, zbehla dolu do najbližšieho obchodu, vzala chlieb, maslo a syr a pripravila mu raňajky. Kúpila vždy to isté a vždy v takých istých množstvách, jeden krájaný fínsky chlieb, dve balenia holandského syra a kocku masla, obyčajného, českého. V prvé ráno nemohla nájsť dosku, použila teda zbierku poviedok Dobroslava Chrobáka, ktorej tvrdý obal bol na to ako stvorený, a odvtedy krájala všetko na nej. Sprvoti sa jej ten nápad zdal dobrý čisto z praktických dôvodov, no postupom času, toho času tráveného po boku škaredého Slavomíra, začala si tohoto človeka do tej knižky premietat a čím razantnejšie dopadal nôž skrze tvrdý syr a mäkké maslo na povrch knižky, tým jej bolo ľahšie na duši. Aspoň z toho sa tešila, že si sem so sebou bola priviezla práve takúto zbierku, ktorá ju predsa vôbec nebaví. Aké by to len bolo zlé, keby tu bola mala miesto nej niečo, čo číta rada. Veď by jej to Slavomír skrz naskrz zhnusil. Spočiatku si naozaj myslela, že je to pre ten jeho nie dost pekný zovňajšok, no po tom, ako v jeho prítomnosti strávila niekoľko hodín so zavretými očami, pochopila, že sa jej protiví pre to ustavičné táranie. Koniec koncov, takéto nažívanie sa s jej predstavou o *tichom podnájme* ani trochu nekrylo. Na nájomnom sa vôbec nepodieľala a on sa jej raz na to síce spýtal,

ale bola to otázka rovnaká ako všetky predošlé – taká rečnícka. Nestihla sa ani nadýchnuť. Rozprával stále. Keď vstávala, už bol hore, rozprával. Sám pre seba alebo do telefónu, na tom asi zasa tak nezáležalo, len zavše sa jej zdalo, že vedomie prítomnosti niekoho, ku komu svoju reč môže smerovať, niekoho, kto počúva, ho teší väčšmi než prostá vraga do steny. Ju ten neutíchajúci príval slov znepokojoval. Dumala, či to bude tou rečou samotnou alebo jej obsahom. Na to nevedela prísť. Často sa vracal k tomu, že ho nikto nemá rád, k tomu, že ho to zasa až tak veľmi nebolí a že aj tak dúfa, verí, že raz nájde ženu, ktorá ho bude mať aspoň o čosi menej nerada než tie ostatné, a on s ňou, ako sa tak zvykne vravieť, postaví dom, zasadí strom, splodí syna, áno, aj to naňho určite čaká, čaká a počká, lebo teraz je beztak práce nad hlavu. O práci tiež rozprával často, často svoju neoblúbenosť vysvetľoval práve dosiahnutými úspechmi, teda tým, že je dôležitý, významný, mocný. Za to on nemôže, ak iní nie sú schopní takých skvelých výkonov, a to, že ho teraz nikto nemá rád, je len nepatrná obeť, ktorú môže na oltár práce priniesť, a prináša ju rád, pretože jeho práca je verejne prospešná, na mnohých miestach už to zodpovední ľudia patrične ocenili a on na seba môže byť a skutočne je hrdý. Počúvajúc toto, zmocnila sa jej zavše ťažká clivota, hľadela naňho mätko a súcitne. No len čo sa dostal k takým nekonečne širokým témam, ako bol napríklad ten výťah, bývalo to neúnosné. Vďaka úplne banálnym podnetom vedel jej Slavomír spontánne a mimovoľne urobiť tematický deň. Napríklad tak zabil celú jednu inak peknú, slnečnú sobotu prednáškou o živote a smrti vtáctva vo veľkomestách, o potrebe ochranárskeho zákona, ktorý by tieto vtáky a tieto tvrdé mestské podmienky zohľadňoval, a tak ďalej, a toto aspoň bolo o prírode, iné popoludnie však takto strávila počúvaním podrobného rozboru príčin a dôsledkov určitých duševných chorôb, predovšetkým stareckej demencie a niekoľkých ľahších typov neuróz. To bolo po tom, ako zasa raz, prichádzajúc z práce, minul na chodbe susedu, tú malú spotenú babku. Občas sa teda menili témy, dni napriek tomu zostávali podobné. Ráno nakúpila, urobila mu raňajky, on si ich spravidla zabalil a vzal so sebou, takže ani len to, či aspoň pri jedle mlčí, sa jej zistiť nepodarilo, cez deň bola sama, umyla riad, utrela ho tou hnusnou utierkou, pootvárala všetky okná, niekedy poupratovala, inak si zvyčajne skrátka sadla na zem a navonok nerobila vôbec nič. Na vlastné zdesenie sa neraz pristihla pri tom, že myslí na Slavomíra, premýšľa o ňom. Bolo to samozrejmé, keďže s ním zdieľala jeden byt, trávila s ním dosť času, napriek tomu z toho, že by jej mal liezť ešte aj do hlavy, bola úprimne zhrozená. Bola by sa bývala chcela venovať spomienkam, no zlé sa jej nechcelo pripomínať a tých pekných mala primálo. Ako malá vraj pri prechádzkach s mamou, nech sa ocitli a zastali kdekoľvek, pred cukrárnou, v zoológickej záhrade či len tak na zastávke, zvykla okolo nej kresliť kriedové koliesko, obyčajnou bielou kriedou, akých malo každé dieťa plné vrecká, kreslievala kruh okolo svojej mamy a až potom sa odbehla pozrieť sa na nejaké to zúfalo lenivé zviera v klietke či na výber sladkostí za pultom, najprv tá poistka, ten biely kruh, vraj – aby si sa

mi nestratila – a až potom preč. Ani to však nebolo dobré. Mamu si nepamätala vôbec, toto sa po ňu tiež dostalo len ústnym podaním očitých svedkov, čiže rozprávaním – čiže aj oklamaná spomienka na jedno hlúpe koliesko ju vedela zviest k myšlienkam na Slavomíra. Slavomír sa napokon tak či tak v neskorých hodinách popoludňajších, prípadne skorých večerných, pripomenul vlastným príchodom a spravil tak rázny koniec tichému rozjímaniu. Po čase našťastie prišla na ten fígel s prievanom, okná nechávala otvorené a sama sa presúvala na balkón, on za ňou, stáli tam bok po boku a dívali sa na sivé, a predsa akési mäkké, blízke činžiaky Invalidovne, na tých pár stromov medzi nimi, Slavomír rozprával, vietor mu slová trhal od úst a odnášal ich inam, do teplých krajov alebo hocikam, hlavné bolo, že dost daleko. Na smer vetra a na to, aby stála na tej správnej strane, si vedela dať pozor. Najväčším, pretože jediným vytržením zo zvyčajného behu dní bývala suseda babka. Nemohla si pomôcť, aspoň raz za pár dní sa ohlásila. Vždy stála pred rohožkou, nikdy nie na nej, a vždy iba vystrela ruky s handrou a saponátom a spýtavo zdvihla obočie, mlčala. Nemusela hovoriť nič na to, aby jej otázke bolo rozumieť, na druhej strane, nutne to v človeku vyvolávalo otázku, či sa azda aj ona sama nestala kedysi obeťou Slavomírovej zhovorčivosti, či mu náhodou niekedy v minulosti nejakým nedopatrením nepadla do osídel. Pohľad na jej súčasný biedny stav a domnienka, že by pán Slavomír mohol byť toho príčinou, boli akiste dostatočným dôvodom na okamžitý útek. Stalo sa však znenazdania niečo celkom iné. Niečo, vďaka čomu sa taký útek zrazu javil ako nevyhnutný, nemožný a zbytočný zároveň. Nech sa to zdá byť hocako protirečivé, bolo to tak.

Ona stála na balkóne, Slavomír ležal o osem poschodí nižšie, na trávniku pod ňou. Možno vypadol náhodou, možno z vlastnej vôle, možno jej pričinením, pravdu zrejme pozná iba ona a sotva to niekomu len tak pôjde vešať na nos – obzvlášť teraz, keď má asi k hovorenému slovu ako takému dost rozpačitý vzťah. Ona stála, on ležal, hľadela naňho trochu začudovane, bolo to takmer ako keby sa druhýkrát stretli. Ibaže sa vymenili úlohy. Po chvíli premýšľania zišla dole, chytila ho pod pazuchy a vliekla ťažké telo škaredého mŕtveho Slavomíra ku vchodu. Nesnažila sa robiť to nenápadne, napokon, taká snaha by asi beztak bola daromná. V každom prípade ani tomu jedinému náhodnému svedkovi, čo sa ospalo uberal po chodníku, nie ďalej než päť metrov odtiaľ, sa pohľad na útle dievča ťahajúce po zľahka orosenej tráve nehybné telo zjavne nevidel nijak podozrivý. Azda preto, že si človek v takom veľkom meste, kde sa stále niečo deje, časom zvykne na všetko, no mohlo to byť aj tým, že dievča čosi tíško hovorilo. S mŕtvolou by sa predsa ne bavilo.

A predsa. S námahou ho poskladala do výťahu, stlačila osmičku, viezli sa a ona celý ten čas rozprávala, prstom zamyslene obkresľujúc obrisy srdiečka na stene pomaly, opatrne, čoraz istejšie rozprávala. Začala zmienkou o povodni – vidíš, keby si bol býval vypadol vtedy, pred tými niekoľkými rokmi, možno by sa ti ani nič nebolo stalo, čľupol by si do vody, odplával by si preč, možno k nejakému inému balkónu, kde by si sa zasa nalodil a žil s inými cudzími

ľuďmi. Hore na poschodí sa motala babka so svojím čistiacim náčiním, ale o výjav sa nijako nezaujíkala. Slavomír bol úspešne dovlečený naspäť do svojho bytu a umiestnený do obývačky, a to dokonca rovno na pohovku, hoci toto bol obzvlášť zložitý úkon. Cez jeho tvár, síce konečne mĺkvu, predsa však stále rovnako škaredú, bola nežne rozprestretá utierka s obrázkom zajaca.

„Keď som bola malá a otec zabíjal zajace, vždy som si brávala labky. Pravda, aj kožuch sa mi páčil, ale ten sa zvyčajne prevrátil, natiahol na drôt a potom predal kožkárovi, ale labky nikto nepotreboval a mne sa páčili, také boli mäkušké, také teplé sa zdali, keď si ich človek prikladal na líce. Hladkali. Aj poškrabkať mohli, no nie veľmi. Stávala som na dvore, na slnku, vyhrievala sa, v každej ruke labka, hladila som sa po tvári, štekľilo to, trošku, ale bolo to dobré. Otec zavše, keď vytiahol z útrov zajaca črievka, len tak zo žartu chytil ich za dva konce, v priehľadnom črievku bývali naskladané bobky, vieš, aj to bolo smiešne, aj odporné, držal to a díval sa na mňa a vravel – tak čo, princezná, takýto náhrdelník by sa ti nepáčil? A ja som sa smiala a vrtela hlavou – nie, takýto nechcem. Dodnes nad tým, milý môj Slavomír, dumám, dodnes ma to tak akosi mrzí. Teraz sa mi totiž aj to s tými labkami vidí dosť hnusné. Zabitý zajac, ten istý, čo ho hneď v nedeľu dostaneš naservírovaného ako sviatočný obed, a ja mám jeho nohy, mŕtve nohy, a láskam sa s nimi po lícach, rozumieš, on už na nich nikdy nikam neutečie, a keby to aspoň na voľačo bolo užitočné, ako trebárs tá pečienka alebo tá koža, ale kdeže, vezmem zajacovi nohy, len tak, na hranie. Ktovie, čo by na to povedala mama, keby ešte bola nažive, lenže nie je, kreslievala som okolo nej koliesko, a tí, čo mi to povedali, vraveli, že som nikdy na to nezabudla, tak ako to, že tu nie je? Nakreslila som okolo nej koliesko, a ona sa mi predsa stratila, rozumieš? Nie, Slavomír, tomu ty sotva môžeš rozumieť. Ty už nemôžeš nič a rozumieť si ani predtým nemohol, lebo taký človek, čo toho nahovorí čo aj spolovice toľko, ako si ty zvykol, taký človek je smutný. On to o sebe nemusí vedieť a trebárs sa smeje, smeje sa od srdca, ale aj tak je smutný, počuješ, Slavomír, ty si bol smutný človek, a azda si to o sebe aj vedel, ak si aspoň sám seba počúval, potom si to vedel určite – že si smutný a že ak ťa aj niekedy niekto bude mať rád, nikdy nie dosť, nikdy ťa nebude mať rád tak veľmi, aby okolo teba kreslil kriedové koliesko...“

S výnimkou toho, že teraz nechodil do práce a že akýkoľvek rečový prejav sa prevážil na jej stranu, dni plynuli ako dovtedy. Akiste nejaké zmeny prebiehali, ale dialo sa to príliš pomaly na to, aby si to ktokoľvek, tým menej ona sama, mohol všimnúť. Ráno chodila do obchodu, kúpila fínsky chlieb, holandský syr a české maslo. Zavše trochu dlhšie postála vo výťahu, nedalo jej to. Všetky nápisy účinkom babkiných saponátov rýchlo mizli, iba to srdce tam vždy bolo, a ona sa naň dívala a snažila sa prísť na to, čomu asi tak vďačí za trvácnosť. Neprichádzalo do úvahy, že by ho babka z nejakých pochybných sklonov k romantike azda naschvál obchádzala. Alebo to mohla byť mimo-riadne odolná centrofixka, ktorou bolo nakreslené, alebo ho niekto vytrvalo

kreslil zas a znova, pričom by však každopádne musel mať ten tvar dokonale naučený, aspoň teda jej sa nikdy nezдалo, že by čo i len jediný oblúčik bol iný než predtým. Doma ten skromný nákup vyložila na stôl, hľadela na tie potraviny, nie na Slavomíra, a predsa jemu hovorila – v cudzej zemi bývaš, cudzie jedlo budeš jesť, tak ti treba, tak nám treba obidvom. Pripravila krajce chlebička tak, ako zvykla, umyla riady, ale neutrela, pootvárala okná a išla si sadnúť k Slavomírovi. Bola by ho rada bývala obťažovala podobne nezáživnými rečami, ako to svojho času robil on, na to jej však chýbala chuť a v neposlednom rade aj vedomosti. Radšej mu rozprávala o ňom. Niekedy zlostne, inokedy súcitne, raz vyčítavo, raz nežne. Vďaka trvalému prievanu vo všetkých izbách pomerne dosť dlhú dobu zápach z rozkladajúceho sa tela nebol citeľný.

V jedno obyčajné, pokojné dopoludnie zastala pred prahom bytu na ôsmom poschodí pošťárka s niekoľkými pokrkvými obálkami, mierne rozčúlená, pretože sa jej do preplnenej poštovej schránky nepodarilo nasúkať ďalšie zásielky, ďalšie účty. Rozčúlenie veľmi skoro vystriedal úžas. Dvere boli otvorené, na chodbe na všetkých štyroch kľačala jedna stará žena a drhla z lakovanej dlážky neexistujúcu škvrnu, na pozdrav neodvetila, ani len sa neobzrela, kúsok za ňou, v obývačke, ležal nejaký chlap s uterákom na tvári a vedľa neho žena, či azda ešte dievča, k nemu pritúlené, oňho opreté, rozprávalo, rozprávalo hlasom príliš tichým na to, aby mu bolo možné rozumieť, túľilo sa, šepkalo a za času na čas palcom a ukazovákom štítivo chytilo konček utierky, nadvihlo ju a hneď zasa pustilo, pomrvilo sa a rozprávalo ďalej. Obaja ležali na zemi, spod nich vytŕčal kúsok prikrývky, takej malej, že ani pre jedného by nestačila. Na kuchynskom stole sa vedľa jednej zúboženej knižky s dosekaným obalom vŕšilo niekoľko pripravených krajcov tmavého chleba so syrom, v rôznom štádiu plesnivosti. Pošťárka privolala domovníka a domovník po chvíli váhania políciu, polícia našla všetko tak, ako to volajúci boli popisali, až na dievča, ktoré sa medzitým skrátka stihlo vypariť, zmizlo, odišlo, nebolo tam. V tom istom čase k srdiečku na stene výtahu z oboch strán pribudli nejaké slová – *Moje je taky invalidní* – napísané čiernou fixkou, obyčajnou, aká sa dá zmazať aj naslineným prstom. Tento nápis bol zásluhou vytrvalej práce príčinlivej babky do dvadsiatich štyroch hodín úplne odstránený.

Mimochodom, vďaka tejto usilovnej žene je aj ten radiátor na ôsmom poschodí dnes už úplne biely. Takže to nebol náter.

O necelé tri dni sa v prílohe akýchsi novín na opačnom konci krajiny objavil inzerát.

Hľadám tichý podnájom niekde v Brne.

Pekné, povedala si, pekné. Také poetické.

NAĎA VOKUŠOVÁ

Cestovali sme na služobnú cestu do Krakova za Slovákmí žijúcimi v Poľsku a zhoda okolností chcela, že už náš príchod do tohto krásneho historického mesta bol triumfálny. Je však pravda, že sme sa s kolegom na jeho charakteristike ani doteraz nezhodli, a to už je veru pekných pár rokov, ktoré od našej cesty uplynuli...

Vlak, z ktorého sme vystúpili, sa stratil v pochmúrnom ráne a zanechal nás na takmer ešte opustenej stanici. Tešili sme sa - veď Krakov je naozaj zaujímavé mesto a naši krajanovia v Poľsku sú známi svojou prívetivosťou a pohostinnosťou. Spomenula som si pri tejto príležitosti aj na to, ako nám svojho času šéfredaktor Života - slovenského časopisu v Poľsku - obdivne zložil poklonu, že sme ľudia, s ktorými by sa dali aj kone kradnúť, čo je v Poľsku, z istých historických dôvodov, vskutku veľká pochvala... Usmievala som sa pri tejto spomienke, napriek tomu, že bolo pol šiestej ráno. A práve v tej istej chvíli ma z ničoho nič ochromilo strašné poznanie: vo vlaku, ktorý už bol bohviekde (konkrétne na ceste do Varšavy), zostal v bočnom vrecku lôžka spokojne ležať môj cestovný pas. Na niekoľko dlhých minút sa ma zmocnila panika a zúfalstvo, najmä keď mi kolega siahodlho a podrobne vysvetlil, akým spokojným, šťastným a vyrovnaným životom žil, kým so mnou nezačal spolupracovať. Ďalšiu štvrťhodinku trúsil slová pokánia na tému, že sa mu kedysi zdal takýto život dokonca mierne nudný a že tento postoj teraz vôbec, ale vôbec nechápe. Pritom sme nešťastne krúžili okolo stanice a hľadali policajné oddelenie, ktorého umiestnenie nebolo nepodobné zložitému hlavolamu.

Mladý poľský policajt si vypočul môj prejav v slovenčine a rozžiariť sa: „Ahá... ukradli vám pas?!“ „Nie, nie!“ protestovala som. „Ja som si ho nechala vo vlaku.“ Zamyslel sa. „Neukradli vám pas?“ skúsil to neisto znovu. Zavrtila som zaryto hlavou. Mlčal a sústredene sa na mňa díval, uvažujúc, čo so mnou a o čo mi vlastne ide. Až keď ho kolega zasypal prívalom anglických slovíčok, konečne pochopil, čo sa stalo. Usadil nás (zjavne z výchovných dôvodov) tesne vedľa klietky pre zadržovaných, akú môžete vidieť už len vo filmoch z divokého Západu a niekoľko hodín striedavo telefonoval a upozorňoval nás, že musíme čakať. Potom ešte niekoľkokrát škodoradostne dodal, že v Krakove zrejme nebudeme môcť zostať, a že si musím ísť náhradný pas vybaviť do Varšavy. Kolega klial. Ticho, dlho a s nečakanou invenciou. Po niekoľkých hodinách však svitol slabulinký záblesk nádeje. Policajt zistil, že vagón, v ktorom sme pricestovali, nešiel ďalej, ale v Krakove ho odpojili. Naložili nás do otlčenej dodávky so zamrežovaným okienkom, v akej sa

prevádzajú opilci a výtržníci, a odviezli nás za mesto do depa, kam železničiar vagón previezli. Náš teraz už dobrý známy ma však znovu s neskryvanou radosťou upozornil, že vôbec nemám počítať s tým, že pas vo vagóne nájdeme, lebo pasy sú v Poľsku vynikajúci artikel na čiernom trhu... Tak som s ničím nepočítala. Aké bolo preto moje prekvapenie a radosť, keď som pas našla na mieste, kam som ho pred hodinami odložila. Ani policajt tomu nechcel v prvom momente veriť a prezeral si pas i mňa veľmi podozrieľavo. Určite však nie viac, ako recepčná v hoteli, pred ktorým nás policajti zo spomínanej dodávky obradne vysadili aj s našimi batožinami...

X X X

Vladovi Skalskému

moje mäso
je príliš komplikované

hladina
alkoholu
sa za ním zatvára
na zips

pri každom otrase
sa zvlňa
čiarové kódy

už ich nezosnímajú
ani z kríža

kedysi som vedela
ako bolí
zastrúhať si prsty
a pichať do živého

rozliate okraje rany
všetky nedokonalé kruhy -
večne jedno a to isté
nekonečno

brutálny atak na osmičku
a jej pád

a ty
útočník ktorý verí
len na smrť
po živote

NAĎA VOKUŠOVÁ

Na samý úvod mojej charakteristiky dlhoročného kolegu a spolupracovníka Vlada Skalského treba povedať, že je to génius. To nie je žiadne nadhodnocovanie, ba dokonca ani pochvala. Skôr naopak. Je to génius so všetkými tienistými, ba až temnými stránkami, ktoré takto postihnúť ľudia v sebe nosia. Je totiž tiež tak trochu blázon. Je to fyzik, ktorý sa „vymkol z kĺbov“ a začal písať (a dokonca veľmi dobre), a to tak novinárske články, ako aj poéziu a začal organizovať (a dokonca veľmi úspešne) slovenský menšinový život v Česku. Je to človek, ktorý mi pred pätnástimi rokmi, keď som v Prahe robila vyslanú redaktorku slovenského časopisu Život, zatelefonoval, vrazil do mňa v reštaurácii českého Syndikátu novinárov asi päť korún za kávu (viac by určite nedal ani dnes...) a vecne skonštatoval, že by sme spolu mohli začať v Prahe vytvárať slovenský časopis, keď už sa teda schyluje k tomu rozdeleniu republiky. Anjeli alebo niekto z nich (ako spieva Radúza) nestáli vtedy pri mne, ani nado mnou, či kde to stávajú. Tiež som na nich zanevrela. Lahkomyselne som totiž prikývla. Akože nie je problém. No, neraz bol, ale už bolo neskoro. Naskočili sme do vlaku, v ktorom sme museli prejsť nejedným plameňom, o prekonávaní bludných kameňov ani nehovoriac. Založili sme niekoľko organizácií, vytvorili niekoľko časopisov, vydali množstvo kníh, zorganizovali stovky kultúrnych a spoločenských akcií. A Vlado sa stal najprv aj podpredsedom Rady vlády ČR pre národnostné menšiny a napokon i predsedom Svetového združenia Slovákov v zahraničí. A do toho bol stále génius. Teda človek, ktorý ide za svojím presvedčením a cieľmi, ktoré si vytýčil, ako buldog. A neustupuje - to nikdy. Ako väčšina génirov, v podstate na nič iné už nemá čas. Takže naše veľmi príjemné a rozsiahle priestory „v Residenci hraběte Salma“ na Salmovskej ulici pri pražskom Karlovom námestí dokáže napríklad v priebehu niekoľkých dní zaplniť papiermi tak, že až no... Papiere dokážu byť všade, či sú už nastohované alebo na vás padajú z políc a váľajú sa kdekade po zemi. Papiere patria k Vladovým najväčším nepriateľom. Medzi papiermi často nájdete jeho rozvešané kravaty a náhradné košeľe, lebo neraz nemá čas ani večer zísť domov a vyspať sa tam. Veď v najhoršom na tých pár hodín postačí aj kancelársky gauč v našej „kvázi-hotelovej izbe“, ako so skromnosťou sebe vlastnou hovorí malej kancelárskej miestnosti, plnej – ako inak – papierov a kníh. A do obchodov tiež nemá kedy chodiť, takže si vytvoril z núdze cnosť – nie je vôbec spotrebný a konzumný človek. Ako väčšina génirov má občas pocit životnej márnosti a presviedča nás, aký pokoj a pohodu bude mať v hrobe. Ako väčšina génirov je zarytý pesimista a trpí občasnými depresiami. Vlado Skalský je teda génius a tak trochu blázon. Aj preto, vlastne najmä preto, sme dnes úspešní...

NOVÁ KNIHA MIRKY ÁBELOVEJ

... vychádza túto jeseň, vydá ju vydavateľstvo Ikar vo veľkom náklade 2000 ks, dokonca aj v Braillovom písme, volá sa Striptíz. Autorka pracuje ako redaktorka domáceho spravodajstva v Slovenskom rozhlase, je však najmä mnohokrát ocenená poetka...

CHLAPCOVI Z AUPARKU

Keď si ťa predstavím
za pultom v tom
nablýskanom vyškerenom uslintanom
nákupnom centre
ktoré nepočuje nedýcha necíti chute

ako ponúkaš snowboardy
s najnovším viazaním
a veľavýznamne sa usmievaš
ako zaklíňaš bezduché Venuše
a odporúčaš najsexi tričká

Keď si ťa predstavím
ako sedíš pri drinku s dámou
ktorá nevie čo je letná dúha
nepozná rozprávky o škriatkoch a vílach

nablýskaná vyškerená uslintaná
čo nepočuje nedýcha necíti chute
ako to nákupné centrum kde pra(s)cujete

Tak mám chuť
si ísť kúpiť dva litre samoty

Ja ešte nemám
namiesto srdca
škatuľu od tenisiek

ALEXANDRA DE PARIS

Nenávidím Paríž

to hnusné mesto plné splínu
kde prispaté holuby obsierajú kaviarenské stolíky
a leniví maliari mrhajú talentom na portréty tučných detí za desať eur
kde ulice už dávno nespievajú harmonikou

Nenávidím Paríž

všetky tie šansóny a kabarety, Červený mlyn aj tahavé tóny nudných speváčok
tú Kopu šrotu zvanú eiffelovka aj špinavú Seinu
plnú mŕtvych rýb
to biedne mesto kde od chudoby skapali moji
oblúbení autori
zatiaľ čo snobi vyžierali foie gras v lesklých baroch

Nenávidím Paríž

tú fabriku na neveru zhýralcov a lacné štetky
kde sa v baroch tancuje náruživito telo na telo
kde motely a hotely a byty pamätajú otrasy
zemegule
kde si po šukačke musia zapáliť aj susedia

Nenávidím Paríž

tie jeho domy strechy ulice a parky
tie jeho múzeá novinové stánky aj zastávky metra
tú hlúpu parížštinu: Ça va? Oh-la-laaaa!, Mon amour!, Je t'aime!
to že sa všetci tvária chic a osudovo

Nenávidím Paríž

odkedy si vtrhla sem
a parížskosťou opantala jeho zmysly
odkedy si zvlnila krajinu pochybnosťami
a skoro zbúrala moje Tuilerijské záhrady

Nenávidím Paríž

lebo si mu počmárala srdce
po parížsky

365 DNÍ

Odlietaš do krajiny
kde na oblohe pohonič zapriahol okrídlené kone
do Veľkého voza
a plieskajúc bičom uvoľnil miesto Južnému krížu
A hovoríš mi
vraj dvanásť mesiacov nie je dlhý čas
do krajiny
kde sa opera, Uluru, surferi, pralesy, púšte
zmesia spolu s mláďatkami
do klokanieho vaku
A hovoríš mi
vraj mi ani nestihnú poriadne porásť vlasy

Bejby
za jeden rok
sa naučím po taliansky
prejdem okolo sveta
vydám zbierku básní
a moja politická strana vyhrá voľby
za jeden rok
stihnem miliónkrát zmeniť názor na svet
znenávidieť obľúbené filmy
a obľúbiť si nenávisť
za jeden rok
sa presýtím žúrov
polepším sa pre teba
stihnem sa zbláznit
prekonám túžbu po smrti
a nakoniec ma položí zápal pľúc

Bejby
za jeden rok
sa dáš šesťkrát ostrihať
prežiješ nirvánu
začneš myslieť ako oni
postavíš dom na pláži
a naučíš rozprávať papagája
za jeden rok
stihneš miliónkrát zmeniť názor na svet
znenávidieť obľúbené filmy
a obľúbiť si nenávisť
za jeden rok
pošleš smútok stokrát dočerta
podľahneš spomienkam
prekonaš túžbu objať ma
a nakoniec sa zabudneš vrátiť

O MUŽOCH A BEŽIACICH PÁSOCH

Nie, nebaví ma už diskutovať o intelektuálnych sračkách

Chcem sa baviť o mužoch

či stojí za to milovať ich a nechávať sa zabiť

ich prítomnosťou

Prichádzajú a odchádzajú

ako na bežiacom páse

Všetci rovnakí, úplne mechanickí

Chcú nech zastavím pás a nepošlem ich ďalej

a ja ich posielam pravidelne dočerta

Až kým si neprišiel ty

a nespôsobil zmätok

Bojím sa, že raz necháš po sebe

prázdne fľaše od vína

prepotené periny

prezervatívy plné géniov

ozvenu hry na piano

zubnú kefku v pohári

spomienky na šialenstvo v byte plnom džezu

a mňa opustenú o desať kilogramov ťažšiu

a pošleš sa ďalej

Začnem nenávidieť bežiace pásy

Bežiace pásy

na letiskách

pri pokladniciach supermarketov

vo fabrikách

vo fitnesscentrách

Začnem nenávidieť pásovú výrobu a eskalátory lebo sa podobajú bežiacim pásom

Vrátim sa k debatám o potratoch

korupcii

masturbácii

filmoch

umení

politike

a o podobných intelektuálnych sračkách

Mužov z bežiacich pásov budem pravidelne posielat ďalej

A jedného dňa

stretnem vynálezcu bežiaceho pása

a zablahoželám mu k tomu ako s nami všetkými dokonale vyjebal

MATEMATIKA

Tri pívá nalačno
a pätnást cigariet
potrebujem na to
aby mi začalo byť jedno
čo sa s nami deje
Osemnást hodín samoty
a dva kilometre behu
potrebujem na to
aby som pochopila
že niektoré vzťahy sa aj končia
Dvadsať sklamaní
a jeden a pol roka natvrdo
potrebujem na to
aby som si zrákala
že je to veľa preplakaných nocí

Vždy som mala štvorky z matiky
no nemusím byť Einstein
aby som pochopila
že ja plus ty sa rovná nule

KOVAČICKÝ KALENDÁR PEN

Pri príležitosti kongresu Medzinárodného PEN klubu v Belehrade vychádza kalendár – akýsi kovačický kalendár PEN. Je to výsledok výjazdu Slovenského centra PEN klubu do Vojvodiny minulý rok a vzťahov, ktoré sa tam nadviazali. Nuž teda kalendár... a v ňom ku každému mesiacu jeden slovenský spisovateľ – v slovenčine, srbčine a angličtine. A k nemu ilustrácia jedného insitného maliara z Kovačice. A ešte jeden text navyše, úvod, tento...

SLOVO ÚVODOM

VILIAM JABLONICKÝ

Ako zaznamenáva historik Ján Sirácky v Dlhom hľadaní domova Slováci pred dvoma až tromi storočiami húfne odchádzali zo svojich osídlení z hornatého územia Slovenska, aby sa usadzovali podstatne južnejšie ako len nad tradičnými oblasťami najsevernejšej časti Dunaja. Putovali ako odhodlaní dobyvatelia do vyprázdnených končín, neraz veľmi nehostinných, aby skultivovali pridelenú, zväčša veľmi nehostinnú a močaristú pôdu na dnešných územiach Maďarska, Rumunska, Chorvátska, Bulharska a dokonca až Bosny- Hercegoviny. Najviac sa však vystahovávali (ak tu nepočítame zámorie, kde sa v prepočtoch na hlavu zaradovali v Európe hneď za Írov) na šire pláne mnohonárodnostnej Vojvodiny, Banátu a Báčky v dnešnom Srbsku, kdesi k Novému Sadu a Belehradu. Prichádzali vždy s učiteľmi a kňazmi, aby popri domovoch budovali hneď aj školy a kostoly, ktoré im umožňovali zachovávať a rozvíjať v pôvodnej domovine ohrozovaný jazyk a neraz aj vieru, ako najvyššie hodnoty v systéme ich ľudových tradícií a kultúry. Stali sa nielen obdivuhodnými pestovateľmi južanských plodín kukurice, pšenice a hrozna, ale v 20. storočí začali v Kovačici ako neškolení maliari vyčarovávať obdivuhodný, pestrofarebný, harmonický a možno až idylický svet, ktorý zrodil nielen Martina Jonáša a Zuzana Chalupovú, ale aj rozsiahlu insitnú školu talentovaných nasledovníkov.

VO VETRE

Chytiť sa vetra
letieť s ním
Zas cítiť hĺbku
v nej
kde sa smútok
stratí
Vo výške
nadýchnutá
prijat' míma
keď sa zas s jarou
vráti

IN THE WIND

To get hold of the wind
fly with it
Feel the depth again
in her
Where the sorrow
Disappears
In the heights
lungs full of air
to receive a mime
when once again along with the spring
he comes back

BÁTOROVÁ

Keby nebolo vody, nebolo by ani opery a operiet. O tom som presvedčene-
ný. Kde inde mohli vzniknúť nesmrteľné árie, ak nie v kúpeľni pod prúdom
studenej vody? Pri rannej sprche myslím na Mozarta a na Verdiho. Moji
susedia by vám o tom mohli rozprávať! Čím je voda studenšia, tým je môj
spev precítenejší. Od temných basov až po barytón a tenor. Pridám trochu
teplejšej - aj hlas dostáva mäkší nádych. Zaznie Zbor židov - to si práve
púšťam celkom ľadovú. Susedia búchajú na radiátory. Pekný deň sa ešte len
začína. Ťažko by som vedel žiť v krajine, kde nieto vody.

Slovensko našťastie oplýva vodami. Tisíccky pramienkov, horských studni-
čiek, bystrín... Nevieťm o podobnej krajine, kde by mali toľko minerálnych
vôd, ako máme my, Slováci. Baldovská, Santovka, Salvatorka, Cígelka... Vie-
te ako chutí voda z piatich liečivých prameňov v kúpeľoch Brusno? A mohol
by som menovať a menovať... Slovensko má okolo 3333 originálnych pra-
meňov minerálnej vody!

Spomenul som si znova na tie naše fajnové vody, čo necháme odtekať
rovno do potoka - na hektolitry tých liečivých minerálok, za ktoré sa vo svete
platí v tvrdej mene - keď som uvidel pri našich cestách reklamné billboardy
propagujúce Radensku. I to je báječná voda! Budeme ju k nám dovážať
z bývalej Juhoslávie, až zo Slovinska.

To boli vždy dobrí obchodníci. Všetka česť a chvála!

Kedysi - neviem, či to ešte funguje - vyvážali z Juhoslávie do sveta, až do
Ameriky, Mušku vodu (v preklade: Mužská voda). Ochutnal som ju vtedy
- nijaká výrazná chuť po mineráloch, nijaké bublinky, z nášho vodovodu
tečie lepšia! Aj som sa čudoval, ako sa im, Slovincom, darí čosi také bez
chuti exportovať.

Celý špás spočíval v tom, že tá zázračna voda vraj podporovala mužskú
potenciu. A preto ten veľký záujem i za Velkou mláku. Napije sa obyčajný
Američan Mužskej vody - a hneď je z neho chlap ako sa patrí! Dnes sa na to
používajú všelijaké krémiky, vzduchové pumpičky, Viagra... Ale vtedy...

Bol som mladý vtedy. Možno preto som tej Mužskej vode neprišiel na
chuť! Raz večer pri Jadranskom mori rozprával som sa v malej krčmičke pri
fľaši dobrého červeného vína so starým morským vlkom. Cikády cvrlikali
odušu, more šumelo a podchvíľou prešli okolo dievčatá, krútili opálenými
ritkami. Samozrejme, že došla reč i na Mušku vodu.

- Znaš, Ivane, - povedal mi ten starý morský vlk, - Muška voda je Muška
voda! Pa ženská ruka je ženská ruka!

Dnes už viem. Tie slová by sa dali tesat do kameňa.

If there was no water there would be nor opera neither operatta. I am convinced about it. Where else could an eternal aria originate from, if not in a bathroom under a cold flow of water?

I think of Mozart and Verdi during a morning shower. My neighbours could tell you about it. The colder the water the more passionate my singing becomes. From a dull bass through baritone to tenor.

I add some more of a warm one - and the voice gets a softer touch. Chorus Of The Hebrew Slaves sounds - I am just turning on a chilling cold one. Neighbours are banging on the heater. A beautiful day is only beginning. I could hardly live in a country where there is no water.

Fortunately, there is a plenty of water in Slovakia. Thousands of rills, mountain springs, streams... I have not heard about any other country with as many mineral waters, as we Slovaks, have. Baldovska, Santovka, Salvatorka, Cigelka...Do you know what a water from a five healing springs in the Brusno Spa tastes like? I could go on and on...There are about 3333 original mineral water springs in Slovakia!

I have again remembered our fine waters, which we let drain right down the creek - hectoliters of those healing mineral waters, for which the world pays in a hard currency - when I saw those billboards promoting Radenska along our roads. It is, indeed, a wonderful water as well. We will be importing it from former Yugoslavia, all the way from Slovenia.

They have always been a good businessmen. All credit to them!

Once - I do not know if it still works - Yugoslavia had been exporting, all the way to the America, „Muška voda“ (translated: Men`s water). I had tasted it then - no significant taste of minerals, no bubbles, the one from our tap tastes better! I wondered how they Slovenians, succeeded in exporting something like that without a taste.

The point was that the magic water supposedly enhanced men potency. Therefore, such a great interest in it on the other side of the Atlantic.

An ordinary American drinks the Men`s water - and well, he immediately becomes a stud.

Every kind of creams, vacuum pumps, Viagra are used today...but back then...

I was young then. Maybe it was the reason why I did not like the taste of it!

Sitting by a bottle of good wine, I was chatting up with an old sea dog in a small pub by the Adrian sea one evening. Cicadas twittered, sea murmured and every now and then girls passed shaking their tanned bums. Of course, Muska voda popped up in the conversation.

You know Ivan, said that old sea dog, Muska voda is Muska voda! But woman`s touch is woman`s touch.

Today I know. You could carve those words in a stone.

ZABÍJAČKA

Návštevy našej dolnozemskej rodiny v Kulpíne boli vždy výnimočné. Takouto bol aj náš zimný zájazd na zabíjačku. Už o štvrtej ráno ma Duško, švagor, zobudil s pohárikom pálenky. „Len si daj, Lubo, aby ťa hrialo!“ Na dvore už bolo rušno. Chlapi, zväčša najbližšia kulpínska rodina, mali už všetko pripravené. Bol som potešený, že som nemal byť len divákom, ale mal som zastať aj zodpovednú úlohu člena vražedného komanda. „A čo by som mal robiť?“ spýtal som sa naivne s dobrou vierou, že budem poučený, ako sa taká sviňa zabíja. Mojou úlohou nakoniec bolo držať svini chvost a nadvihovať jej zadné nohy, aby sa pri porážke nemohla zaprieť zadnými nohami o zem. Statnú prasnica vytiahli na dvor. Poučený majstrom mäsiarom som zdrapil sviňu za chvost. Teda chcel som ju zdrapnúť a podržať. Netušil som však, že moje miesto je nebezpečné. Sviňa v okamihu všetko pochopila a urobila taký obrat, že ma aj s chvostom vymrštila do vzduchu. Padol som na zem, ale chvost som udržal. Takto ma asi minútu sviňa vláčila po dvore za veľkého rehotu ostatných členov popravej čaty, ktorí si to vlastne na mňa vymysleli. Čo by to bola za zabíjačka bez humoru. O ten som sa nechtiac postaral ja. Vyslúžil som si síce posmech, ale v ten deň známejšej osobnosti v Kulpíne nebolo. To je ten, čo sa bil so sviňou. Šepkali si.

LUBO BELÁK

DOBRE ORGANIZOVANÁ BEZNÁDEJ

Študenti na brigáde od rána zbierali zemiaky a zabíjali hraboše. Prešiel traktor, v čerstvej brázde sa mihli šedé tielka, rozbehli sa medzi hrudami a rozprskávali sa s neúprosnou pravidelnosťou po zásahu zemiaka. Stačilo tak málo. Ich krehkú lebku načne aj dobre mierená frčka do zátylku.

Od rána sa zohrievali týmto závodom, o ktorom šedé obeť nevedeli, ale zúčastňovali sa na ňom so zatatostou bežca na beznádejne dlhej trati. Vždy chvíľu trvalo, kým sa spamätali z prekvapenia a odhodlali vyštartovať. Bol to regulárny boj, zabíjali sa iba bežiaci. Tých, čo sa zdráhali, odštartovala topánka. Niekedy na topánku útočili, niekedy sa k nej túlili, zavrtávali sa pod ňu v zúfalom omyle. Inokedy vyštartovali s nečakanou rýchlosťou, obratne sa vyhýbali rozprsknutým zemiakom. Bežali dlho a zbytočne, kým ich náhodný zásah nezarazil. Ostávali ležať na chrbte, trepali nohami a protestovali vysokým pisklavým hlasom. Zamietnutie žiadosti sa oznamovalo ďalším zemiakom.

Niekedy nebolo treba. Šedé telíčko sa naplo a nohy zabrali s vysilujúcim napätím šprintéra v cieľovej rovinke. Iba chvíľu. Odrazu stuhli vo vzduchu, akoby zakopli.

Nemali šancu. Vzduch bol zimomrivo priezračný, prezradil každý mimovoľný pohyb, každý ustrašený výdych na zemi.

Deň ako stvorený na bombardovanie.

GUSTÁV MURÍN

WELL-ORGANIZED HOPELESSNESS

Students at fieldwork to help farmers had been harvesting potatoes and massacring field-mice. Each time the tractor-towed harvester opened up a new furrow, tiny gray victims dodged between the freshly turned lumps of soil, only to be smashed at cruelly regular intervals by a well-aimed hit of a potato. A short, sharp fillip into the back of the neck crack their fragile skulls.

Since the morning, they had kept warm with this contest about which the gray victims had known nothing except that their part demanded the stubbornness of a runner on a hopelessly long track. It always took a while before they grasped what was going on and decided to run. It was a fair battle. Only running field-mice were attacked and killed. A little kick jump-started those that hesitated. They sometimes attacked the shoe, sometimes, in desperate confusion, they clung to the shoe and tried hiding beneath it. Others dashed with unexpected speed, successfully scrambling through the potato bombardment. They ran on and on and futilely, for eventually an accidentally precise potato pinned them down. Laying on their backs, legs trembling in the air, they protested in high-pitched squeaks. Their appeals were denied by another potato shelling.

Then again, sometimes this was unnecessary. The rodent stiffened quickly as the legs turned rubbery and unusable from the exhausting dash, collapsing like a sprinter at the end of a race. In an instant they froze in the air as if they had stumbled into a photograph.

The air was frostily clear, betraying each unintentional move, crystallizing each terrified sigh on the ground.

It had been a perfect day for a bombing raid.

GUSTÁV MURÍN

osamelosť struny

dorastáš do samoty,
ktorá si nežiada
nijakého svedka
(pohlady zvonka
by jej boli
iba na ťarchu)

odtlačky pocitov
strácajú už
akýkoľvek význam
(zdeformované,
napríklad cudzou účasťou:
nepravé)

osamelosť struny
(možno rovnako veľká
ako osamelosť sláka,
ktorý práve vzlietol:
vášnivé gesto
v túžbe po slobode?)...
... tón sa v nej však
ešte chvíľu chveje,
v imaginárnej špirále
zreje
k bezhlasosti

miesto pre teba

vztah medzi borovicou,
ktorá sa mi usadila
uprostred (nejedného) textu,
zdá sa, že celkom mimovoľne,
a medzi tou (o niečo zelenšou?),
na ktorú rada hľadievam
z obloka našej chalupy,
najmä keď píšem,
hoci práve nepíšem

(ešte dôležitý detail:
s drozdom poskakujúcim
na najvrchnejšom konári,
s pozadím vlniacej sa jelšiny)

hľadanie miesta pre seba:
raz bližšie k jednému,
vzápätí zas
ku druhému stromu

záhrada

táto záhrada
ma už roky vytrvalo učí
za každou ružou vo väze
uvidieť ker,
z ktorého ju odtrhli,
za každou chryzantémou
(po prípade astrou)
záhon,
na ktorom kvet rástol,
za každým jablkom
slnko,
ktoré sa zvečera sklonilo
nad vrcholcom stromu,
a aj vrabce,
ktoré si sadali
na jeho konáre
(zobúdzali nás na svitaní
hlasitým spevom-nespevom)
alebo vlnenie trávy,
do ktorej mätko padali
príliš zrelé plody,
za každým fragmentom
kontúry celostnosti
s miestom (aj)
pre môj vlastný príbeh

(... táto záhrada)

súkromný cestopis

rozhľadňa,
z ktorej vidno na svet,
aj tak by sa dala nazvať
naša záhradná terasa,
striedam z nej pohľady,
aby v strede jedného stála
borovica, vysoká a pevná,
s obhorenými spodnými konármi
(raz dávno do nej udrél blesk
a najnižšie konáre mu padli za obeť),
v strede druhého jazierko
obrástene trsmi šachoriny
(posledné roky prilieťa naň
z jari divá kačka,
celá žúžoľovo čierna,
vlani sa k nej pridala
rovnako žúžoľový káčer),
pri tom treťom oko mieri
(snívajúc o dialkach)
na kostolnú vežu v Angern
(nad riekou v pozadí pahorky
a vlnenie poludňajších zvonov),
pri štvrtom zas obkresľuje
v dôverne známom priestore
kríky ruží lemujúcich chodník
pozdĺž (takmer celej) záhrady,
pomaly otáčam hlavou,
do pamäti si ukladám
stránky môjho
súkromného cestopisu

o myškách a ľuďoch

dve myšky
sa na povale v jednom klepci
smejú
(lebo ešte netušia že je)

akoby ani nejestvovala smrť
ktorá vie

akoby boli len zrnká
a omrvinky v podpazuší domu

a bezpečné podzemné chodbičky
v hebkej nežnej hline

akoby zvráskavené strešné hrady
čakali len na pohladenie
nožičiek

akoby ľudia z najbližšieho okolia
pili len vôňu myšieho chvosta...

chvejú sa
dve duše v jednom klepci

* * *

na hroby padá vlhkosť jesene

my ideme popri rieke
ktorá si zakrepčila hore vo vrchoch
a tu na rovine už kráča vznešene

hľadáme ešte zvyšky leta
máme ho v pamäti celistvé
lebo viedlo naše telá do raja

lež drozdy v korunách sú sta diabli v nebi
zdesené

ETELA FARKAŠOVÁ

ZNOVUZRODENÁ POPOLUŠKA

Popoluška žila šťastne so spanilým princom, až kým neskončil. Dlho ho oplakávala, no nakoniec si zvykla na život osamote. Keď jej zaklopala na dvere staroba, sedávala na terase krištáľového zámku v hojdamcom kresle s vypĺznutým kocúrom Bobom v lone a ponárala sa do spomienok na mladosť.

Jedného popoludnia sa z neba zniesol biely obláčik a na terasu zostúpila dobrá víla. Omráčená Popoluška prekvapene vykřkla:

– Sudička, kde sa tu berieš?

– Drahá Popoluška, vidím, že žiješ cnostne. Prišla som ti splniť tri želania.

Zmätená Popoluška sa zamyslela a na vráskavé líca jej vystúpila červeň.

– Chcela by som sa topiť v zlate, – vyhrkla.

Vtom zahrmelo a hojdacie kreslo sa premenilo na zlaté. Vyfakaný kocúr sa k nej pritúlil.

– Aké máš druhé želanie?

Popoluška zvesila hlavu, zahľadela sa na svoje zostarnuté telo a prosebne vyriekla:

– Rada by som omladla.

Oblohu preťal krivoľaký blesk a v mihu nadobudla niekdajšiu krásu, ktorú nedokázal zakryť ani popol, čo kedysi vymetala z pece na príkaz macochy, ba pocítila úžasnú silu.

– A tretie želanie?

Popoluška sa pozrela na kocúra a odvetila:

– Želala by som si, aby sa z Boba stal princ.

Zadunela zem a kocúr sa premenil na krásavca. Dobrá víla zaželala dvojici veľa šťastia a opäť vzlietla k nebesám. Popoluška sa očarene zadívala na Boba, ktorý ju zovrel v mužnom náručí a šepol jej do uška:

– Až teraz ľutuješ, že si ma dala vykastrovať, však?

REBORN CINDERELLA

Cinderella lived happily with her graceful prince charming, until he passed away. She wept long for him, but finally she learned to live alone. When old age knocked on her door, she would sit on the sun deck of her crystal palace in her rocking chair with her shabby tomcat Bob on her lap immersed in memories of her youth.

One afternoon a small white cloud came down from the sky and a Good Fairy stepped down onto the sun deck. The stunned Cinderella exclaimed surprised:

- Good Fairy, what are you doing here?

- Dear Cinderella, I see that you live chastely. I came to fulfill you 3 wishes.

The baffled Cinderella considered and a blush came up on her wrinkled cheeks.

- I want to roll in gold, - she blurted out.

At that moment thundered and the rocking chair changed to gold. The frightened tomcat pressed to her.

- What is your second wish?

Cinderella bowed her head, looked at her worn out body and pleaded:

- I would like to rejuvenate.

A crooked lightening bolt cut through the sky and in a moment she regained her former beauty, that even the ash, which her stepmother made her sweep out of the stove, could not hide, nay she felt amazing strength.

- And the third wish?

Cinderella looked at the tomcat and answered:

- I wish for Bob to be a prince instead of a tomcat.

The earth rumbled and the tomcat turned into adonis. The Good Fairy wished the couple good luck and flew again up into the sky. Cinderella looked fascinated at Bob, who clasped her in his manly arms and whispered in her ear:

- Only now you are sorry you had me castrated, aren't you?

VLADIMÍRA KOMOROVSKÁ

havrany

havrany ktoré zostávajú
blúdia na okraji sídlisk
zobákmi prehladávajú sneh
pod ktorým tají dych tráva
čítajú
zo svojich vlastných stôp
klovkajú po krytoch neónových lúčok
alebo odídu na cintorín
kde posedávajú na náhrobkoch

keď večer usínajú
v neznámych priestoroch
myšlienkami sprevádzajú
havrany ktoré odlietajú

IGOR HOCHEL

Pochádzam z karpatských lesov, moje kroky však navždy zmenila veľká rovina. Udupaná veľkými nohami z Jonášových obrazov. Dolná zem. Dolná, ale predovšetkým zem. Vraj, ak do nej zasadíš gombík, vyrastie kabát. Jedno slovenské spoločenstvo nad ňou a desať takých pod. Predkovia, ktorí hrozia kostami, keď sa stratí škola, kostol, divadlo. Veľká rovina, kde sa rodia veľkí chlapi. Najmä po dvoch som pozostalý. Môj smer zmenila gravitácia obrovského chlapa, čo za revolúcie vzal samopal a obsadil colnicu. Neskôr mu čierne vlasy šediveli popolom z miliónov cigariet, oči sa unavili od tisícov napísaných strán. Nevedel o tom, ale zmenil ma. Do Nadlaku prišiel študent fyziky, odišiel niekto vysotený na inú dráhu. Bol som na hrobe toho veľkého chlapa, keď mu puklo srdce. Cintorín, na ktorom sediaci s veľkými rukami pestovali zemiaky i chilli. Také papričky som si z Nadlaku aj priniesol. Ale to viete, intelektuál v kuchyni: prstom som si pretrel oko, do ktorého mi padla riasa. V živote mi netieklo tolko slz. A vtedy prišla správa. Po Ondrovi odišiel aj Jano, v inej časti tej veľkej roviny. V jeho hostovskej som po prvý raz spal v Báčskom Petrovci, veľkom centre slovenskej Dolnej zeme, ktoré však stažka nájst v atlase. Aj ten muž bol veľký, avšak malý. Mal aj veľkú malú galériu. V jasličkách.

LOWLAND

I come from the Carpathian woods but my steps were forever changed by a vast lowland. Trampled down by the giant feet from the Jonas' paintings, a lowland. Low, but still a land in the first place. They say, if you plant a button into it, a coat will grow out. One Slovak fellowship above and ten such under this land. Ancestors threatening with bones when a school, a church or a theatre gets lost. Great lowland where great men are born. After two such men especially am I a survivor. My direction was altered by a gravitation of a huge man who during a revolution took a machine rifle and occupied a toll house. Later, his black hair would grow grey from the ash of a million of cigarettes, his eyes would grow weary from the thousands of written pages. He did not know but he did change me. Into Nadlak a student of physics came, and left as somebody jostled towards a quite different orbit. I was at the grave of this great man when his heart broke. A cemetery on which peasants with broad palms were growing potatoes right next to chilli plants. Such chillis would I bring home from Nadlak. But you know how it goes; an intellectual in the kitchen: I rubbed my eye with a finger when an eyelash fell into it. I have never shed so many tears before. And then the news arrived. After Ondro, Jano left as well, in another part of the vast lowland. In his guestroom I first slept in Bacsy Petrovec, in the big centre of the Slovak lowland which can hardly be found on a map. This man too was great, and little still. He had both a big and a small gallery. In a manger.

Translated by Michaela Rosová

neviditeľná mačka

vidíš až za mňa
čudujem sa tomu tvojmu názoru
aj na mačku ktorá sa prikráda

ešte včera
som si bol istejší

načúvaš môjmu srdcu
ale žalúdok je vtedy hlasnejší
ako smäd

až zajtra
sa k sebe vrátim

slepý
hluchý
možno ma nahmatáš

invisible cat

to see for me
I wonder is it your opinion
and a cat that is softly

even yesterday
I was more confident

listen to my heart
but when the stomach is louder
as thirst

until tomorrow
to each return

blind
deaf
I can be palpated
vytušené

DALIMÍR STANO

Vtáci

V stromoradi praskli detské sny,
katapultovali sme sa z hniezda
a na juh nelietame.
Rinčia reťaze upnuté o oká chleba a lásky,
ach, čo láska,
už je odfarbená na blondínu,
už čaká na zastávkach,
kde medzi nami stoja rozchody,
rozochveje motory,
utíši bolesti
a rozprestrie krídla.

Dni svišťa po vyumývanej diaľnici,
chodíme domov s rozliatym mliekom,
na nič nie je čas,
ani na slová, čo škrípu v pántoch,
v betónových plástoch
na osnove visí bielizeň,
noty všedného dňa,
na ktorú sadá prach ako na klavír.

Na modrom papieri žiaria hviezdy,
do ktorého zajtra synovi zabalím šlabikár.

Ráno cholericky poštekáva buldozér.

Birds

Childhood dreams snapped in an alley of trees
We've ejected us from the nest
And we don't fly to the south.
Chains, clamped above the eyes of the bread and the love, rattle
Oh, what a love
It is already discolored to Blondine
Already waiting at the stations
Where the farewell stands between us
It will shake the motors
It will assuage the pains
And it will spread out the wings.

The days whizz along the cleaned highway
We go home with a spilled milk
It isn't time for anything
Nor for the words that creak in hinges
In a concrete plate
The underwear hangs at the stove
The notes of a weekday
Where a dust settles down like on the piano.

The stars are shining at the blue paper
In which I'll pack the primer for my son tomorrow.

Morning a dozer barks cholericly.

TIBOR KOČÍK

Fascinuje ma miesto, kde sa obloha stretá s morom. Čiara horizontu. Nad ňou sa vznášajú čajky, lietadlá a oblaky. Pod ňou je voda plná žralokov, chobotníc a smrtonosných medúz. Ale možno to aj obrátiť: Hore uragány, smršte, cyklóny, búrky, čmárajúce blesky... Dolu delfíny, čarovná útesová bariéra, trš podmorských hlbín...

Hore nie je len dobro a dolu nie je len zlo. Ani Boh nie je hore a diabol nie je dolu. Aj Boh aj diabol sú všade a vo všetkom, prenikajú do podstaty vecí, vniknú až do duše človeka a človek volí: Boha alebo diabla. Boha mám rád. Ale na čo je diabol? Aby vznikol priestor pre slobodnú vôľu?

Slobodná vôľa ma priviedla sem.
Hľadím na čiaru horizontu a neviem sa vynadívať.

THE LINE OF THE HORIZON

I am fascinated by a place where the sky meets the sea. The line of the horizon.

Above it, seagulls, airplanes and the clouds are hovering. Beneath is water filled with sharks, octopus and deadly jellyfish. But it can be turned around: Above hurricanes, whirlwinds, cyclones, storms, scribbles of lightning...

Beneath dolphins, the enchanting Great Barrier Reef, the calm of the underwater depths...

Above there is not only good and beneath there is not only evil. Neither is God above and the devil beneath. Both God and the devil are everywhere and in everything, penetrating into the gist of the matter, all the way into a man's soul and man chooses: God or the devil. I love God. But what is the devil for? To free up space for free will?

Free will brought me here.
I am gazing at the horizon's line and I can't get enough of it.

From Slovak language translated by John Minahane.

JURAJ KUNIAK

Tibor a papagáj

Tibor začal byť zrazu patetický.
Opustili ho kamaráti, žena odišla k mame do Košíc.
Jediný kto ho neopustil bol papagáj,
ktorý tiež začal byť trochu patetický.
Jedného dňa matka Tiborovej ženy
videla oboch sedieť na strome povedľa svojho domu.
To, že videla sedieť na strome Tibora ju neprekvapilo,
od neho vystane všetko.
Nevedela pochopiť,
kde sa v našich zemepisných výškach nabral na strome papagáj.
Tibor s papagájom vzlietli a pristáli v teplých krajinách.
Tibor sa tam znovu oženil,
nepateticky, bez papiera.
Papagáj zostal starým mládencom.
O Tiborovej žene nič nevieme.

LACO KERATA

NIEKOĽKO ZDANLIVO NESÚRODÝCH OBRAZOV O SALOME

MARTINA BOLEKOVÁ

Prológ

V lícných kostiach má zvuk dláta.

Sochy vytesané z mäsa
cítia.

Potkne sa o ňu tieňom
lebo sa mu postavila
do cesty.

Slnko zhasne v jablkách
a z otvorov po tupých zuboch
sa rozkonári žiara.

Práve vtedy sa
prehryzne
jadrom.

I
všetko to začalo zvukom
najmä bežiaca voda
praskot puknutej omietky
okresávanie neurčitkov v pohľadoch
a cinkotanie viečok
keď si ležérne vystupujúc z obrazu
klipkal zmrznutými očami
aby som uverila trojrozmernosti

áno
v tom všetkom mohlo byť
trochu krčovitosti
násilnej snahy o splynutie s prúdom
ale bol tam len zastretý hlas
za ktorým zo mňa
celkom prirodzene
zliezol kalný sneh
a koža
(p)odložená
do odmäku

II

vnikáš do mňa
mäkkým pohľadom
dážd' chradne
ticho
ma obteká
kdekofvek ta zotieram
dotýkam sa ostnatých žíl

ulice v lesku klíčiaceho slnka
slepnú z oboch strán

nedá sa
uniknúť

III

rysujem čiaru horizontu
násilný rez
medzi tu a
kam

kryštály v kráteroch
po vytrhnutých slovách
obnažená synapsia
ja

sním ma zo mňa
utekám len naoko
zaostrená do hrotu noža
v tvojom subjektíve

IV

obozretne narušujem
celistvosť kameňa
dráždim si k tebe cestu
glazúrovým obkladom rúk
nosné laná ovíjam
okolo pylóna
a kľzavo zneisťujem most
len sekundu predtým
ako zdvihne ohnutý chrbát
a celou silou sa do mňa vymršť

V

patetické splynutie
rovnobežných koľajníc
pred blížiacim sa vlakom

klkjhkljvhvšalg
lkjôljkvizoig
jkjhtthj

...

VI

nočné vlaky
počúvame spoločne

ty mlčíš
ja píšem básne

o vykoľajení

VII

zrazu mi nerozumieš
keď posúvam význam
do tretieho rozmeru

a ja iba siaham
po starých plynových maskách
ktoré ku mne už nikdy
nepriľnú

už to nedrž
zakrič do jadra zápalnej šnúry
plaz sa v nej horúco po snehu
a pred výbuchom
skonštatuj len
vlhkosť na jazyku
ohňa

tá sieť obopína iba moje telo
cez každé oko
preteká koža kosti svaly
nie ja

vtieravosť je masťná
nasýtená kyselina
rozleptáva žľčové kamene
ktorými vybjáša svoje okná
zatiaľ čo ja
prstom ťukám do ľadu
stále na to isté miesto
stále na to isté miesto
stále na to isté miesto

ale zakaždým sa ozve
iný tón

holíš sa čerstvou kryhou
do ktorej som popraskala

milujem neurčitost
s akou sa dejem v dvoch
paralelných príbehoch

z rohu sledujem
nafúknuté brucho pavúka
ktorý za mňa požiera
tvoje muchy

amen
namiesto náruče
som rozvážne otvorila ústa
ruky sú
za chrbtom spletené
medúzy
môct si tak zvoliť vlastnú smrť
v spánku vykrvácať
zo sna

stalo sa to iba preto
lebo si nikdy nepochopil
ako hl-bo-ko vyslovujem vietor

VIII

premnožili sa vo mne mravce
ešte jeden
a zotmiem sa
naučil si sa môj jazyk
tak čítaj medzi (h)riadkami
keď naprší a uschne
blato zostáva
niet kam (v)stúpiť

IX

jazyk som vyzliekla z povlaku
držím ho tesne za zubami
no ty aj tak rozstrihneš hladinu
aby som suchá
prešla na iný breh

vykročím a už sa neobzriem
habkavo sa zachytím stĺpikov
v očiach rozčesnutých rýb
žmurkajúc viečkami
naporcujem obraz
na ktorom sa rútiš do seba
akoby som predsa len bola tvoja
narušená statika

X
všetko to skončilo zvukom
prehryznutého jadra
zhnitého jablka

Epilóg

I.
Salome vrastá tvárou do mesiaca.

Bude z nej úsporná žiarovka,
ktorej možno kedykoľvek
veľmi nežne
vykrútiť krk.

Pod poklopom slzných kanálov
prenáša choroby
a medzičasom sa opiera o pointu.

Je ňou Jánova hlava.

Telo ešte nedorástlo,
vlasy už padajú.

II.
Ján ju kedysi
maľoval.

Na plátno prenášal časti jej tela,
dôkladne rozporcované
nožikom značky Solingen.

Rany v nej sú stále
hlučné ako z dela.

Salome na lúke zbiera
analgetiká.

Kamenie pod dlátom sochára,
ktorý ešte stále seká.

Do živého.

korešpondencia

O DOPISECH PROFESORA DANIELA RAPANTA

ZDENKA SOJKOVÁ

V letech 1951–87 jsem dostala víc než čtyřicet dopisů od univerzitního profesora Daniela Rapanta. Psal je v době pro něho velmi těžké. To jsem si plně uvědomila koncem roku 1955 na tří denní konferenci, kterou uspořádal v Bratislavě Historický ústav Slovenskej akademie vied k „Štúrově storočnici“, totiž k stému výročí smrti Ludovíta Štúra. Tam tehdy zaznělo mnoho zlých slov o zavrhaném historikovi Rapantovi. On sám si je vyslechl mlčky. Když tam druhého nebo třetího dne přišel, přinesl s sebou balíček, v němž se skrýval další svazek postupně vydávaného *Slovenského povstania roku 1848-49*, zatím ještě jen kartáčový otisk pro korekturu. Předal mi ho s upozorněním, že už možná nevyjde - a abych ho nikomu neukazovala. Věděl, že ho budu potřebovat při další práci na připravované *Knížce o životě Ludovíta Štúra*. - Odvážela jsem si tedy z Bratislavy tento vzácný dar jako skutečný „poklad“, naplněna vděčností za takový projev důvěry v mou další práci. (Když onen svazek *Slovenského povstania* brzy potom vyšel, dostala jsem znovu tento výtisk, jako všechny následující, vždy s vepsaným věnováním.)

Většina dopisů se týkala konkrétních údajů v pramenech, které potřeboval autor *Slovenského povstania roku 1848-49* zjistit či zpřesnit. Některé jeho dopisy však obsahovaly také pro mne nanejvýš důležité pokyny v zájmu mé *Knížky o životě Ludovíta Štúra*. Právě na ně se zde chci zaměřit, protože mohu takto přiblížit mimořádnou osobnost svého nezapomenutelného univerzitního učitele, a to v jeho vlastních – někdy povzbudivých, někdy alarmujících slovech.

První zmínkou o dokončení Štúrova životopisu mě velmi povzbudil.

„Vec je svižne písaná, len, myslím, príliš doširoka. Sú to vlastne slovenské dejiny v dobe Štúrovej. V tom je prednosť, ale i nevýhoda (nie nedostatok) diela. Štúr v tom zaniká. Portrét Štúrov by bolo ľahšie umiestniť.“ (21. 12. 1953.)

Zajímal se také o přípravu pražského vydání souboru kratších Štúrových prací a korespondence, připravovaného k „Štúrově storočnici“, s názvem *K přátelům, k bratrům*. Sám se už tehdy staral o možnosti vydání mé první rukopisné verze Štúrova životopisu a optimisticky mě informoval:

„... dielo sa dr. Felixovi páči a je nádej, že dobre obíde u recenzentov.

Vyšlo by koncom roku 1955 k jubileu.“ - „Dúfajme, že sa podarí i Vaša pražská akcia so Štúrom. Nezabúdajte položiť dôraz na doklady o pomere Štúrovom k Čechom a o jeho názoroch o č.-sl. pomere. Pokladal by som to za veľmi dôležité, aby č. obecnosť bolo v tomto ohľade správne informované.“ (26. 12. 1954.) – „... gratulujem. Výber je dobrý, jednako však myslím, že nepredstavujete Štúra dostatočne. Hlavne, pravda, preto, že by na to boli potrebné 2 zväzky. No i tak je to úspech. Váš i náš.“ (3. 3. 1956.)

Nová naděje pro mne svitla teprve až koncem let padesátých:

„... teším sa, že i vec Vášho Štúra sa zariadila tak, že to bude Osvete ťažko nevydať. Ak by ste si želali, mohol by som vo veci zakročiť u predsedu Osvety p. Dr Krnu.“ (30. 9. 1959.) – „Tiež by som bol rád, keby ste mi láskavo napísali, aké informácie ste dostali z Osvety v dôsledku spomínaného zákroku u prof. Pišúta. Vzhľadom na Váš veľmi neurčitý (nechcem povedať vyhýbavý) súhlas s mojou ponukou intervencie, dovoľujem si Vás požiadať o určité vyjadrenie, či s mojou intervenciou súhlasíte a či ste skôr tej mienky, že by prípadne viac škodila ako osožila?“ (6. 11. 1959.) – „... minulý štvrtok som sa konečne dostal k tomu zakročiť v Osvete vo veci Vášho Štúra. Bol som u p. šéfredaktora Molitorisa, môjho bývalého poslucháča, čo situáciu ulahčilo. Osveta vraj vážne pomýšľa Vašu prácu uverejniť. Pravda, majú rozličné ťažkosti, a sotva to bude vraj r. 1960. Zdôraznil som mu záslužnosť edície a odchádzal som s dojemom, že vec sa pohne. Sľúbil mi tiež, že Vám v najbližšej dobe napíše. I keď neberieme sľuby vydavateľstiev stopercentne a nevyklúčujeme inostranné zásahy, myslím, že môžete byť so situáciou spokojná. V ďalšom sa snažte postupovať tak, aby nedošlo k roztržke (teda nijaké ultimáta a pod.), čoho sa ináč pri Vašej vyrovnanosti, myslím, ani netreba obávať. – Som rád, že Vás môžem aspoň trochu uspokojiť a prípadne i rozveseliť k nastávajúcim sviatkom. Prosím Vás, napíšte mi, keď Vám Osveta napíše.“ (14. 15. 1959.) – „Dúfam, že Ježiško bol Vám priaznivý a ostatné Vám dodá v bud. roku, do ktorého Vám želim všetko dobré, najmä vydanie, alebo aspoň zaistenie vydania Vášho Štúra.“ (25. 12. 1959.)

I v této poměrně příznivé situaci začal pan profesor uvažovat o možnosti vydat „mého Štúra“ v původním českém znění, v Bratislavě nebo v Praze. (Já jsem považovala něco takového v Praze tehdy roku 1960 po poradě s pražskými přáteli za nemožnost. - Podařilo se to až o 45 let později.) Nejreálnější byla ovšem stále Osveta (pozdější Obzor).

„... Princa i Lenku dost dobre poznám a môžem u nich zakročiť. Sám osobne by som dal prednosť českému vydaniu či už tu, či u Vás v Prahe, pravda, v náklade primerane zväčšenom. Preklady z češtiny do slovenčiny a naopak pokladám totiž za zbytočné. Je to však dnes móda. Priznám sa, že som akosi zabudol, že Vaše dielo je písané česky. Prekladom sa vec zasa len zdrží a zdá sa, že dôjde predsa len k vydaniu až jubilejnému, čo by, myslím, bolo najvýhodnejšie. Aspoň by bol o vec pravý záujem. Napíšte mi, prosím, aké je Vaše definitívne stanovisko. Pravda, predtým si zaistite

prípadné vydanie české v Prahe. Sľuby sa sľubujú, myslím, i tam. Neškodila by ani predbežná smluva. Ďalšie prepracovanie, bez výslovného zaručenia (smluvy) o vydaní, odmietnite. Mohli by to byť len výtáčky.“ (6. 1. 1960.) – „... o výsledku svojich zákrokov vo veci Štúra: Asi pred 3 týždňami som bol u Lenku, asi pred týždňom u Princa. Výsledok: Vcelku je ochota Štúra vydať, najneskôr do 1964. Otázka skrátenia je však stále na tapete, najviac preto, že sa zaň vyslovil i Pišút. Sám nepoznám 2. redakciu, takže nemôžem zaujať stanovisko. Obhájil som, myslím, zásadu, že netreba krátiť pre nedostatok papiera, bo do r. 64 bude papiera dosť. Proti kráteniu z vecných dôvodov a proti preštylizovaniu niektorých rojčivých miest sa je ťažko stavať. To si musíte už sama najlepšie uvážiť. Radil by som Vám urobiť všetko, čo sleduje dielo zlepšiť, ale odmietnuť mechanické krátenie. A akékoľvek prepracovanie viazať na záväznú vydavateľskú dohodu (toto hladisko ináč uznali už sami). Sľúbili tiež, že Vám v tomto smysle napíšu. Možno už aj niečo máte v rukách. Ak nie, tak nejakú dobu ešte vyčkajte a potom napíšte. – V danej situácii, myslím, stáva možným pomýšľať znova na vydanie v Krásnej literatúre, kde Mrlian Vám hovoril o možnosti znova o veci uvažovať o niekoľko rokov. Vo svojej odpovedi poverenictvu na túto možnosť môžete poukázať.“ (14. 2. 1960.)

Když jsem poslala panu profesorovi přepracovanou zkrácenou verzi, byl s ní celkem spokojen. Snažil se mírnit mou netrpělivost.

„Vaša oprava Vášho Štúra, myslím, bude stačiť. Nešlo tak ani o rozsah, ako o tie beletrizujúce miesta. Dúfam, že sa vec týmto dostane na správnu koľaj. – Moje Povstanie vyjde snáď tento a budúci rok. Aspoň dokumenty. Či aj úvod, netrúfam si s istotou tvrdiť. Ale nejak už bude.“ (13. 4. 1960.) – „Dúfam, že i tohoto roku navštívite Slovensko a že ma neobídete. Som zvedavý najmä na pokroky so Štúrom. Verím, že je všetko v poriadku!“ (20. 7. 1960.) – „Vo veci Vášho Štúra by som Vám radil zatiaľ nič nepodnikať, ale vyčkať pokojne výsledok Vášho zákroku. I keby bol negatívny, pripravujte si pomaly prácu podľa doterajších dohovorov. Záujem o prácu bude až r. 1964/65. Niekedy v polovici 1963 by sme začali sondovanie. Do tej doby nemá významu niečo podnikať. Nieкто Vám niečo sľúbi a zajtra už ho niet a jeho nástupci nechcú o ničom vedieť. Súčasne sa môžete pomaly starať o umiestnenie českej verzie v Prahe. Ak by ste však predsa chceli niečo podujať už teraz, tak napíšte o liste Osvety (poslať v odpise?) Lenkovi. Vzhľadom na veľké časové rozpätie ani to nemá podľa mňa význam. Jedine trpezlivosť autorská Vás spasí.“ (7. 8. 1960.) – „Nepíšete mi nič o Štúrovi. Podľa mňa najreálnejšia cesta je tá, ktorú som Vám naznačil. Vydavateľstvá majú záujem len o veci na tento a bud. rok. O vydaní Vášho Štúra sa hovorilo najskôr na rok 1964. Asi len pre Vaše potešenie Vám napísali 1962. Inak nestrácajte nádej, Štúr vyjde!“ (15. 8. 1960.) – „Vo veci Vášho Štúra sa situácia zlepšila natoľko, že Princ zastáva to isté miesto na povereníctve SNR! Bolo by dobre, keby ste si vyžiadali spis nazad, aby ho pod titulom

recenzovania neponorili iní! Snáď vo forme urgencie slúbeného rozhodnutia a pod titulom, že ak má dielo do 1962 vyjsť, musíte už začať s revíziou. Vystupujte takticky tak, ako keby o vydaní nebolo nijakých pochybností, ako o veci dojednanej, kde ide len o technické modality! Bola chyba vec rozvíriť a najmä rokovať o nej s podriadenými orgánmi, ktoré o ničom nevedeli! Ale dúfajme, že vec sa dostane do dobrých kolají! Želám si to úprimne.“ (11. 10. 1960.) – „... ďakujem Vám za posledné správy.“ (19. 11. 1960.)

Bylo třeba stále ještě zlepšovat druhou verzi.

„Vo veci Vášho Štúra opakujem len svoj posledný názor: Prichystajte do tlače podľa posledných pokynov (nie Matulových), pokiaľ ich sama uznáte za odôvodnené. Koncom roku 1962 alebo poč. 1963 začneme hľadať možnosti uverejnenia. Dúfam, že do tej doby sa pomery zlepšia. – Pri tejto príležitosti by som sa vrátil k Vášmu zisteniu, že sa zase začínam zaujímať o Vášho Štúra, a opravil by som ho v ten smysel, že som sa oň neprestal nikdy zaujímať, v danej situácii, keď si vyžiadali nové posudky, nedalo sa proste nič robiť. Dúfam, že to i sama uznáte. Nestrácajte dobrú náladu!“ (22. 3. 1961.) – „... ďakujem za správy a som rád, že chápete štúrovskú situáciu realisticky. Až budete s prepracovaním hotová, mohli by ste mi poslať preklep? Lahšie by sa mi pôsobilo.“ (5. 4. 1961.)

Na konci dubna jsem informovala pana profesora o příznivých posudcích profesora Pišúta, i o tom, že už ztrácím důvěru v další spolupráci s Osvetou a že jsem to řekla inž. Princovi, který se domnívá, že jsou ještě další možnosti v jiných bratislavských vydavatelstvech. Bez naděje v zlepšení situace v nejbližších letech jsem odhodlána dát se do třetího znění, opět jen pro své potěšení, ovšem načerpám-li k tomu ještě vůbec potřebnou odvahu. – Na takový projev mé „netrpělivosti“ a na prosbu o radu jsem dostala ráznou odpověď:

„... vo veci Štúra sotrvávam na svojom doterajšom stanovisku a pri svojej doterajšej rade. Bez netrepezlivosti porobte žiadané zmeny, s ktorými i sama súhlasíte, a pridajte na príslušných miestach vetu – dve (podľa želania Matulovho) aj o všeobecnej situácii. Bude to rozhodne hospodárnejšie, než kdeaké koncentrácie, následky ktorých budú len ďalšie motaniny. Tak do konca r. 1962 pripravte nové, definitívne znenie a potom vyčkajte, až sa Osveta sama na Vás obráti. To už sa ľahko dá zariadiť. Po prepracovaní ani Krásna lit., asi S Sp neprichádza v úvahu. Pri našom poslednom rozhovore v knižnici som Vám naznačil, kde je pravá príčina nezáujmu o Štúra. O papier vôbec nejde. Lenkovi napíšte, že po porade s Princom, dr. Jedličkom a i s ním ste sa rozhodli dielo ešte raz prepracovať podľa jeho i želaní Osveety, že koncom r. 1962 budete asi hotová a že potom si dovoľíte sa na neho obrátiť. Inak si robte, čo sama uznáte za najlepšie. Moja rada, o ktorú ste ma žiadali, je táto.“ (9. 5. 1961.) – „So srdečným pozdravom a želaním úspešnej práce“... (17. 7. 1961.) – „Asi pred týždňom som sa stretol s Princom. Slúbil, že sa musí (svojho času) niečo s Vaším Štúrom robiť!“ (Pred 25. 9. 1961.)

Někdy brzy po školních prázdninách jsem dokončila třetí verzi a poslala průklep strojopisu panu profesorovi. Mým úmyslem tehdy bylo, připojit ještě předmluvu, abych v ní objasnila své pojetí čistého životopisu.

„... dostal som preklep Vášho Štúra, no k jeho prečítaniu som sa ešte nedostal. Jednak som zavalený korektúrami, jednak by som rád použil prečítanie práce na jej prípadné zlepšenie aspoň vo forme opráv preklepov, ktoré sa kde-tu, ako som pri bežnom sondovanom nazretí na 2 – 3 miestach zistil, ešte vyskytujú. Opravy (ak by sa našli, aj vecné) by som urobil mákkou ceruzkou, potrebujem však k tomu Váš súhlas. Posielať mi druhý preklep bolo by vari zbytočné, pošlite ho vydavateľstvu (po oprave a uvážení mojich opráv), ktorému by som však odporúčal poslať čistopis. – Nepokladal by som totiž za účelné, aby som odovzdával rukopis ja, ale Vy priamo, nadväzujúc na posledný prípis vydavateľstva. Prípadne by ste mohli súčasne napísať aj Rosenbaumovi, ak myslíte, že jeho záujem o prácu je úprimný. Pripojený predhovor metodologický by som dal do diela samého, vari do doslovu. Takticky pokladám totiž za lepšie nevytiahnúť hneď s ťažkým delostrelectvom, ale naopak. Okrem toho by som odporúčal vyčkat' výsledky XII. zjazdu, od ktorého snád predsa len možno očakávať určité zlepšenie aj na kultúrnom fronte, a poslať rukopis nakladateľstvu tak niekedy po Novom roku. Do tej doby bude aj Váš hlavný oponent ešte viac zdiskreditovaný, takže jeho mienka nezaváži vari už vôbec.“... „Po prečítaní rukopisu uvidíme, či by nebolo možno uvažovať prípadne aj o iných vydavateľských možnostiach: Slov. Spisovateľ alebo Krásna lit., hoc i teraz myslím, že Osveta, najmä po skrátaní práce, by bola predsa len najvýhodnejšia, a to v edícii Priekopníci. – Prečítaniu rukopisu by som sa mohol venovať, pravda, len povedľa, ale dúfam, že do konca novembra by som to skončil. Času je dosť, spolu 3 roky, a tak by bolo škoda sa ukvapovať na úkor správnej taktiky. – Napíšte mi, prosím, obratom, ako ste sa rozhodli, aby som sa mohol pustiť čím skôr do práce. Škoda, že ste nemohli dodržať pôvodný termín, koniec augusta; po celý september som bol voľný! Teraz sa uvoľním až tak koncom novembra. Jednako sa však veci venujem, bo si pokladám za povinnosť dôkladne prezrieť si vec, za ktorú sa s najväčšou odhodlanosťou chcem angažovať!“ (28. 10. 1962.)

Tak úžasný návrh pana profesora jsem přijala s radostným překvapením. Netušila jsem ovšem, s jakou důkladností se bude „věci“ zabývat.

„... dnešnou poštou Vám vraciam Vášho Štúra. Z dvoch požiadaviek Osvety splnili ste jednu, skrátanie, snád až príliš, kým druhú, štýl, síce tiež, aspoň pokiaľ išlo o jeho sjednotenie, na rozprávnej, alebo aspoň pre Osvetu sotva sa hodiacej literárnej a expresionisticky-náladovej úrovni. Bojím sa, že tým narazíme. Hodilo by sa to skôr pre Krásnu literatúru. – Pri čítaní som Vám vyznačil niektoré miesta, ktoré sa mi nepozdávajú, hlavne po stránke výrazovej, ale niektoré aj vecnej. Prekontrolujte si ich láskavo na základe dokladov, nespoliehajte sa na pamäť.“ ... „S mojej strany nenacho-

dím v práci dostatočne zachytené slovenské národné obrozenie, najmä prínos Štúrovcov k nemu po stránke národnostne-ideologickej a zanedbanie Štúrovho literárneho, najmä jazykovedného diela. Pokiaľ sa pamätám, dva jeho základné jazykovedné spisy ani len nespomínate. I keď súhlasím, že životopis nie je a nemá byť literárna história, nemôže byť „životom i dielom“ práve po stránke životopisnej. Tým sa Vám príliš zostručnela i stránka uvedenia slovenčiny. Pokiaľ ide o vývin národnostnej ideológie, nemožno bez nej pochopiť slovenský národnostný vývin. Viem, že tu ide o daň dobe, ale odpor proti ideám ako historickým silám už bol, aspoň v Rusku, likvidovaný a vhodnou formuláciou a vhodným rozdelením na domáce i cudzie složky by vec neobyčajne získala. Roky 48/49 sú príliš rozsiahle a slabo sústredené (i pre nedostatok materiálu) okolo osoby Štúrovej. Štúrova účasť sa tu len (logicky správne) predpokladá. Vzhľadom na materiálny nedostatok by táto partia sniesla skrátenie a väčšie sústredenie na Štúra. – Po stránke praktického postupu by som nebol za to, aby ste spis zasielali Osvete. Myslím, že by bolo lepšie sa jej najprv, nadväzujúc len na jej posledný príspevok, opýtať, či na dielo reflektuje (blíži sa Štúrova 150-ročnica etc.), a až po jej odpovedi zariadiť sa podľa nej. To by ste mohli urobiť tak niekedy po Novom roku, dokedy by som sa snažil Vám pripraviť cestu. Sjazd nás bohužiaľ sklamal, ale zato nestrácajme nádej. Ak by Osveta zamietla, obrátime sa na KL, kde vec svojím zovňajškom vlastne patrí. S Osvetou však sa treba rozísť slušne, i vtedy, keby sa pre vec nerozhodla. Máme voči nej predsa len určité záväzky. Možnosť vydania inde, pravda, nespomínajte. Držte sa situácie, že dielo má vyjsť v Osvete.“ ...„ So želaním v nastávajúcej anabázi“... (9. 12. 1962.)

Hned po Novém roce následovaly další důležité informace a praktické pokyny:

„Myslím tiež, že by ste už mohli písať Osvete a súčasne aj Rosenbaumovi (ale len v súvislosti s Osvetou), aby sa o vec zaujal. – Ja som bol u Princa a naviedol som ho, aby miesto vrchnostenských zákrokov, ktoré nikde nemajú radi, obrátil sa na Osvetu i KL s dotazom, čo pripravujú na blížiacie sa Štúrovo jubileum. Myslím, že to urobil. O tom však netreba hovoriť. – Bol by som tiež rád, keby ste mi napísali: ako by ste sa pozerali na prípadné vydanie v tunajšom nakladateľstve Mladé Letá? Po uvážení všetkých daností klonil by som sa k tomuto riešeniu ako najlepšiemu.“ (13. 1. 1963.)

O rok poďej, v den Štúrova narodení, následovala jen kratičká zpráva na vizitce. Brzy potom následoval delší dopis a v něm nové návrhy:

„... včera som vo Vašej veci zakročil podobným spôsobom, ako pred rokom. Koncom januára by ste sa mohli obrátiť na O. s príslušným dotazom: ako vec pokračuje.“ (12. 1. 1964.) – „... vraciam Vám oklep Vášho listu Osvete (možno, že ho budete ešte potrebovať) a som tej mienky, že Vaša vec sa dostala konečne na definitívnu zákrutu. Ak totiž nejde len o deferenciu voči Princovi (a možno aj o dohodnutú hru s ním), vec vyzerá dosť seriózne. O tom sa môžete konečne ľahko presvedčiť. Ak dáta posudkov sú veľmi sta-

ré, mlčanie Osvety si možno vysvetliť len negatívne a svedčilo by o tom, že najnovšie aranžmá je len kvôli Princovi. Ak je tomu tak, potom by som Vám radil ísť z próby na ostro, totiž po uplynutí zdvorilostnej lehoty (8 – 15 dní) dotázať sa Osvety, či vzali Váš prírpis na vedomie a či dojednané modality môžete pokladať za definitívne v tom smysle, že po vyplnení podmienok k vydaniu dôjde, a že by ste vítali, aby Vám Osveta dala v tomto smere keď už nie aspoň dočasnú smluvu, aspoň záväzný písomný prísľub. O výsledku ma láskavo upovedomte. – Inak myslím, že by ste mali vítať všetko, čo osoží zdokonaleniu diela. Ak k vydaniu predsa len nedôjde, na vine bude len pražský „protiseparatistický“ kurz. Okrem Vášho diela niet nijakej inej pripravovanej práce k štúrovskému jubileu a ak Osveta takto tancuje medzi úskaliami, dá sa to vysvetliť len takto. – Po náležitom oddychu budete sa na mrzuté opätovné prepracovanie, pri ktorom by ste mohli vziať zreteľ (pokiaľ, pravda, nekolidujú s úradnými želaniami) aj na moje pripomienky, najmä na navrhované skrátenie vojnových akcií v prospech Štúrovho predmarcového pôsobenia, pozerateľ, dúfam, podstatne inak. – Habent sua fata libelli, a aj rukopisy.“ (13. 2. 1964.)

O rok pozdšie jsem dostala ješte posledný varování:

„Ako vidieť, Váš Štúr predsa len vyjde. Pred pár dňami som sa náhodou sišiel s Princem, ktorý mi povedal, že dielo vyjde. Ináč máte už smluvu, takže sa už vari nebude treba obávať nijakých prekvapení. Iba snád so strany Vašich spolupracovníkov. Myslím, čo sa týka Vášho textu. Videli ste definitívnu osnovu? Aby miesto oslavy Štúra, akú nesporne zamýšľate, nebola z toho obvyklá dehonestácia kossuthovská. Dajte si na to, prosím, pozor.“ (Asi únor 1965.)

Kniha skutečne vyšla ješte téhož roku. Hned jsem pripravovala značne prepracované a rozšírené druhé vydání - po kratším časovom odstupe, jak mi to pan profesor poradil. Velmi jsem si zakládala na poznámkovom aparátu, který ješte v prvním vydání chyběl. Pan profesor nesouhlasil a neskrýval ani jiné své obavy a skepsi.

„... ďakujem za Vaše doterajšie správy vo veci Vášho Štúra i za dve čísla Dejepisú. Z Rosenb. prírpisu by sa síce dalo usudzovať, že 2. vyd. vyjde. Ešte viac snád z faktu, že si vyžiadal rukopis. No ja som skeptický! Nevedno, či ho chce ešte viac znečistiť a či naopak, vymazať stopy drierňajšieho znečistenia. Ak by sa stala vec neuveriteľná: 2. vyd., napíšte mi zavčasu. Rád by som Vás upozornil na niektoré nedopatrenia, ktoré tam ešte ostali. – Sám sa prihovám za vydanie bez ved. aparátu. Lyricko-epický text by ho ťažko znášal. Stačilo by na konci charakterizovať pramene všeobecne. Vaše dielo o Štúrovi má svoj ráz a škoda by ho bolo kazit inkomenturábilnými dodatkami.“ (Asi 1. 1. 1967.) - „... prosím ráčte nás navštíviť v u. čas, alebo už o 9. ráno, ak sa Vám to hodí, u nás.“ (4. 4. 1967.) – „Vidím, že som urobil veľkú chybu, že som Vás upozornil na niektoré nedopatrenia vo Vašom Štúrovi, bo som nútený sa s vecou ďalej zaoberať, čo nebolo mojím úmyslom. Robím

to však najmä preto, aby som oslabil Vaše presvedčenie, že bránite „tytéž pravdy“. (Delší strojopis 15. 5. 1967.)

Za tyto nové připomínky jsem ihned písemně poděkovala a v září blahopřála k vydání nového svazku *Povstania*, v němž jsem našla vepsané *přátelské* věnování. Když vyšel roku 1973 závěrečný třináctý svazek, vřele jsem autorovi děkovala. („Přečetla jsem si s rozechvěním *Doslov*, kde jste se také velkoryse zmínil o mé nepatrné spoluúčasti. Děkuji Vám velmi, pane profesore, znamená to pro mne mnoho.“) Přitom jsem však musela s lítostí konstatovat, že jsem dosud nedokázala veřejně mu poděkovat za všecku tu úžasnou pomoc, kterou věnoval mé knížce o Štúrovi. („Zprvu jste žádal, abych to tajila, že bude lépe počkat – „až po druhom vydaní“. Ale ani potom se to nehodilo.“)

V dubnu 1982 jsem mu blahopřála k 85. narozeninám a vřele děkovala nejen za *Doslov k Slovenskému povstaniu* a za všechny darované svazky, také za „velkou pomoc mé knížce, edičními starostmi počínaje – až po neoceňitelnou, neuvěřitelně obětavou korekturu!! (Nemám slov, abych vyjádřila, jak si toho vážím...“)

Dostala jsem krásnou odpověď - v dopise s oslovením „Vážená pani kolegyňa!:

„I ja rád spomínam na našu spoluprácu a na Vašu obetavú pomoc pri 1848/49. Ešte raz srdečná vďaka.“ (18. 4. 1982.)

Poslední dopis, jen stručný strojopis - poprvé s oslovením „Vážená pani Zdenka“ - obsahoval poděkování za gratulaci k devadesátinám. (12. 5. 1987.)

Dlouho mě tížilo jako velký dluh mé mlčení o těchto dopisech. Poprvé jsem aspoň na jejich existenci upozornila v krátké vzpomínce, kterou uveřejnil roku 1998 jubilejní sborník *Historik Daniel Rapant – život a dielo (1897-1988-1997)*. Avšak dnes dobře vím, že tím se ještě můj dávný dluh příliš nezmenšil...

PETER PAČAJ

CESTOU NECESTOU K HRABALOVI

Ja nemôžem písať o Hrabalovi ako Pražan, dokonca ani ako Čech, hoci k Čechom mám blízko, okrem iného mám v sebe štvrtinu českej krvi. Ale ani ako Slováč, nie, ja o ňom môžem písať iba ako jeho obdivovateľ z východu bývalej monarchie i republiky, ako Košičan. To ale vôbec nie je synonymom Slováka a už vôbec nie občana Slovenskej republiky.

Košičan je totiž príslušníkom svojráznej entity, kultúrno-spoločenskej komunity, ktorá sa svojou multietnickou, názorovou, historickou a mentálnou štruktúrou, reprezentovanou predovšetkým vysokým stupňom spoločenskej tolerancie, hodí skôr do Rakúsko-Uhorskej monarchie. Košičan je aj dnes viac-menej typickým predstaviteľom Stredoeurópana. Samozrejme, dnes už tento pojem nepredstavuje to isté, čo pred sto rokmi, istú podobnosť, niektoré charakteristické znaky tej „praeurópskej únie“, určité jej stopy v správaní sa, v postojoch, v natureli možno však u obyvateľov mesta ešte stále identifikovať.

Nuž, a ako Košičan, mám relatívne blízko k Pražanovi Hrabalovi. Obaja sme Stredoeurópanmi, potomkami ľudí, ktorí po generácie žili v rovnakom geopolitickom priestore a nevyhnutne ním boli poznačení. Myslím si, súhlasne s Hrabalom, že prevažne pozitívne. Napriek všetkým kultúrnym, ekonomickým, historickým rozdielnostiam mali k sebe obyvatelia Prahy a Košíc (a Viedne, Brna, Bratislavy, Budapešti, Krakova), bližšie za monarchie, ako majú dnes. Alebo možno, že teraz, po zrušení hraníc, majú k sebe podobne blízko. Pikantné bolo, že aj za totality si Košičania oveľa lepšie, ako s bratislavskými papalášmi, rozumeli s pražskou „vērchuškou“.

Dnešná Visegrádska štvorka (Poľsko, Česko, Slovensko a Maďarsko), o celej Európskej únii ani nevriav, však zďaleka nepredstavuje rovnakú kvalitu vzájomných vzťahov, prepojenosti či previazanosti, ako stará monarchia na čele s „Ferenc Jožkom“, cisárom, ktorého takto familiárne nazývali jeho slovensky hovoriaci poddaní.

Napokon, nič už nie je také, ako bývalo. Starý svet odišiel, zničila ho ľudská zloba a hlúposť. Začalo to nezmyselnou, idiotskou vojnou, ktorá dostala prívlastok prvá svetová a ktorá pripravila pôdu pre vznik druhej. Ešte oveľa horšej.

Po nacizme prišiel komunizmus. Katastrofa striedala katastrofu. Zo strednej Európy sa nadhlo stala východná. Staré korunné krajiny, vytvárajúce

kedysi Rakúsku monarchiu sa zmenili na neoficiálne ruské gubernie, sovietske satelity. Štyridsaťročná nadvláda aziatských primitívov, surových diktátorov, červených orientálnych despotov, zničila v krajinách strednej Európy prostredníctvom domácich poskokov takmer dokonale cit pre demokraciu a v podstate splodila dnešné stredoeurópske politikársko-mafiánske obludárium.

Stredná Európa opäť, teda aspoň oficiálne, existuje, dnes je však už len karikatúrou tej voľakedajšej. To ale neznamená, že si dávne „zlaté dobré časy“ nehodno pripomínať, a keď sa z nich nedokážeme poučiť, tak sa na nich môžeme aspoň pobaviť.

Ja si ich pripomínam najviac skrze Bohumila Hrabala. Narodil sa v monarchii, vyrástol a dospel v republike, ktorá znamenala sympatický pokus o vytvorenie solídneho, slobodného, ekonomicky vyspelého a kultúrneho priestoru pre dobrý život viacerých národov, tu viac, tu menej úspešne existujúcich vedľa seba dlhé stáročia. Ten pokus síce nevyšiel, ale ukázal nám cestu. To, že sme z nej hlúpo a nešťastne zišli a stále ju akosi nevieme opäť nájsť a vrátiť sa na ňu, nie je chybou starej dobrej československej republiky, ani ešte staršej podunajskej monarchie. Na vine sú jednoznačne nízké ľudské pudy, ktoré ako démonov prebudili šialenci, síce rôzneho zafarbenia, no rovnako zvrhľého myslenia.

Bohumil Hrabal zažil na vlastnej koži niekoľkokrát ono lámanie epoch. V trieskach tých epochálnych zlomov sa ocitol spolu s ostatnými súčasníkmi, ako nahý v trní. Málokto však opísal tak dobre, a pritom s takým nadhľadom, ľahkosťou, humorom, bez zloby a bez pátosu zánik starých a príchod nových čias, ako práve on.

Problém bol, že tie nové časy boli horšie než staré. Hrabal však nerezignoval a snažil sa ich brať ako nevyhnutnosť, s ktorou sa treba vyrovnáť, dokonca ako študijný materiál mimoriadne zaujímavý pre spisovateľa. On proti prichádzajúcim epochám nebojoval, nebúril sa, neútočil na ne, nie, Bohumil Hrabal však tie časy opísal prostredníctvom obyčajných ľudí chodiacich na pivo do hospody tak trefne, že ich zosmiešnil a zároveň odsúdil. Hrabal používal svojské, zdanlivo jemné prostriedky, ktoré však v konečnom dôsledku ukázali skutočnosť rovnako nahú, ako bol ten príslovečný kráľ. Teda Hrabal vlastne neurobil viac než to malé dieťa z rozprávky, ale urobil to dokonale.

Košičania prežívali všetky tie peripetie lámaných epoch azda ešte dramatickejšie, ako Pražania či obyvateľia iných, západnejšie položených centier strednej Európy. Moji predkovia žili v priebehu jedného storočia v niekoľkých štátoch a pritom bývali stále na rovnakej ulici. Ja si ešte pamätám posledné zvyšky serióznosti a solídnosti, poctivosti, kvalitnej práce, obyčajnej ľudskej slušnosti, poriadkumilovnosti, toho stáročiami overeného spôsobu života, ktorý sa v polovici 20. storočia dokonale rozvrátil.

Ja, na rozdiel od môjho Majstra, by som povedal, že nad Košicami sa

bohužiaľ čas, onen čas životnej solídnosti a poctivosti, nezastavil. On odletel do zabudnutia a významné kráľovské mesto sa zmenilo na guberniálny „gogofovský újezd“. A to napriek všetkému rozvoju, rastu, modernizovaniu a násilnému budovaniu socialistického veľkomesta. Primitívne materiálne dokonale poprelo duševné posolstvo desiatok generácií skutočne tvorivých, slobodných občanov.

Preto Košičan bude vždy rozumieť Pražanovi, a preto aj ja rozumiem Bohumilovi Hrabalovi. Napokon, v jeho textoch je nemálo dôkazov, že aj on rozumel ľuďom žijúcim tam kdesi na „hraniciach Európy“. A preto som aj nabral odvalu a začal mu (a o ňom), písať. Vďaka silnému pocitu vnútornej spriaznenosti som nadviazal tento imaginárny dialóg. Tú nadreálnu debatu, to mimozmyslové, transcendentálne prepojenie medzi Košicami a Kerskom. Napokon, čo robiť, keď reálny dialóg už nie je možný. A obávam sa, že nielen medzi mnou a Bohumilom Hrabalom.

Pravdou je, že dnes sme my na východe vzdialenejší od kultúrnych centier bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie, ako bývali kedysi jej tunajší občania. Niekedy, keď ma prepadne depka, „chandra“, keď som „daun“, tak sa mi zdá, že som až kdesi v Haliči, že už nie som ani v Európe. No, a v takýchto chvíľach si zvyknem vybrať z poličky niektorého z Hrabalov.

Postupom času mi však len čítanie Hrabala prestalo stačiť. Začal som o ňom aj písať. A teraz som už napísal aj priamo jemu. Občas sa musím pri tom písaní chechtáť, to pri predstave, ako by asi ten „môj Majster“ reagoval, keby som pred neho na stôl v kerskom Domečku položil kôpku mojich „hrabalovských“ textov. Ale áno, počítam so všetkým, no aj keby došlo na ono povestné poslanie do prdele, považoval by som to za priateľský prejav, za dar osudu. Všetkým on to väčšinou zase až tak vážne nemyslel. A ja viem, že ho trápila dna, takže bol nevrlý a ľudia mu išli na nervy.

Nedá mi nespomenúť aj faktor náhody, ktorý je v našich stredoeurópskych životoch neustále prítomný. Môj záujem o Bohumila Hrabala sa zintenzívnil od chvíle, keď som sa cestou do Prahy zoznámil v kupé rýchlika s Magdou Křehnáčovou. Hrabalovou susedkou a kamarátkou z Kerska. Myslím, že to bolo znamenie, aby som sa tomu môjmu písaniu začal venovať naozaj seriózne. Tak sa snažím.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 1

DOMÁCÍ ÚKOLY

Viete, Majstre, Vy ste sa to nikdy nedozvedeli, ale ja som sa s Vami zoznámil na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov minulého storočia. Dovtedy som o vás vlastne vôbec nevedel, pamätám si, že som si raz Vaše meno splietol s Páralom. Páral – Hrabal. Faux pas ako Brno. Z dnešného pohľadu mi je to samotnému neveriteľné, ale ja som žil v Košiciach, kde sa

toho o Vás vtedy príliš nevedelo. Nevraviac o nejakých dostupných samizdatoch.

Takže, zoznámil som sa s Vami síce pomerne neskoro, zato tá naša „známosť“ pretrvala dodnes. A aj keď by ste ma pravdepodobne poslali do prdele, musím Vám povedať, že naša v podstate náhodná známosť postupne z mojej strany prerástla v celoživotné priateľstvo. Bez prehánania môžem povedať, že priateľstvo trvajúce až za Váš hradištský hrob, pri ktorom som Vás s úctou a láskou držal za tú kamennú ruku.

Tam v tom tichom kútiku rozjímania na pozadí hradby hustého kerského lesa, na hranici toho tajomného, magického priestoru, kde „*v červenci tlukou slavíci*“, toho svojrázneho sveta zaujímavých ľudí, obyvateľov lesného mestečka, predstavovaných často bizarnými figúrami až podozrivo podobnými Vaším pábitelům. No, od prvého dotyku s Kerskom vo Vašich textoch, konkrétne v Domácích úkolech z pilnosti, po skutočnú návštevu vo Vašom lesnom svete, prešlo tridsať rokov.

Niektorí ľudia mi vyčítajú posadnutosť Hrabalom. Som Vami posadnutý? Možno, v dobrom zmysle slova. V každom prípade je môj vzťah voči Vám hlboký, dlhodobý budovaný, je to literárna láska na celý život, trvalka. Nie, že by som pri iných autoroch nebol býval prelietavým čitateľom, u Vás som však prejavil nebývalú čitateľskú vernosť. A som na to patrične hrdý.

Pravda, dosť dlho som bol čitateľom hanblivým a svoje city som si nechával výlučne pre seba. Časom sa však ten pretlak v mojom vnútri stal neudržateľným. Poistný ventil, tá pomyselná klapka sa otvorila a mojim literárnym svetom sa rozflahli oslavné sirény nie nepodobné sirénam Twainových mississippských kolesových parníkov, plaviacich sa však po Vltave okolo Libne a Holešovic. A tiež po Labe popod nymburské hradby. Pripomínalo mi to časy zotročených černochoch, ktorí sa opantaní túžbou po slobode plavili po Veľkej rieke na juh namiesto na sever, pretože pri kormidle na kapitánskom mostíku stáli Tom Sawyer a Huckleberry Finn. Tí dvaja, nad všetku pochybnosť pábitelia non plus ultra, viedli svoju loď zdanlivo nezmyselnou trasou, no predsa len k cieľu. A aby sme nemuseli až do Ameriky, veď aj slávna putimská anabáza dobrého vojaka Švejka je extraktom pábitelského počínania.

Majstre, kým som sa pevne zachytil látky utkanej s Vaším vzorom, sledoval som mnohé nitky tvoriace jej útok a osnovu, ktoré spriadali rôzni spisovatelia sveta. Bol tam napríklad Hemingway, Saroyan, Steinbeck, Babel, Čapek, a áno, samozrejme, Hašek. Veru tak, ja som predsa neprišiel k Hrabalovi ako slepé kura k zrnku. Skôr to bolo tak, že som pobehoval od zrnka k zrnku po celom svojom literárnom dvore a tie zrnká ma napokon zákonite dovedli k tomu pre mňa najchutnejšiemu sústu.

Majstre, bolo a je mi s Vami skrátka dobre. A začalo to hneď prvou knižkou, ktorú som si kúpil. Domáci úkoly z pilnosti. Na prvý pohľad nenápadná zbierka rôznorodých textov ma očarila. Zasiahla ma presne do srdca.

Samozrejme, že som vtedy nevedel o jej scenzurovaní, okyptení a dokaličení. Ale keby som aj bol vedel, nevadilo by mi to, pretože napriek tomu bola tá knižka pre mňa zjavením. V tých textoch venovaných Vaším priateľom a známym, maliarom, grafikom, fotografom, spisovateľom, hercom, obyčajným ľuďom, Kersku či Prahe bola ukrytá iskra, ktorá vo mne zapálila oheň. Dovtedy som čosi také nečítal a musím povedať, že tie texty považujem za obdivuhodné ešte aj dnes.

Pravdu mal pán Vaculík (a ďalší múdri ľudia), keď tvrdil, že aj Vaše, komunistickou cenzúrou „upravené“ texty mali stále veľkú silu a boli bezkonkurenčne najlepšie tak medzi oficiálne vydávanými dielami, ako aj dielami vychádzajúcimi v samizdate. To napokon viedlo k oficiálnemu znovuvydávaniu Vašich kníh. Režim jednoducho musel ustúpiť a de facto priznať svoju porážku. Ako spisovateľa pohrdavo nazývaného „v likvidácii“ sa mu Vás nepodarilo zlikvidovať.

Z času na čas si rád z tej útlej knižky prečítam trebárs Kerské chudobky, v ktorých píšete o tom, ako za Vami chodieval vynikajúci herec a maliar Josef Hlinomaz. Úvod textu o grafikovi Jiřím Anderlovi viem od tých dávnych čias dokonca naspamäť. *„Dvě lásky má Jiří Anderle. Buben vesnické kapely a výtvarné umění.“*

Poviedka Taky divadlo je mi stále krásnym literárnym pohladením. Nádherný text! Takisto Napínáčky, rozprávanie o jednej obyčajnej vývesnej tabuli v Kersku. Pocta Barrandovi je zasa o grafikovi Hamerovi a cez neho aj o Vladimírovi Boudníkovi. A tak by som mohol pokračovať textami o Albichovi, Jírovi, Litomiskom etc.

A potom ten fascinujúci Sešitek nerozlišujúcich pozorností. Drobné slovesné skvosty geniálneho šrajbra.

„V kaluži vody vidím oceán, když se plavím po moři, mořím se steskem po rybníčku v Kopidlnském lese, v hromadě písku vidím velehory, když jsem stál na Jungfrau, tesnil jsem po Semické hůrce.“

Alebo:

„Do blankytně modrounkého celofánu humoru lze zabalit ztrápené a krvavé součástky denních starostí.“

A Vaše svojrázne podané vyznanie Prahe skrz menu prvotriednych pražských hotelov:

„Jeho restaurant (hotela Esplanade, pozn. aut.), nabízí specialitu domu, Steak Esplanade, u kterého jsou husí játra, chřest a žampiony, vše zapečené do lístkového těsta. Pochoutkou je i Plzeňský karbonát, roštěnec s cibulí a hráškem, vše podlévané plzeňským pivem, k tomu pommes frites.“

Veď Vy ste urobili „na zjedenie“ samotnú Prahu!

A potom tie Vaše imaginárne rozhovory, ktoré ste využívali na prezentovanie svojich názorov a postojov na verejné a spoločenské záležitosti, najmä však na objasnenie svojich tvorivých postupov.

Otázka: „Jste normální?“

Odpoveď: „Asi normálny nejsem. Pretože z ničoho nic si sednúť k psacímu stroju a začať psáť, dokonca napísať knihu, k tomu je zapotrebné nejen drzosti, ale i jisté nenormálnosti.“

A ešte jedna ukážka z textu „Interview s Jazz clubem“.

„Ptáte se mě, zda můj text, obzvláště je li chrlen přímo do psacího stroje, nevzniká pod vlivem nějaké vnitřní neuvědomělé melodie? Ale ano, je to tak. [...] Já jsem svoje poslední texty psal také ve velice krátkém čase. [...] Pokud si vzpomínám, jsou moje texty variacemi (napr. Hlučná samota, pozn. aut.), na daná témata, když přijde čas, uvádím se do nulté situace, pak se posadím k psacímu stroju jako ke klavíru a začnu psáť, jednu stránku vytahuji za druhou a snažím se, aby průtočnost myšlení byla v souladu s technikou prstů...“

A ešte trebárs toto.

„Miluji Roberta Rauschenberga, Roy Lichtensteina a Rosenquista, miluji všechny ty popartisty, kteří dovedli dotáhnout do umělecké formy všechnu tu zdánlivou veteš, kterou nám nabízí konzumní společnost svými reklamami.“

No a napokon.

„[...] já se domnívám, že jsem svým psáním oslavil čtvrtý stav, všechny ty obyčejné zdánlivě prosté lidi, kteří mi jsou mírou všech věcí a událostí, že jsem přivedl znovu do povědomí pábení a pábitele, všechny ty, kteří se ještě dovedou smát a zaplakat si nad smyslem světa...“

V Domácích úkolech z pilnosti som sa prvýkrát stretol s Vašou uhrančivou melódiou plynulého, zbytočne neprerušovaného textu, a tá osviežujúca nespútanosť Vášho rozprávania ma skokom posunula v mojom literárnom samovzdelávaní sa.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 2

NA HRÁZI VĚČNOSTI

Viete, Majstre, chcem len upozorniť, že poradie týchto listov je v podstate náhodné a ich obsah súvisí výlučne s obľúbenosťou Vašich knižiek u mojej maličkosti. Určite však nemám žiaden rebríček Vašich kníh, hoci na druhej strane je pravda, že mám medzi nimi svojich favoritky.

Preto moje texty nemožno v žiadnom prípade chápať, ako nebodaj nejaké komplexné hodnotenie, literárne rozbory či dokonca odborné kritiky, jedine ako môj subjektívny prejav čírej radosti, prežíanej nad obľúbenými príbehmi a krásnymi textami Vašich próz. Nad tou nádhernou literatúrou, nad tými Vašimi jednodimenzionálnymi riadkami, do ktorých ste geniálne zašifrovali mnohorakosť ľudského života, jeho nekonečnú premenlivosť a bohatosť.

Áno, ja čítam Vaše texty s veľkou radosťou a takisto radostne sa ich snažím doporučiť každému, kto o ne prejaví záujem. Priznám sa však, že mojim prvotným záujmom je moje vlastné potešenie. Moja vlastná radosť pri ich čítaní. A následne aj pri písaní o nich. O Vás.

Veľa radosti ste mi dali Vaším Něžným barbarem. Ukážkovým pábitel-ským rozpráváním o Vladimírovi Boudníkovi. Robotníkovi, nástrojárovi a grafikovi, ktorý sa vďaka Vám stal legendou. On však bol mimoriadnym umeleckým zjavom a nevšednou tvorivou osobnosťou európskeho, možno dokonca svetového formátu aj mimo Vami vytvorenej legendy.

Samozrejme, akože inak, v našich malých a závistlivých pomeroch, osobnosťou absolútne nedocenenou. Jeho explozionalizmus sa súdruhom velebiam socialistický realizmus, nehodil do krámu. Vladimír Boudník, ten Váš kamarát Vladimírek, bol ale skutočne veľkým umelcom, možno, že vďaka svojej originalite jedným z najväčších vo svojej dobe. Ibaže tá doba ozajstnému umeniu, ako dobre viete, nepriala. Začiatok päťdesiatych rokov 20. storočia bol pre umelcov, ktorí socializmus ani realizmus nebrali vážne, ba vysmievali sa z nich, v Československu ťažký a nebezpečný. Ešteže ste mali svoj, aspoň zdanlivo bezpečný prístav Na hrázi Věčnosti v Libni.

Bol som sa na tom mieste režimom nespútanej tvorivosti a slobodného myslenia, ktorým ste sa spolu s Vladimírkom, Bondym a niekoľkými ďalšími kamarátmi za výdatnej konzumácie piva prinášaného v „*konvích a lavórech od Hausmanů, od pana Vaništy*“, opájali. A opájali. Bol som na mieste, kde stával dom, nazývaný podľa jeho majiteľa u Fialů, v zadnom dvore ktorého ste si prenajali bývalú kováčsku dielňu a šťastne v nej prežili dvadsaťštyri rokov.

Dnes je tam na mieste domov jedna mohutná stena, oporný múr, nad ktorým je parkovisko na námestí Bohumila Hrabala (sic!) a pod ním stanica metra Palmovka. Samotný múr, tzv. „*Hrabalova zed*“, je svojráznym pamätníkom pripomínajúcim Váš libeňský pobyt. Sú na ňom úryvky textov napísaných na Hrázi Věčnosti, Vaše portréty, Vaše mačky i Váš povestný písací stroj bez „*háčků a čárek*“, tá „*zkrumplovaná atomová šrajbmašina*“ značky Perkeo. A tak tá lomená stena v dĺžke niekoľkých desiatok metrov nesie na svojej členitej ploche zaujímavu výtvarne spracovanú spomienku na Vaše najšťastnejšie tvorivé i životné obdobie, pretože podľa Vašich vlastných slov tie časy, keď ste viedli nekonečné rozhovory s priateľmi, pili k tomu kvantá piva a cítili sa absolútne slobodne aj v situácii bežného výnimočného stavu, sa už neskôr nikdy nevrátili.

Áno, začali Vám vychádzať knižky, prišla sláva, ocenenia, peniaze, (viem, že ste na tieto veci, s prepáčením, srali), ale Hráz Věčnosti už nikdy nič nedokázalo nahradiť...

Zbožňujem historiky, ktoré ste spolu s Vladimírkom a Egonom Bondym doslova vytvárali a prežívali za pochodu – medzi hospodami. Napríklad tú, ako ste sa vy dvaja s Vladimírkom vybrali na pivo k Hausmanům, do hospody hneď za rohom vo vedľajšej ulici a cestou ste stretli Bondyho.

„*Egon Bondy měl dobrou náladu a tak si vyskočil na špačka a zahrnuli jsme do Ludmiliny a pak i s bicyklem jsme vešli do průjezdu a poručili si pivo. Pan Vaništa se děsil: co v chodbě s těma kolama? Kam jdete? Povídám:*

doktor nám doporučil jezdit hodně na kole. A pan Vaništa: odkud jdete? Povídám: od Fialů, od nás! A pan Vaništa křičel: to bude dneska hovno den! [...] a zase jsme jeli ze zdravotní vyjíždky o ulici nazpátek domů.

Egon Bondy nám udělal krásnou přednášku o tom, že když není Bůh a když neexistují přímo působící ideje, že hrdina moderní doby, aby dosáhl typičnosti, nutně musí být psychopatologický...“

Zbožňujem Něžného barbara, Libeň i Hráz Věčnosti!

Váš spisovateľský a vlastne aj životný príbeh, Majstre, je jeden veľký paradox. Pripomína mi jazdu na vlnovitej zvonkovej dráhe, na ktorej ľudia striedavo vyskákajú od radosti a od strachu.

Vezmime si tu Hráz Věčnosti. V jej doslova „bojových“ podmienkach, uprostred „lámajúcej sa epochy“, ste napísali celý rad dôležitých textov, ktoré však v päťdesiatych rokoch nebolo možné vydať. V nasledujúcej dekáde sa situácia obrátila. Začali Vám vydávať jeden text za druhým, ale všetky ste, už dávnejšie napísané, vyťahovali z hlbokého šuflíka. Nenapísali ste vtedy vlastne nič nového.

Ale pozor! Prišli Rusi a nenormalizácia, a vy ste sa stali „spisovateľom v likvidácii“. Veľkú slávu takmer zo dňa na deň vystriedala snaha mocných idiotov o Vaše zabudnutie. Opäť Vám celé roky nič nevydávali, no vy ste sa práve počas nich rozpísali. Nastalo Vaše najplodnejšie a najúspešnejšie spisovateľské obdobie. Pravda, to už bola iná kapitola. Hráz Věčnosti nahradilo Kersko.

Vždy som obdivoval Vašu vnútornú silu, ktorá Vám nedovolila odhodit „zkrumplovanú šrajbmašinu“ a vykašlat sa na písanie v časoch, keď ste už prekročili štyridsiatku a nečtala sa ani najmenšia nádej na vydanie nejakého textu. Ťažko ste pracovali na Kladne, žili, jemne povedané, v skromných sociálnych podmienkach, všetky lásky Vám skrachovali, výhľad do budúcnosti bol chmúrny, a predsa ste to nevzdali. To pivo uprostred zaujímavých ľudí, a zmysluplné debaty s kamarátmi, a sranda, a ...

„Viděl jsem dva lidi s otiskem palce božího na čele. Vladimíra a Egona Bondyho. Dvě ozdoby materialistického myšlení, dva Kristové přestrojení za Leniny, dva romantici, jimž bylo dopřáno, aby v pětadvaceti dovedli prozkoumat sítnicové pozadí univerzitní knihovny...“

Tak, ako sa nedá odpárat od epochy, tak ste sa nedokázali odpárat, ani potom, čo ste sa spolu prestali vídať, od týchto dvoch krásnych bláznov, skutočných „pábitelů“, od veľkých talentov zajatých blbostou súdruhov v primitívnej dobe, ktorí sa však tú dobu usilovali nebrať na vedomie a napriek stalinskej tragédii kontinentálnych rozmerov, svojim talentom doslova hýrili, rozdávali ho plnými priehrštiami na všetky strany. Vy ste tú veľkú trojku dopĺňali, ako tretí uhol rovnoramenného trojuholníka.

Občas sa zamýšľam nad vzťahom tvorivého človeka a konkrétnej epochy, v ktorej žije. Samozrejme, zvlášť zaujímavé je to v zlomových situáciách, keď sa jedna epocha rúca a druhá sa ako nový sopečný ostrov vynára z rozbúre-

ného vriaceho mora. V týchto súvislostiach ma zaujali Vaše postoje k tejto problematike.

„... vím, že jedna téměř tisíciletá epocha skončila, jistím, že začala epocha docela nová, jistím sám na sobě a někdy i na těch druhých, se kterými žiji, že nastal zlom toho staletí dlouhého prkna a já jsem probodán těmi třískami zlomu, ale neklnu tomu osudu, protože vím, že tomu tak muselo být, protože situace politiky ve střední Evropě a tedy i v Praze a vůbec v mé zemi nazrála historickými osmičkami tak, že prkno se muselo zlomit... [...] a já mám to štěstí, že jsem to viděl, že jsem to věděl už jako student politických dějin světa i střední Evropy, a tedy jsem svědkem, dožil jsem se toho, že mohu psát o tom pocitu, kterak jsem sice probodán třískami zlomené epochy, ale současně jsem poctěn, že mohu o tom dávat zprávu, mohu psát rukopis o konci jedné epochy a začátku epochy druhé [...] nad mojí hlavou se vznáší ležatá osmička jako jistota toho, že i hvězdné nebe jednou zhasne, aby všechno se začalo znovu...“

Proč píšu, in: Kdo jsem, 1995

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 3

KERSKO

Viete, Majstre, Kersko nie je pre mňa iba geografické územie lokalizovateľné moderným GPS i klasickými zemepisnými šírkami a dĺžkami, nadmorskou výškou, geologickými, biologickými, historickými, spoločenskými, ekonomickými a čojaviem ešte akými údajmi. Kersko sa pre mňa stalo magickým miestom na mape mojej vlastnej imaginácie, na mape mojej duše a srdca, stalo sa významným, uzlovým bodom môjho literárneho a svojim spôsobom i skutočného života. Zároveň je to naozaj krásne a zaujímavé miesto v Polabskej nížine. Krásny kúsok českej krajiny. Navyše, ten les uprostred, ako dľaň plochej krajiny, má zaujímavú históriu.

„... baron Hyross, ten který koupil tohle celé polesí i s pilou.. po první světové válce jako zbytkový statek po knížeti Hohenlohe, baron Hyross, který přišel na nápad, prodat ten veliký kus lesa a založit tady město v lese!...

To co zbylo, Odstrážky a postřížiny, in: Kdo jsem, 1995

Vašou veľkou zásluhou je, že ste Kersko predstavili svetu. Nie, že by nebolo aj bez Vás vhodným a príjemným miestom pre život, bolo, ale s Vami, s Hrabalom, dostalo špeciálny šmrnc, lepšie povedané, Vy ste ukázali, že aj na zdanlivo obyčajných miestach je veľa krásy, že všade žijú zaujímaví a dobrí ľudia...

Vy, pán Hrabal, ste neurobili z Kerska raj na zemi a z jeho obyvateľov anjelov. Naopak, vykreslili ste ich často až naturalisticky (však sa niektorí aj urazili), no opísali ste ich so sympatiami, ba láskou. A tak, hoci nechtiac,

nakoniec ste z toho lesného mestečka v istom zmysle predsa len čosi podobné prvotnému Raju urobili. Raju s anjelmi, hoci väčšinou padlými. Nevadí.

Sedel som, Majstre, vo Vašom obľúbenom „Domečku“ s Vašou susedkou Magdou Křehnáčovou, manželkou Bobíkovou, spomínate si? Však ste mu napísali aj príhovor k päťdesiatke.

„Ty Bobíku, nejen, že chodíš řádně do práce, ale současně i nenávidíš lemply, ty, který stačíš nejen se svými přáteli slavit víkend, ale nazítří dove-deš kácet a rozřezávat stromy, slyším často Tvoji pilu a sekyru, protože rád pomáháš lidem, aby měli dříví, aby jsi pak odpoledne upravoval tenisové kurty, volejbalové kerské hřiště...“

Majstre, Vy ste tu vlastne obyčajne, ľudsky, oslávili jedného pracovitého človeka, kamaráta, ktorý dokázal, aj Vám, obetavo pomáhať, bujaro sa zabávať, aj s Vami, ktorý dokázal naplno žiť, ako Vy, a Vy ste takých ľudí mali vždy rád.

Už som nezastihol ani Bobíka. Ale jeho žena Magda sa stala mojou sprievodkyňou po kerských zákutiach a tajomstvách, počnúc Hájenkou, cez Kubov keramický lesný ateliér a Domeček, kde som sa už stihol zoznámiť s pábitelským Kikindom, po Vašu chatu a hradištský cintorín. Tú Magdu ste mi azda poslali do cesty Vy sám! V každom prípade spôsobila zintenzívnenie môjho záujmu o Kersko a všetko, čo s ním súvisí.

Tu by som Vám rád predstavil (nebojte sa, je to naozaj fajn ženská), svoju pražskú priateľku Annu. Musím sa pochváliť, že som z nej urobil Vašu aktívnu čitateľku a moju trpezlivú a vernú partnerku na mojich „hrabalovských“ cestách. Hoci Anna už prešla skoro celý svet, v Kersku bola prvýkrát so mnou a užasla, aká krása je hneď za rohom. Však sa zase v máji ku Vám do Kerska spolu chystáme. Magda Křehnáčová slúbila, že nám pripraví miesta pri stole „Kerštanov“ na slávnosti Vášho „Hrabalovho Kerska“. Tohto roku, 2011, to už bude 13. v poradí.

No, a pri tejto príležitosti sa Vám musím pochváliť, že som sa stal prvým a zatiaľ jediným členom (dúfam, že sa to čoskoro zmení), Klubu čtenářů Bohumila Hrabala zo Slovenska. Považujem to za poctu a zároveň za výzvu. Na tú výzvu sa usilujem odpovedať aj týmto textom. Verím však, že nebude na tému Hrabal a Kersko posledným.

Majstre, ja viem, že ste so svojimi Slavnostmi sněženek po ich vydaní neboli spokojný. Aj to viem, prečo. Normalizační prznitelia českej literatúry Vás toľkokrát nútili prerábať, upravovať ponúknuté texty a tolké celkom vyhodit, že Vás to znechutilo, a aj keď zbierka poviedok nakoniec vyšla a mala úspech, už Vás nezaujímala. No určite ste však zistili, že vďaka pánu režisérovi Menzelovi sa príbehy z kerského polesia stali doslova kultovými. Skrátka, filmové Slavnosti sněženek slávil v Čechách, ale i na Slovensku obrovský úspech a stále patria k najobľúbenejším Menzelovým „Hrabalom“. Musím sa priznať, že aj u mňa.

Ale pozor! (Vidíte, človek sa nevie odpárať nielen od epochy, ale niekedy

ani od Vás). Vaše príbehy z Kerska človeku nevdojak vlezú pod kožu či chce alebo nechce. A teraz mám na mysli literárne, knižné Slavnosti sněženek, nie ich filmovú adaptáciu. Hovorím o textoch, ktoré vyšli v 8. zväzku Vašich zobraňovaných spisov, nazvanom Rukovět pábitelského učně, kde sú viacmenej v pôvodných verziách.

„Kerské polesí je tak hluboké, jak píše Gustav Frištenský, že se tady ztratil černochoz z jeho profesionální řecko-římské skupiny, a už ho Gusta nikdy nespátřil, jak píše ve svých paměťích.“

No, to ste proste celý Vy, Majstre! Pábitel, ako vyšíť. Vo mne tá informácia o stratenom černochovi, prepáčte, evokuje skôr než rozlahlosť kerského lesa, úvahy o tom, v ktorej kerskej chate či dome bola v tom čase opustená panička. Ha, ha, ha.

„Leli byl těžkej pard, pro samý kamarády ani neměl čas se oženit, tak velkej kamarád to byl.“

Ten Leli je jedna z najznámejších a vďaka hercovi Jaromírovi Hanzlíkovi aj najpopulárnejších postáv literárno-filmového kerského polesia. Zároveň je však aj dôkazom, že Bohumil Hrabal bol naozaj pábitel, mystifikátor a výmyselník, jednoducho, že trojdimenzionálnu skutočnosť transponoval do jednodimenzionálnych riadkov tak šikovne, že tomu človek rád verí.

Váš Leli i ďalšie postavy z Kerska však v skutočnosti boli iné. Leli síce naozaj existuje, ale ten literárny a následne filmový, bol poskladaný z viacerých ľudí a rovnakou skladačkou bol aj jeho život a smrť. Teda tá filmová, keď viezol na mopede kamarátom plný hrniec drzkovej polievky. Skutočný Leli neumrel! Už mu bude osemdesiat. Myslím však, že drzkovú polievku má naozaj rád. Vaše postavy a ich skutočné vzory nie sú v žiadnom prípade totožné.

To však vôbec nie je podstatné! Naopak, je to samozrejماً autorská licencia, o ktorej sa bežne nediskutuje. Vo Vašom prípade, keď človek postupne spoznáva vzory Vašich postáv, však môžeme urobiť výnimku.

Rozprávali sme sa s Magdou a Kikindom v Domečku o jednotlivých postavách Vašich kerských príbehov a výborne sme sa pri tom bavili. Spomínali sme na Leliho, pána Karla, ktorý zbožňoval salámy, a ktorý, teda ten skutočný, stále opakuje, že *„ty salámy jsem nesežral“*, ako urobila jeho filmová podoba; na policajta, ktorého vo filme stvárnil pán Somr, a ktorý

vyberal opitým cyklistom z kolies ventilky a zahadzoval ich do lesa alebo na pána Metka, ktorý sa podpísal pod ďalší zľudovelý výrok *„... ale nekupte to, když je to tak laciný...“*

A Vy ste tam boli s nami „strejčku“.

„... od stropu viseli boty, vojenské bufy, a pan Metek chodil a hladil holiny holinek a jásal: tak tohle jsem se překonal, jedna bota mi stála pět korun, umluvil jsem jejich námítky přivalem imperativního rozkazu mý vůle, až jí podlehl i sám vedoucí Vetery... povídám: ale ja vidím, tak ty boty jsou všechny levé... no to je jasný, spráskl rukama pan Metek, musejí být levý, jinak byste

je nemohl koupit tak lacino [...] a jak je v nich teplo, jako byste stál v teplý vodě!”

Vďaka „myslivcom“ natahujúcim sa o zastreleného diviaka zasa zľudovela hláška, otázka za „všetchny drobné“ – „*se šípkovou omáčkou nebo se zelím?*“

„Švarná Tonka? To bych prosil, to je krasavice, to je taková nádhera, když se díváte zespoda do její koruny a svítí slunce, tak se ta koruna podobá oknu ve svatovítském chrámu, tak přesně jsou loukotě jejich větví, tak přesně se otáčí do kruhu v jednom rytmu. Byla vysazena v roce šestnáct set dvacet a o kus dál je její sestřička, říkají jí myslivci Sličná Tonička, ta je podle mne ještě krásnější, má maloučkou hlavičku, je tak pevně větvemi učesaná, jako se nosil bubikopf... a taky obryně, jenomže blesky ji tak po kmeni rozryly, že zpomalila se v růstu...”

Švarnú Tonku v roku 2007 zlomil uragán Kyril. Vaši priatelia však namiesť nej vysadili novú, mladú borovičku, ktorej dali meno na počesť pani sládkovej z Postřižin, Vašej mamičky, Sličná Maryška.

Kersko je miesto, na ktoré sa chcete vrátiť ešte skôr, ako ste z neho odišli. Rozmýšľal som prečo je to tak. A vyšlo mi, že to miesto má dušu. Teda, že má nesmierne príťažlivú atmosféru, v ktorej sa hneď cítite ako doma. Príjemne, bezpečne. Vytvorili ju stromy, ale predovšetkým ľudia, ktorí pod tými stromami uprostred ako stôl plochej roviny žijú už dlhé stáročia. Som presvedčený, že taký Leli, Metek, Kakra, Bobík, Magda, Kikinda, Kuba, a pravdaže, Vy, Majstre, ste len inou podobou, prevtelením tých dávnych Holandanov, Flámov či kto to vlastne ten kerský les kedysi v stredoveku vysadil.

V každom prípade to boli ľudia odvážni, pracovití, múdri a šikovní, určite aj veselí. Isteže, „*když se ožerete, tak je i Kilimandžáro v Kersku*“, ako hovoril pán Procházka. Také Kersko s dobrými ľuďmi iste možno nájsť na mnohých miestach sveta. Nie každé sa ale dostane do rovnako širokého povedomia. Málokto má totiž to šťastie, že sa v ňom zjaví kronikár pozhnaný veľkým talentom a ešte väčším srdcom, bez ktorého je každý talent zbytočný.

A tak aj po Vašom odchode môže Kersko vysielat' na všetky strany radostnú pozitívnu energiu na pozadí šibalského, pábitelského úsmevu spisovateľa, oddychujúceho v tieni vysokých stromov, z ktorých v júli počuť spev slávikov. Čo k tomu dodať? Vraciam sa do Kerska. A rád.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 4

PIPSI

Majstre, chcel by som spomenúť Vašu Pipsi. Milovanú manželku a výbornú ženu. Každý Kerštan, s ktorým som sa stretol, o nej hovoril, ako o mimoriadnom človeku, chválil ju, ako veľmi príjemnú a zábavnú spoločničku, s ktorou bolo dobre pobudnúť. A hoci z Vašich textov, v ktorých ju spomí-

nate, môže mať čitateľ dojem, že Vám často išla jej prítomnosť na nervy, najmä vo chvíľach, keď ste sa chystali písať a ona Vám pripomínala, čo všetko ste zanedbali v domácnosti alebo že je nezdravé piť ráno kávu na prázdny žalúdok a ešte si k tomu zapáliť aj cigaretu, myslím si, že Váš vzájomný vzťah bol až do konca vynikajúci.

Vy, Majstre, ste boli známy lišiak, ktorý rád unášal na chvoste najrôznejších „Budulínkov“, a tým chvostom za sebou dôkladne zametal stopy. Inak povedané, Vaše tvrdenia treba brať s rezervou, jednoducho, ako literatúru a nie reálnu skutočnosť.

Je mi jasné, že Vaše manželstvo z Pipsi nebolo bez chybičky a určite nebolo ideálne, je však nesporné, že išlo o spolužitie nadpriemerne úspešné, dlhodobo stabilné; bolo to pekné, vydarené partnerstvo. Svedčí o tom i tvrdenie súčasníkov, ktorí mimochodom svorne uznávali Vašu neochvejnú manželskú vernosť. V zápätí trochu zlomyselne dodávajúc, že ste mali vždy radšej pivo, ako ženy.

Majstre, Vy ste o svojej Pipsi toho veľa nepopísali, no potom prišla trilógia Svatby v domě, Vita nuova a Proluky, ktoré vypráva akože Vaša manželka. Sú to vlastne Vaše memoáre, podané z jej pohľadu. Musím povedať, že to bol výborný nápad, no ešte lepšie je spracovanie tých textov, v ktorých sám seba vôbec nešetrite. Práve naopak, ste k sebe až moc kritický. Niekedy ste voči sebe dokonca vyložene protivný a nespravodlivý, ale je to napísané tak dobre, že človek začítaný do trilógie si občas musí pripomenúť, že to vlastne všetko píšete o sebe Vy sám, také je to presvedčivé.

Áno, s formou to bol šikovný autorský tah, ale nejde len o to. Myslím si, že takýto postup môže bez obáv z výsledku použiť len naozaj veľký autor. Navyše musí, pokiaľ ide o skutočnú osobu, svojho „rozprávača“, v tomto prípade vlastnú manželku, dokonale poznať a hlavne ho musí mať veľmi, veľmi rád, aby bol ochotný „zveriť mu“ takúto náročnú a zodpovednú úlohu.

Nieкто sa môže opýtať, čo to tu táram, ved ste si to predsa Vy sám všetko vymysleli a napísali, a len akože to vypráva Vaša žena. Skrátka, že je to len taká finta a vlastne celkom jednoduchá vec. Vy mi však, Majstre, rozumiete. Ono to totiž vôbec nie je jednoduché. A ľahké sa to môže zdať iba človeku, ktorý sa nevyzná v remesle alebo proste hlupákovi. Ja Vám k tej „pravdivej Pipsinej“ trilógii spätne gratulujem z celého srdca.

„... ač jsme měli záchod sice na dvoře večer rád močil na dvoře a to mne brali všichni čerti, ale to bylo jeho za noci močit na dvoře a při tom se díval tak blbě ostatně jako všichni mužští když močí tak se dívají blbě A nějakým zákonem se stávalo že můj muž když si myslel že jsem pryč tak močil na dvoře v koutku i ve dne ale já jsem se častokrát objevila a můj muž se tak polekal že si namočil do kalhot a já jsem zlostně kráčela mimo něj a aby si nemyslel tak jsem předstírala že se dávím že mi je z toho na blití...“

Bohumil Hrabal, Vita nuova, 1991

Majstre, ja viem, že pre Vás Pipsi nebola dôležitá len pri písaní trilógie. To považujem iba za obligátny vrchol ľadovca. Je však pravda, že z toho mála informácií, ktoré mám o nej k dispozícii, väčšina pochádza z týchto troch Vašich textov, hoci Vami mystifikovaných a pábitelsky upravených. Veľa som sa o Pipsi dozvedel aj z Vašich obľúbených pod či nadtextov. Totiž, ona, tá Vaše trilógia, sú knižky nielen o Vás, ale zároveň aj o Pipsi.

Ja osobne som niekedy na vážkach, kto z vás dvoch ma v trilógii priťahuje viac. Pravda, Vy a Vaša Pipsi ste boli spojenými nádobami, vaše ľudské príbehy boli prepletené a vlastne vytvárali jediný neoddeliteľný príbeh, ktorý sa tu i tam rozdelil, hoci väčšinou iba zdanlivo. Trilógiu teda považujem nielen za Vaše memoáre, ale rovnako aj za biografiu pani Pipsi. Proste, bol to skvelý dupľovaný zásah!

„... a takové bývalo i to naše milovanie vždycky jsem jej prosila aby se soustředil na to milování aby nemyslel na nic jiného než na to milování aby nemyslel co bude zítra Ale můj muž nevydržel v posteli nikdy nebylo u něj doznívání nikdy nedovedl si v posteli po těch věcech pohovořit povykládat jen tak ležet třeba a dívat se do stropu na kterém se pohybovali světelné skvrny z naprasklých tálků sporáku Než došlo k těm věcem tak to ano to býval divoký jako býk to býval neúprosný a strhal ze mne pyžama a muselo všechno být hned a teď a zdálo by se že mne má hrozně rád a že musím že musím být jeho právě teď a nikdy jindy než teď ...“

Bohumil Hrabal, Vita nuova, 1991

Na Vašom manželstve s Eliškou Plevovou, ktorú priatelia prezývali Pipsi a jej tetuška Pišinka, žijúca vo Viedni, ju oslovovala mazlivo Pipsímaus, sa mi vždy páčilo tiež to, že samotným manželským aktom, uzavretím manželstva, ste pomohli dobrému a nevinnému človeku, ktorého kruto postihlo ono „lámaniech epoch“. Pipsinu rodinu, ako nemeckú, po vojne rozdelili, rodičov odsunuli do Nemecka a sedemnástočná Pipsi si pretrpela český internačný pracovný tábor, najrôznejšie ústrky a neprávosti. V rámci uplatňovania kolektívnej viny sa dostala do nezávideniahodnej situácie a hoci neskôr žila a pracovala v Prahe, nemala tam trvalý pobyt a aj v hoteli Paríž bola zamestnaná vlastne na čierno. Stále teda nad ňou visel Damoklov meč. Váš sobáš s ňou tieto problémy raz navždy vyriešil.

Majstre, pamätáte sa, ako Vám Pipsi povedala, že nech sa už vykašlete na tie svoje zamestnania a ostanete doma písať, že ona Vás uživí? Možno, že to tak presne nebolo, ale v každom prípade Vás bola ochotná podporiť zo všetkých síl. A iste sa pamätáte, keď za normalizácie ste prichádzali domov zničený z výsluchov na štátnej bezpečnosti a neustáleho buzerovania jej agentov, ako Vám hovorila, že nech sa ich toľko nebojíte a pýtala sa, prečo ich nepošlete do prdele. Prečo to spomínam? Nuž preto, že to dokazuje, ako stála pri Vás, ako Vám fandila, ako sa Vás dokonca snažila chrániť.

Pritom to s Vami nemala jednoduché. Počnúc tými svadbami v dome na

Hrázi Věčnosti, z ktorého ste urobili miesto bezmála verejné, na ktorom sa premlelo množstvo ľudí, od blízkych priateľov až po celkom neznámych ľudí, väčšinou všelijakých opilcov, ktorí si váš byt zmýlili s hospodou, a končiac trebárs Vašími večnými túlačkami a nechutou žiť v novom byte s tečúcou teplou vodou a normálnym záchodom na sídlisku Sokolniky, ktorého sa Pipsi po rokoch čakania konečne dočkala.

Vy ste, Majstre, boli večne „v laufu“, neviem síce nakoľko to Pipsi naozaj vadilo a nakoľko si na to zvykla, no určite boli chvíle, keď ste jej doma chý-

bali. Nie, to nemá byť žiadne vstupovanie do Vášho svedomia, to by som si naozaj nedovolil, to je iba prosté konštatovanie, pripomenutie, že ani Vaše manželstvo nebolo vždy prechádzkou ružovým sadom. Podstatné však je, že ste sa vzájomne mali veľmi radi a myslím si, že to nepreženiem, keď poviem, že ste sa naozaj milovali.

Majstre, z Vašich textov je medzi Vašími čitateľmi všeobecne známe, že ste mali tie svoje štyri lásky a všetky Vás sklamali. Potom, a to ste už neboli žiaden mladík, prišla na Hráz Věčnosti Pipsi. Ona Vás nikdy nesklamala, azda ak len svojim predčasným odchodom tam medzi tie holubice, do rotundy v Budči, kde odpočívajú v hrubých vrstvách stovky generácií holubov.

Myslím si, že takúto kvalitu a úroveň vzťahu by väčšina z nás brala všetkými desiatimi. Problém je ale v tom, že málokto má také šťastie, ako ste mali Vy so svojou Pipsi. To nie je záviť, preboha, ale uspokojenie z poznania, že aj dvaja, podľa záujmov takí rozliční ľudia, môžu spolu prežiť plnohodnotný, krásny život. A Váš prípad dáva nádej aj nám ostatným, rozumiete?

Viem, Majstre, že sme odbočili od literatúry a ja tu meditujem o veciach, do ktorých ma vlastne nič nie je, no zároveň viem, že všetko so všetkým súvisí, a tak aj Vaša Pipsi a Vaše písanie sú spolu úzko prepojené. A zdá sa, že to tak bolo, ako v pozitívnom, tak aj negatívnom zmysle.

„... teprve keď, kedy manželka už čtvrtý mesiac je v dŕchodu a je tedy neustále se mnou, keď vím, čo je to peklo, které člověk musí překonat. Ne odejít, to je laciné, za tři koruny padesát deset deka slezské tlačanky, ale vzít to na sebe, naslouchat té mé manželce, poslouchat ji, ale myslet si to svoje, [...] Teď mi ráno žena dá kávičku a koláč, chleba mazaný máslem, dívá se na mě přísně a občas pronese: To nejnezdavější na světě je na lačno pít kávičku, nalačno kouřit... Ale pamatuj si, já sama tady nebudu!

A pak, moje manželka mi neustále dopredu zavaluje mŕj čas vším tím, čo mám nakoupit, možností, že odpoledne príjde čistič oken, abych byl doma a nalajdal, že bych měl vymalovat komoru, abych si šel spravit zuby, ušít šaty, že se jí zdá, že když přijdu ze záchodu, že si neumyju ruce, proč si denně nečistím zuby, proč si neměním spodky, proč se tak blbě koukám, kdo má práť košile, když je nosím až smrděj špínou... [...] ... a ještě má kuráž mne vychovávat, ještě má odvahu chtít na mně, abych ji bavil, abych s ní chodil do divadel, do kin, do společnosti... kdežto já už si nepřiju nic jiného, než být sám.“

Bohumil Hrabal, Kdo jsem, Pražská imaginace, 1989

Tak či onak, Pipsi mala na Vás veľký vplyv a Vy ste ju aj napriek takémuto literárnemu hundraníu vždy rešpektovali. Kikinda v Domečku spomínal, že keď ste sa už v spoločnosti Kerštanov dostali do „ráže“ a v hovore začali používať príliš veľa sprostých slov, tak sa ozvalo rázne „Bogane!“, a Vy ste sa rýchlo spamätali.

Kikinda, predstaviac si tú dávnu situáciu, sa spokojne zachechtal a mne sa

v tej chvíli zazdalo, že tam na druhom konci prázdnej miestnosti, pôvodne sálu záhradkárskeho klubu, tej podvodníckej muštárne, sedí nad pollitrom starý pán zahľbený do spomienok.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 5
DUBENKA

April Gifford. Dubenka. Viete, Majstre, som v rozpakoch, ako pokračovať. Dalo by sa všelijako, ale ja chcem hovoriť o tzv. „pozdňím Hrabalovi“, teda o Vašom poslednom tvorivom vzopätí. Ale zároveň aj tom zvláštnom vzťahu starého muža a mladej ženy, úzko s ním súvisiacom.

Ktosi sa Vám smial, že ste s ňou, americkou bohemistkou, strávili jednu noc a napísali o nej štyri knihy. Aj keď je to ako bonmot dobré, ja viem, že skutočnosť bola zložitejšia. Tu musím zdôrazniť, že „pozdňím Hrabal“, teda najmä séria textov „Dopisů Dubence“, patrí medzi moje najobľúbenejšie hrabalovské čítanie. Podľa mňa sú to vynikajúce texty, predstavujúce extrakt z toho najkvalitnejšieho a tiež najuvoľnenejšieho spisovateľského materiálu, ktorý sa zrodil pod klapkami Vašej „šrajbmašiny“.

„... Miss April, všetchno, čo nás rozdeľuje, nás pojí, ta vzdušná vzdálenosť je trvalý neviditeľný psací stroj, na ktorý vytukávám zpev mého nehorázného vzťahu k vám...“

V „Dopisech Dubence“ ste podľa mňa svojim spôsobom zúročili celú Vašu spisovateľskú tvorbu a dovedli ju takmer k dokonalosti. Ja viem, že mnohým ľuďom sa Vaše posledné texty nepáčili, mnohí sa po ich prečítaní urazili, nahnevali a odvrátili od Vás. To však nič nemení na prostom fakte, že sú to texty veľmi dobré, svojou formou síce nezvyčajné, no o to zaujímavejšie, príťažlivejšie a literárne hodnotnejšie. Navyše tie texty sú nesmierne čítavé, zábavné i poučné. A obsahujú dokumentárne prvky o zatiaľ poslednom zlome epochy, ktorého „triesky“ naposledy „popichali“ aj Vás majstre. „Vpichli“ do Vás novú závideniahodnú dávku invencie a imaginácie. A chuti napísať naposledy svoj pohľad na zanikajúcu i rodiacu sa epochu. Ja si, Majstre, dokonca myslím, že táto Vaša „dokumentárnosť a faktografia“ ilustrujúca časy konca totality, určite prežije do budúcnosti a bude môcť ďalším generáciám poslúžiť, čoby možno jediný relevantný a navyše čítavý zdroj poznania o dobách nazvaných „sametovou revolúciou“. Veru, už nikto neopíše tak pútavo nástup Václava Havla do funkcie prezidenta...

Opäť ste dokázali, že viete dostať mnohodimenzionálnu skutočnosť do jednodimenzionálnych riadkov tak, že Vám to všetci literáti môžu len závidieť. Pravda, tú faktografiu treba brať s rezervou, no atmosféra chvíle, Vaše emocionálne svedectvo o prebiehajúcich spoločenských premenách, Vaše brilantné postrehy z ich priebehu, svedectvo o čase, ktorý vošiel do histórie ako „sametová revolúcia“, to všetko je jedinečné.

„Ať jsem kdekoliv, nejen vás vidím, ale hovořím s vámi. Miss April, když jsem v Kersku, tam mezi mohutnými kmeny dvou bříz pořád jste natažená vy, pod hlavou máte svůj batůžek a v něm česko-americký a americko-český slovník...“

Je nesmierne sympatické, že Vaše pohľady a komentáre prebiehajúcich udalostí neboli nekriticky poplatné všeobecnému nadšeniu, neboli lúbivé ani prvoplánové, práve naopak, Vaše svojské, ale v zásade pravdivé videnie skutočnosti mnohých dokonca pobúrilo. Napríklad slávne krátke Havlove nohavice pri jeho prezidentskom sľube alebo reči o „vydraksovanej kundě“ v súvislosti s návštevou amerického prezidenta Clintona v Prahe. Skrátka, Vaše „pozdnní“ texty sú interesantným čítaním a pre mňa osobne od Vás takým posledným literárnym pohladením na duši.

Nech už to bolo s Dubenkou a Vami akokoľvek, spája sa s ňou nielen Vaše posledné tvorivé vzopätie, ale zároveň aj jedno z najlepších. Texty vychrľané metódou alla prima, ktoré sa mi veľmi páčia, považujem za chuťovky, čerešničky na torte Vašej biografie. Podľa mňa „Dopisy Dubence“, formálne ťažko zaraditeľné texty, sú listami, ktoré ste síce adresátke nikdy neposlali, zato ich dostali mnohí Vaši verní čitatelia a stavím sa, že ste im nimi urobili rovnakú radosť, ako mne.

„Miss April, v Praze jsem vám nabídnul, abyste u mne přespala, uložil jsem vás na svůj gauč, ustlal jsem vám polštáře a příkrývku mé ženy, spala jste u mne jednu noc a od té doby spíte u mne pokaždé, jste zase u mne, jste na dosah mého vnitřního monologu... [...] Myslím tak často na vás, Miss April, a vy o tom třeba ani nevíte, dokonce jsem rád tomu, že jsme se viděli jen několikrát, Rilke píše o minnesängrech, kteří zpívali krásným dámám milostné písně lásky a trnuli a lekali se, aby je nepotkalo to neštěstí, že jejich lásky zpěv by byl vyslyšen a láska opětována...“

Vaša Dubenka, Majstre, slečna April, bohemistka, ktorá stolnú spoločnosť tam U Zlatého tygra okamžite uchvátila svojou bezprostrednosťou a roztomilo nedokonalou češtinou, Vás dokázala zodvihnúť od plzeňského piva, a ako tá bájna Ariadna Vás navíjala na svoje kľbko dovtedy, dokiaľ Vás nedotiahla až do svojich „Spokojených států amerických“. Bol to vynikajúci nápad, vďaka ktorému ste ožili, napísali kopu zaujímavých textov a vlastne si nielen skvalitnili, ale aj predĺžili život.

„Jste tady přítomna, i kdybyste umřela, protože vy pro mne nemůžete nikdy umřít, patříme k sobě jako dva krajíce namazané máslem...“

„Dopisy Dubence“ predstavujú niekoľko desiatok textov, v ktorých ste spôsobom Vám vlastným mapovali a komentovali priebeh lámania sa epochy, pri ktorom síce triesky veľmi nelietali, ani príliš nebodali, no pre množstvo ľudí, vrátane Vás, bol ten zlom veľkým zadostučinením. Koniec vlády jednej strany, komunistickej, koniec ŠTB, koniec ostnatých drôtov na západných hraniciach, tých koncov bolo viac, ale nejde len o ne. Po koncoch však zvyknú prichádzať nové začiatky, no v tomto prípade boli kon-

ce vcelku jemné až skutočne nežné, zamatové a začiatky zasa nevýrazné, váhavé, nepresvedčivé.

„Jestliže jsem Anglického krále psal v proudu téměř dvacet dní – a pak už jenom nůžky... těchhle více než čtyřicet esejí, dopisů Dubence, jsem psal útržkovitě, za sebou, pod dojmem chvil, na které jsem čekal jako na chcíplou kočku, ohromně jsem se vždycky třeba měsíc a víc soustředil... abych pak jedno odpoledne zničehonic usedl, sám se sebou hovořil, a začal první větou, která, ať tak začíná nebo ne, v podstatě je adresným poselstvím krásné mladé ženě, která se jmenuje April Gifford a já jí nejraději říkám Dubenka...“

I naše chyby jsou dokonalé, in: Večerníčky pro Cassia, 2006

Majstre, Vám to bolo hneď jasné a sväté nadšenie rozštrnganých a rozskandovaných námestí ste brali skôr s humorom, hoci ani Vy ste sa neubránili počiatočnej eufórii z lámajúcej sa epochy. Zároveň s ňou ste však potme-húdsky poukazovali na rôzne nechcené, humorné i trápne, veselé i smutné situácie, do ktorých sa dostávali jednotliví protagonisti „sametu“. Ako bolo vždy Vaším zvykom, ani vtedy ste ale nepodľahli prvoplánovej kritike čerstvých porevolučných pomerov, ale v prúde svojho rozprávania ste akoby len tak mimochodom vykreslili smiešnosť a hlúposť, ktoré, žiaľ, ani v tom epochálnom zlome neskončili. Vy ste nestratili svoj osobitý pohľad na veci, ani sympatický nadhľad nad vývojom situácie a postupne a vcelku rýchle ste od nadšenia prešli k múdrej skepse nad ľudským počínaním...

Starý, vyskúšaný spôsob Vášho vyrovnávania sa s mocou sa opäť osvedčil, no a „trafené husi zagágali“. Výsledkom bola Vaša síce neoficiálna, ale citelná ostrakizácia, vydávanie „Hrabala“ postupne pokleslo na minimum, takmer porovnateľné s normalizačnými časmi. Kdeže ostali tie státisícové náklady Vašich knižiek (ja viem, boli v tom aj iné príčiny). Zvlášť ma to ale mrzelo kvôli obmedzenému kritickému vydaniu zobraňných spisov, z ktorých mi dodnes polovica chýba.

Dopisy Dubence v malých nákladoch tlačili priatelia v Pražské imaginaci a aj to vydávanie zobraňných spisov sa podarilo Václavovi Kadlecovi iba horko-ťažko dokončiť. Neviem síce či Vás to vôbec mrzelo, no ak aj áno, tak asi nie priveľmi. Vám stačilo, že ste mohli tie nepočtené výtlačky ešte „za tepla“ rozdávať priateľom a známym U Zlatého tygra. Teda aspoň ste o tom v tomto duchu písali.

Ja viem, viem, tie Vaše večné mystifikácie. A že všetko je inak. Čas „Dopisů Dubence“ bol časom Vašej labutej piesne, ako sa zvyklo voľakedy vravieť ústupu zo slávy. Vy ste to po ukončení cyklu s Dubenkou nazvali lapidárnejšie – „kanec filma“.

„... ty moje kilometry zmatených vět, ty moje skotačící a hrkající a přerušované podzemní a ponorné říčky textů nakonec našly svoje čtenáře a já a moji přátelé měli tu odvahu vydat ty texty v nákladu sto padesáti tisíců,

kdýž napřed jsme tiskli jen jednotlivé dopisy, vždycky sto padesát sešitků Pražské imaginace, napsal jsem je á la prima a za čtyři dni už je pan Karafiát vytisknul a knížečky jsme rozdávali v tramvaji a přátelům...”

Ponorné říčky, in: Večerníčky pro Cassia, 2006

Ja viem, Majstre, že konce nebývajú veselé, ale pozor! Váš záver spisovateľskej kariéry bol predsa napriek všetkým protivienstvám imponantný. K Vaším textom treba totiž pridať aj Vaše vystúpenia pred rôznymi významnými auditóriami v zahraničí. V USA, Británii, Španielsku, Taliansku, Nemecku. Skladám pred Vami širák a „odhazujú“ ho do pábitelských dialav plných krásnych textov.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 6

KLIČKY NA KAPESNÍKU

Kličky na kapesníku. Nepredvídateľne zmeniť smer na minimálnom priestore. Otočiť sa na „obrtľíku“, teda slovensky na podpätku, oklamať súpera telom. Malým manévrom ovplyvniť celú hru.

Tieto, pôvodne futbalové finty ste, Majstre, vo svojej literárnej tvorbe dovedli k dokonalosti. Majster v „kličkách na kapesníku“ bol maďarský futbalista Hidegkuti. Vy, majster slova, ste ho kedysi videli hrať na vlastné oči. Spôsob jeho hry Vám učaroval a neskôr ste ho využili pri písaní. Áno, chcem sa pristaviť pri Vašich textových „kličkách na kapesníku“.

„... a tak jsem nazval ten interview Kličkami na kapesníku, jako dík a poctu panu Hidegkutimu, který dovedl ozvláštnit futbalovou hru technickými kouzly s míčem na malé ploše tak, že vyrážel nejen protihráčům, ale hlavně divákům dech...”

V skutočne extrémnej polohe ich vo svojich monológoch používal Váš superpábitel, strýc Pepin, trochu umiernennejšie, no zato rovnako často, ste ich využívali po celý svoj spisovateľský život aj Vy. Knižka, ktorú ste nazvali „Kličky na kapesníku“, je akýmsi sprievodcom po Vašom písaní a súčasne aj po živote. V tom jedinečnom prepletenci ste nespočetnekrát urobili onen bleskurýchly, brilantný manéver, ktorým ste zmenili smer svojho rozprávania, a tým ho oživil, zakcelerovali, ozvláštnili, urobili dynamickejšým, zaujímavejšým.

„Kličkuju – ale to je můj styl!”

Ako napísal Hašek:

„Koupal jste se v Mašši? Nekoupal, ale letos může bejt hodně švestek.”

„Kličky na kapesníku“ majú podtitul „román – interview“, ony sa totiž skladajú z Vašich odpovedí na otázky maďarského novinára žijúceho v Dunajskej Strede na Slovensku, László Szigetiho. Ďalšie špecifikum knižky je, že autor ju primárne zameril na maďarského čitateľa, čo znamená, že Szigeti sa

pýtal aj na veci českému (a tiež slovenskému), čitateľovi známe čiže išiel na vec „od podlahy“. Takto ste komentovali nefahký vznik knihy.

„... a já jsem zjistil, že ten hovor už začíná mít smysl, že ty překvapující otázky a ještě překvapivější moje odpovědi jsou prizmatem, jehož sklíčka vrhají lehce humorný třpyt...“

Iniciátor a spoluautor nevšedného textu k tomu dodal.

L. Szigeti:

„... tato kniha je v prvé řadě knihou Bohumila Hrabala, já jsem byl pouze tím, kdo se ptal, kdo si přál, aby se chuť hlavního hrdiny mluvit rozvíjela sama...“

Klíčky na kapesníku, to sú náhle, prekvapivé obraty v prúde rozprávania, systémom takmer filmového strihu, ktoré sa stali neodmysliteľnou súčasťou Vášho štýlu, Vášho písania, ktoré vďaka nim získalo šmrnc, svojské kúzllo, akceleráciu, proste spád.

Uvedomujem si, že to nebolo jednoduché. Pri „klikkách“ totiž nejde o nejaké bezhlavé preskakovanie z jednej témy, myšlienky, na druhú. Napriek rozkúskovaniu textu musí všetko dokopy tvoriť jeden celok, všetko so všetkým musí obsahovo súvisieť, musí to byť ucelená mozaika, príbeh, ktorý má hlavu i päť. A to treba vedieť. Tak, ako medzi futbalistami, aj medzi spisovateľmi je preto iba málo prípadov formátu Hidegkutiho.

„... při dalším pročitání jsem se začínal usmívat, zjistil jsem totiž, že ten chaos začíná míti řád od té chvíle, kdy jsem narazil na Hidegkutiho kličku a z nadhledu nad textem jsem uviděl, že vlastně celý ten hovor jsou kličky na kapesníku, že ta klička pana Hidegkutiho překonává sémantickou zmatečnost nejen otázek, ale i mých odpovědí...“

Viete, Majstre, nikdy som sa na Vaše texty nepozeral, ako na nejaké učebnice, hoci ony nimi v istom zmysle sú, a to nemám na mysli Váš súbor s podtitulom „Pedagogické texty“ (Deník psaný v noci, Něžný barbar, Dopis účastníkům vernisáže, Doslov aneb Abdikace), pretože svojím spôsobom možno za „pedagogické“ považovať všetky Vaše texty, z hociktorého totiž možno čerpať rôznorodé poučenie.

„Pedagóg“ Hrabal môže niekomu znieť ako vtip, ale Vy ste sa, nechtiac, určite pre mnohých ľudí stali vzorom hodným nasledovania; tu samozrejme nemám na mysli kopírovanie, napodobovanie; ani neviem, či sa o to niekto pokúsil, ale ak áno, určite nemohol uspieť. Vy ste totiž nekopírovateľný. To však ale neznamená, že sa od Vás nemožno učiť. Hohohó. A Kolko! A čo všetko!

„Dá se říct, že i psaní je vyptávání se na to, co jsem; to nevíte nikdy. A když, tak jste geniální; tak můžou být i mladí lidé tím zasaženi.“

Neviem, ako iní, ale ja sa od Vás učím stále, a to nielen, čo sa týka literatúry, ale aj života. Veď napokon jedno od druhého (u Vás teda určite) nemožno oddeliť. Čítať Hrabala, to je súčasná Komenského „škola hrou“.

Je to štúdium skutočného života ozajstných, obyčajných ľudí, podané netradičným, prítažlivým spôsobom. Vy ste si ten život obyčajných ľudí ohmatali svojimi rukami, precítili na vlastnej koži, užili ste si jeho tvrdosť, tragikomickosť, ale aj zaujímavosť, naozaj do hĺbky.

Hoci pôvodom dobre situovaný mladý intelektuál, odvrhli ste tento pohodlný spôsob života a prešli, musím povedať, že pre niektorých ľudí nepochopiteľne, na „opačnú stranu“. A už ste na nej zostali napriek úspechu, sláve i peniazom. Bolo to tak napokon správne, veď to všetko ste získali práve vďaka tomu prechodu medzi obyčajných ľudí.

„Klíčky na kapesníku“, to sú prekvapujúce, nekonvenčné, zábavné úkroky do strán, obraty na mieste, niekedy tanečné kroky, inokedy dokonca odvážne premety. Ale tak, ako v skladbe moderných gymnastiek, aj vo Vašich textoch ide o celistvý útvar s pevnou dramaturgiou a réžiou. Ale pozor!

Nejde o žiadne zložité, ťažkopádne konštrukcie, Váš „leicastyl“ s ľahkou tých gymnastiek ide priamo k podstate vecí a udalostí. Cvak! Cvak! Cvak!

K tomu ešte treba pridať Váš „caterstyl“, teda ten obľúbený takmer filmový strih, ktorým sa po dopísaní Vaše texty menia doslova za pochodu na celkom novú pestrú mozaiku, poskladanú z množstva iskriacich perličiek, naberaných z Vašej bezodnej imaginácie.

Niet pochyb o dôležitosti škrtania v napísaných textoch. Vaše nožnice, ten „caterstyl“, sú však nielen o krátení, ale predovšetkým o tvorivom dotváraní textu. Nožnice totiž text nezabávajú len zbytočnosť, ony ho najmä aktívne menia, prerábajú, upravujú do finálnej podoby, skvalitňujú ho. Nožnice sú pre Vás takmer rovnako dôležitým nástrojom, ako pero, písací stroj alebo klávesnica počítača.

Vám sa, Majstre, stali nožnice dokonca natoľko obľúbeným nástrojom pri práci, že ste ich povýšili na súčasť svojho štýlu. Ani tu ste však neskĺzli do tvorivého dogmatizmu. Ak sa Vám to nehodilo, nechávali ste nožnice pokojne ležať na pracovnom stole. Obdivujem texty, na ktoré ste po ich dopísaní už nesiahli, ako trebárs *Obsluhoval jsem anglického krále*; tie slávne *alla prima* rovnako, ako texty zrodené až ich viacnásobným prestrihávaním. Cvak! Cvak! Cvak!

Klíčky na kapesníku sú ale nad vecou. Napokon, pán *Hidegkuti* predvádzal svoje kúzla vo všetkých Vašich textoch bez rozdielu. Ale! U Vás ani to povestné písanie metódou „*alla prima*“, teda z jednej vody načisto, ešte nemusí znamenať vylúčenie nožníc. Niekedy práve naopak. Sám ste o tom napísali.

„Dal jsem *alla prima* první text *Adagio lamentoso*, proud vět tak, jak mi přicházeli, bez ladu a skladu, teprve potom jsem dělal další verze, myslím, že jich bylo sedm, připojil jsem ve druhé fázi stříhy z novin, denního tisku, ve třetí jsem prostudoval technické údaje secesních módních novinek, v páté verzi jsem umístil do textu banality hovorů, v šesté jsem opakoval motiv z *Mahlerovy symfonie*, a v sedmé verzi...!“

Ach tie Vaše variácie jednotlivých textov. To je na samostatné rozprávanie. Aj keď vlastne - sú to tiež „kličky na kapesníku“.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 7
PÁBITEĽ

Teda, Majstre, poviem Vám, že ste ma tými svojimi vysvetleniami, čo znamená slovo „pábitel“, dobehli. Definíciami, kto sú „pábitel“, akí sú to ľudia, a čo si vôbec treba pod tým výrazom predstaviť. Mne osobne to síce bolo od začiatku jasné, ale keď som mal sám vysvetliť, kto sú tí pábitelia, nedokázal som sformulovať krátku a jasnú odpoveď. No, ale povážte sám. Napísali ste napríklad:

„Jsou to pábitelé. A pábitelé jsou lidé pábíci, a kdo pábí, je pábitel a jeho způsob je pábení.“

Pekné, ale zvlášť pre nezainteresovaného človeka nezrozumiteľné. A taký nezmúdrie ani z nasledovných viet.

„Tak pábitel je člověk, proti kterému se neustále vzdouvá oceán dotěrných myšlenek. Jeho monolog teče pořád, tu jak ponorná říčka v dutině myslí, tu zase se řine ústy ven. Je to pábení, které jak hořící pochodeň je podávaná štafetou lidského jazyka od úst k ústům. Pábitel je nástrojem jazyka...“

Takéto hrabalovské vysvetlenie je síce slovesnou pochútkou, ale faktograficky to nie je „to pravé orechové“, nie je to ani krátke, ani jasné, skrátka také nepraktické. Trošku jasnejšie je nasledovné vysvetlenie.

„Byli to zpravidla lidé, a jsou i podnes, kteří jsou schopni nadsázky, to, co dělají, dělají příliš zamilovaně, takže krácejí po hranici směšnosti. Jsou bezradní a při pohledu zvenčí jsou opravdu blázni a cvoci a šogři.“

No ešte stále je to dlhé a zložité. Kto je teda ten pábitel? Prikazujem sám sebe: Definuj! Krátko, stručne a jasne! Snažím sa.

Podľa mňa je „pábitel“ srandista, bavič, klaun, šašo, blázon. Fantastický rozprávač k tomu. „Pábitel“ je v podstate veselý, družný človek milujúci život so všetkým, čo prináša. Človek, s ktorým je život zaujímavejší. Vedľa „pábitela“ máte pocit, že život stojí za to.

Nuž, stále to ešte nie je ono. „Pábitel“ je totiž ešte čosi viac. On hľadá na bežný život cez prizmu fantázie, svojej bezhraničnej imaginácie, chápe ho detsky nevinne a naivne... No vidíte, už to zase komplikujem, zaplietam sa a krátka, výstižná definícia „pábitela“ mi uniká.

„Povídám: „Říkala jste, že jste s panem Jaroslavem mluvila v neděli...“

„To ju, ale nevšímal si mě. Tančil pořád s jinou, a tak to moji sestru dožralo, přistoupila v tanci k němu a povídá: To se ani trochu, ty drbane, nestydíš? Sestru mi zbouchnout a pak se takhle dřvčit s jinou? A on ji dal v kole facku! Řekněte strejdo, sluší se to, dát dámě v kole facku?“ Jarmilka

Dočítal som sa, že nie som jediný, kto mal s presnou definíciou „pábitel“ problém. Možno, že predsa len najlepšie bude použit na vysvetlenie výrazu „pábitel“ konkrétne príklady. Takže, z minulosti môžeme považovať za pábitel napríklad Dona Quichota de la Mancha, rovnako aj jeho autora Miguela de Cervantes y Saavedra. Pábitelom bol Josef Švejek, ale zároveň i jeho tvorca Jaroslav Hašek. Pokiaľ ide o Váš najbližší okruh, tak je to predovšetkým Váš legendárny strýc Pepin.

Samozrejme, pábitelov možno nájsť všade na svete. Nie je to len český fenomén. V Čechách však toto pomenovanie vzniklo a práve Vy, Bohumil Hrabal ste ho preslávili.

„Pábitel je tak posedlý vyprávěním, že to vypadá, jako by jazyk si vybral pábitel, aby jeho ústy spatřil sebe sama a dokázal si, co dovede.“

Vrátme sa k významu „pábitel“. Takže „pábitel“ je, keď... Je to človek, ktorý vidí hviezdy aj uprostred rozsvieteného mesta. „Pábitel“ svojim rozprávaním pribrzdzuje nezmyselne sa rútiaci čas, mení každodennú deprimujúcu rovnakosť na objavné dobrodružstvo, „pábitel“ na prvý pohľad vyzerá ako dobromyseľný blázon i nezodpovedný provokatér, ignorant reality, určite ako nie-normálny človek. Je síce zábavným, ale pre mnohých cudzorodým prvkom v spoločnosti, trápnu figúrou, grotesknou postavou, ktorú nemožno brať vážne.

Ja si totiž myslím, Majstre, že tí „pábitelé“ mimo svoje prirodzené prostredie a mimo stránky Vašich kníh, veľkú kariéru neurobili. A vraj skončili v zabudnutí. Dočítal som sa to v tej veľkej knihe o Vás od Tomáša Mazala, ktorý píše, že dnes sa už v Čechách výraz „pábitel“ vôbec nepoužíva, že zanikol, ba, že ani Vy ste ho roky rokúce vôbec nespomenuli. Nemám mu prečo neveriť, no to nie je podstatné.

Dôležité je, že výraz „pábitel“ sa nesporne Vašou zásluhou, a pravdepodobne natrvalo, stal súčasťou českej i svetovej literatúry. Okrem toho tým, že sa prestal výraz „pábitel“ používať v hovorovej reči neznamena, že by vymizli aj nositelia tohto názvu. Takéto typy sú medzi nami stále a možno opäť príde čas, keď ich niekto pripomenie.

Vytiahne na svetlo záujmu. Možno opäť pán Menzel, možno nejaký nový režisér, ktorý bude mať takisto rád Hrabala, ktorý Vám, Majstre, bude rozumieť a dokáže rovnako geniálne pretlmočiť Vaše jednodimenzionálne riadky, povedzme napríklad textu „Taneční hodiny pro starší a pokročilé“, do viacdimenzionálneho obrazového príbehu, ktorý zasa uchváti divákov tak, ako to dokázali predchádzajúce filmové príbehy pána Menzela.

„... vo co se to tam ti dědové hádají? Baví je provoz cementárny. Myslejí si, že voni by to dělali lepší. A potom, když se vykřičejí, tak večer mají větší žízeň! To víte, celej život tam dělali, takže s tou cementárnou srostli, takže už bez té fabriky nemůžou žít. [...] Jeden penzista jménem Mareček se odstěhoval kamsi za Klatovy do lesů... a za čtrnáct dní ho přivezla sanitka. Dostal tam ze zdravýho vzduchu záduchu. Ale za dva dny byl zase chlapák.“

[...] Tady je náramně zdravěj kraj. Průměrněj věk je zde sedumdesát let, řekl mužiček a jednou rukou hbitě žnul travičku, ze které se houlil cementovj prach jak kouř z vlhkého ohníčku.“

Pábitelé

Takže, Majstre, ja som presvedčený, že „pábitelé“ nie sú mŕtvi, že sa nestratili v nenávratne, v čiernej diere šialene letiaceho času. Oni sú tu stále medzi nami, ibaže momentálne, žiaľ, ustúpili zo scény ozajstným, nebezpečným bláznom a idiotom, ktorí hviezdy nevidia a ani ich vidieť nemôžu, pretože sú zahľadení len na svoje vlastné ksichy v zrkadle peňazí a moci. Sú to arogantní „cvoci“ bez fantázie, primitívni úbožiaci, pre ktorých je inteligencia príťažou a o imaginácii najskôr ani nikdy nepočuli, nieto, že by ju vlastnili.

Na druhej strane možno práve oni vytvorila nové podhubie, v ktorom by sa opäť mohlo začať dariť tým krásnym fantasmom, ktorých ste nazvali „pábitelmi“. Tak, ako volakedy bezduchí budovatelia komunistických svetlých zajtrajškov, dnes môžu byť úrodnou pôdou zasa títo primitívni konzumenti materiálnych statkov.

*„Píši vždy o tom, co se mi podivuhodného stalo, o tom, co se závidě-
níhodného stalo těm druhým. Tedy bod odplutí je vždycky autentický, na
začátku je vždycky událost, zážitek. Ale ta hravost v člověku mi nedá, abych
jistou imaginací nesestavil sled událostí jinak, abych do autentičnosti nenasypal
kvasinky upřesňující fantazie, tak jako štávy se mění ve víno, mladinka
v pivo. Těto téměř chemické reakci říkám: pábení. Teprve pábením začíná
text šumět...“*

Autíčko: Prolog

Viete, Majstre, nasledovné poznanie som si nechal na záver. Problém definície „pábitele“ napokon možno vyriešiť bez násilného formulovania nejakej strohej poučky, ktorá by trebárs mohla v lepšom prípade slúžiť, ako bonmot, no aj tak by asi nevystihla hĺbku pojmu „pábitel“. Podľa mňa je jednoduchšie každému, kto sa zaujíma o spoznanie významu slova „pábitel“ poradiť, aby si vzal do rúk hociktorú Vašu knižku a začítal sa do nej. A čím viac kníh Bohumila Hrabala prečíta, tým mu bude jasnejší význam pojmu „pábitel“. Z jednoduchého dôvodu. Práve Vy sám ste totiž najlepším príkladom „pábitele“. Každý Váš text, od tých prvých, až po posledné, nesú pečať neskrotnej pábitelskej fantastiky a uchvacujúcej obraznosti. Napokon, nech každý posúdi sám.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 8

O PÍSANÍ

Viete, Majstre, uvedomujem si, že to je téma široká, ako oceán, čo to vravím, skôr ako vesmír, je to téma vlastne nekonečná, pretože o písaní sa možno baviť neustále; písanie, literatúra, a slovesná komunikácia človeka vyjadrená pomocou znakov, sú staré tisíce rokov, vlastne skoro ako samotné trvanie ľudského rodu.

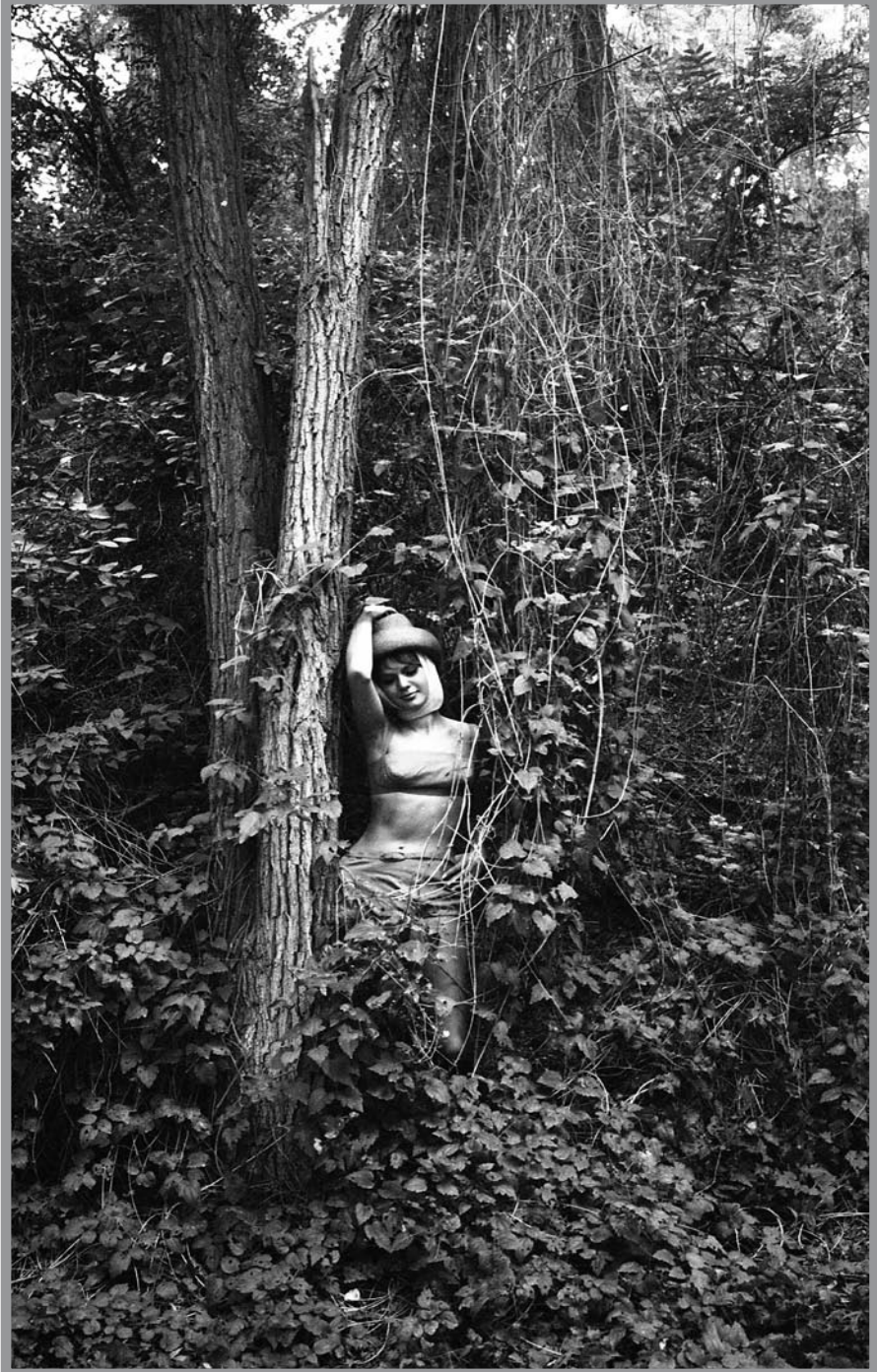
To, čo môžeme nazvať prvou známou literárnou tvorbou, presnejšie poéziou, existuje dokázateľne od čias Sumerov, teda najmenej dva a pol tisíc rokov pred Kristom. Znakové záznamy o veciach a s nimi spojených udalostiach sú však oveľa staršie. V princípe je totiž jedno, akou formou je zaznamenaná ľudská skúsenosť; napísaná na počítači alebo nakreslená na kamennej stene jaskyne. Rozdiel je nesporne v množstve, rozsahu a technickom spracovaní záznamov, no pokiaľ ide o obsahovú kvalitu zaznamenaného deja, geniálna skratka jaskynných malieb, kresieb a rytín môže podľa mňa pokojne konkurovať moderným spôsobom uchovávaní výsledkov ľudského poznania. A to už ani nevraviac o estetickom dojme zo záznamu pravekých rozprávačov obrazových príbehov.

Čo tým všetkým chcem povedať? Nuž, len to, že debata o písaní by sa nám pokojne mohla natiahnuť aj na niekoľko životov. Baviť sa o písaní a o umení vôbec, sa dá furt a bez prestania. Bez konca.

Mne to poznanie však nevaďí. Naopak. Rád sa budem baviť o písaní, a navyše s Vami, do konca svojho života a prípadne i po ňom, či v nejakom živote budúcom. Zatiaľ som však spokojný aj s takouto skromnou korešpondenčnou formou.

Odkedy som sa s Vami zoznámil, obdivujem nielen Vaše texty, ako výsledný artefakt literárnej tvorby, ale rovnako aj spôsob, akým ste tie texty stvorili. To nie je iba otázka štýlu, ide o širšiu problematiku. Ak to zoberieme naozaj veľkoryso, tak je to spôsob Vášho života, jeho priebeh od útleho detstva so všetkými vplyvmi, ktoré Vás sformovali. Nám azda ale postačí, keď spomeniem to Vaše „lajdáni“ po hospodách, dychtivé načúvanie hovorom „lidí“, kecanie pri pive. Hromadenie toho legendárneho mraku nad hlavou, z ktorého ste potom „přehřeli“ nazhromaždené poznatky do písacieho stroja. Mlátili ste do tej svojej „šrajbmašiny“ dovedy, kým sa ten mrak nerozplynul, kým sa nevyprázdnil zásoby dojmov, kým ste zase neboli prázdnu studňou, ktorá sa potrebuje opäť naplniť. A celý cyklus sa opakoval.

Mám rád niektoré Vaše vyhlásenia na túto tému. V prvom rade to, že na písaní je najkrajšie, že nikto písať nemusí. Ide o perfektný bonmot, no, čo je dôležitejšie, najmä o hlbokú pravdu. Je to vskutku geniálny (a geniálne jednoduchý), postreh. Veď v pravde je ukrytá skutočná krása písania. A zároveň aj jeho tvorivá sloboda. Naozaj slobodné je predsa len to, čo nemusíme robiť.

Ďalšia Vaša „hláška“, ktorá ma nesmierne potešila, je o tom, že ste sa naučili písať, ako „cikán na housle“. Prezradili ste, že formálne literárne žánre ste si osvojili až vtedy, keď ste už mali mnohé svoje zásadné texty napísané a pochovali ste si, že keby ste ich boli ovládali vopred, vzáovalo by Vás to v práci. Jasné, Vaše texty by neboli také rozšafné, nespútané, svojrázne, pábitelské, proste hrabalovské.

Vy, Majstre, ste doslova kašľali (aby som nepoužil presnejší výraz), na pravidlá tak, ako to robil a navyše aj doporučoval tiež William Saroyan. Myslím si, že aj vďaka tomu boli Saroyanove texty nezameniteľné a takisto jedinečnými sa stali texty Vaše. Hrabal sa stal značkou, ktorú si nebolo možné pomýliť.

A pánboh zaplať za Vaše milé a múdre editorky vo vydavateľstvách, ktoré vybojovali zachovanie aspoň časti Vašich prehreškov voči spisovnej češtine a tradičnému pokrytectvu establishmentu a vlastne aj väčšiny spoločnosti. Pokúsili sa „kryť“ Vaše zámerné ignorovanie pravidiel interpunkcie, slovosledu, časté používanie novotvarov, nevrahiac o záplave slangov a argotov, špeciálne tiež sprostých slov. Pochopili totiž, že z osadenstva libeňskej hospody nemôžu urobiť klub anglických gentlemanov.

Pravda, nepodarilo sa to vždy (to skôr iba sem-tam). Musím sa smiať, keď dnes čítam Jarmilkú, a tá obyčajná, primitívna dievčinka zvyknutá rozprávať, ako jej „nevymáchaná huba“ narástla – v knižke nehovorí „*když pokvetou hovna*“, ako hovorila v pôvodnom texte, ale „*když pokvetou kravince*“. Je to malá, ale názorná ukážka, ako sa Vám pokúšali pokryteckí cenzori prerobiť skutočné, plnokrvné postavy na umelé nedôveryhodné figúrky. Našťastie sa im to nepodarilo. Hoci...

Pátý svazek Sebraných spisů Bohumila Hrabala

Ediční poznámka

II. Ediční zásady

„Většina knižně publikovaných textů se ve strojopisné podobě nezachovala. Srovnání časopiseckých vydání, která předcházela vydáním knižním, naprosto nepochybně dokazuje, že redakční zásahy dobových editorů nivelizovali text a důsledně jej ochuzovali o stylistické prvky, které dnes považujeme za charakteristické právě pro Bohumila Hrabala.“

To však museli byť iní editori.

Tu by som rád podotkol, že Váš úspech samozrejme nevznikol len vyhýbaním sa pravidlám literárnych žánrov. Vyhnúť sa pravidlám môže totiž hocikto, no Hrabala to z neho neurobí. To len pre poriadok.

Bože, to písanie je výborná zábava, ale iba vtedy, keď to človek vie. „*Když umí*“. To sa nedá nič robiť. Kto na to nemá, mal by si nájsť inú zábavu, lebo namiesto nej ho čaká len trápenie. Napriek tomu sa trápia mnohí.

Majstre, mám rád Vaše texty napísané systémom alla prima, teda z jednej

vody načisto. A potom, ten Váš nekonečný prúd rozprávania na mňa pôsobí, ako hudba. Ja sa na tom Vašom texte veziem, ako surfista na morskej vlne, celým telom vnímam rytmus a melódiu nekonečnej vety.

Nie že by som mal niečo proti sedemkrát prepisovaným poviedkam, no to písanie alla prima je pre mňa (Vaším) vrcholom, dôkazom maximálnej profesionality a skutočného spisovateľského umenia. Aj preto mi prirástli k srdcu „Dopisy Dubence“ a vôbec všetky texty nazývané tiež „pozdní Hrabal“. Ale pozor!

Fascinujú ma aj Vaše mnohonásobné variácie textov. Častokrát prekleňujúce desatročia. Nádherným príkladom je „Príliš hlučná samota“. Alebo trebárs genéza „Ostře sledovaných vlaků“. A spolu s Vami (a ďalšími obdivovateľmi Vašej tvorby), lutujem, že sa mnohé texty jednotlivých variácií príbehov nedochovali. Okrem iného preto, že ste s nimi trestuhodne podkurovali v peci. Však pána Menzela z toho skoro porazilo. No, nedá sa nič robiť. Aj to je Hrabal.

Na Vašom životnom príbehu ma tiež fascinuje, ako mocné náhody pôsobia na osudy ľudí. Veď to, že ste sa stali významným českým a zároveň i svetovým spisovateľom, je aj výsledkom série udalostí, ktorých ste boli len pasívnym účastníkom. Mám na mysli život v pivovare, v protektoráte, rok 1948, lámanie epochy... Áno, začali ste v písaní a pokračovali v ňom celé roky sám od seba, pretože Vás to bavilo, ale dlho to bola vlastne len zábava.

Zo spätného pohľadu ste sa mohli viackrát (podľa vlastných slov), na písanie vykašať, keby sa nestalo to či ono. Napríklad, keby ste nemali vedľa seba anjela pokašiteľa, a zároveň aj ochrancu, celoživotného priateľa Karla Maryska, ktorý spôsobil, že sa text Vašej Jarmilky dostal aj do rúk Jiřího Koláře, že Egon Bondy pochválil Váš text: *„Tenkrát, když jsem dočetl poslední řádky Jarmilky, Egon Bondy si u okna mnul vousy, hladil se, pak dlaní se laskal se svojí hlavou a říkal sám sobě... Děti, byly jste svědky mimořádné události.“* alebo, že sa Vám nevydarili Vaše lásky a nemali ste deti alebo...

No, ale to už tak v živote chodí. Na druhej strane je pravda, že náhody prajú pripraveným. Napriek všetkým protivenstvám. Mám z toho hlavu „jak tříletý zelí“.

„... za Rakouska kdo měl dvoutřídku, už si nechával kulmovat vlasy, takhle vyčesaný jako slečinka, aby si holky myslely, že píšete básničky, kdo už měl za Rakouska tři měšťanky tak nechodil moc na slunce, kdežto dneska se opalujou i prezidenti, za Rakouska se i dělníci nechávali fotografovat loktem lehce opřený o stoleček a s vočima do dálky, jako Edison, kdežto dneska se dávají brát jak štípají dříví [...]

... a tak ten Korec vzal kosu a jako obětní beránek starýho Rakouska vypil litr rumu a za stodolou si podřezal hrtán, dneska zase máte vobráčeně, děti študujú zadarmo a tátové div si nepodřezávají hrtány proto, že děti mají víc peněz než voni, to máte za Rakouska nesměl nikdy chybět v hovězí polívce šafrán, to fajnový koření z Malý Asie...”

To je na záver malá ukážka z textu, z knižky „Taneční hodiny pro starší a pokročilé“, v podstate nekonečného prúdu reči, ktorý ste vložili do úst Vášho „superpábitela“, strýce Pepina. Čítajúc to, je mi „jako by mi mazali prsa sádlem“, no ešte viac úprimne žasnem nad krásou toho textu z hľadiska pisateľa, autora, a uvedomujem si, že písanie je naozaj prekrásna vec. Možno najkrajšia na svete. Keď sa to vie.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 9
NENORMALIZÁCIA

Po úspešných šesťdesiatych rokoch ste, Majstre, začiatkom rokov sedemdesiatych spadli akoby do čiernej diery. Najprv prišli na tankoch Rusi a vzápätí začali ich domáci prisluhovači robiť poriadky. Špeciálne si posvietili na vás, spisovateľov. Tak, ako mnohí ďalší, aj Vy ste sa stali nežiadúcim.

Bolo to nemorálne, stupídne, perfídne, zločinné obdobie. Počas neho síce ľudí nevráždili, nelikvidovali fyzicky, ako v päťdesiatych rokoch, ale ničili ich sofistikovanejšie. A možno efektívnejšie.

Prepáčte mi toto expozé, no nemôžem si pomôcť. Odvážim sa povedať, že takzvaná normalizácia bola u nás nazvrhlejšim obdobím 20. storočia. Ona totiž nemala víťazov a porazených, ale urobila zo všetkých ľudí polutovaniahodné kreatúry. Z tých „dobrých“ i z tých „zlých“. Drvila ich tým najodpudivejším spôsobom, zneužila ich bezbrannosť, základné sebazáchovné inštinkty, využila ľudskú zbabelosť. Všetky najnižšie pudy. Normalizácia zobrala ľuďom sebaúctu, hrdosť, lámala im chrbtice, tlačila ich na kolená, nútila klamať – zo všetkého najviac seba samých.

Však Vy, Majstre ste si tých idiotských metód užili, len čo je pravda. Jedného z najvýznamnejších spisovateľov krajiny, nositeľa najvyššieho štátneho ocenenia, spoluautora filmu oceneného Oscarom, nesmierne obľúbeného u čitateľov doma i v cudzine, zaradili do zvrhlej kategórie bezprávnych jedincov, cynicky nazvaných „spisovateľé v likvidácii“.

Viete, Majstre, keď o Vás rozmýšľam v súvislosti s tou ne-normalizáciou, musím sa smiať z toho, ako komunisti nechtiac vytvorili pre Vás takmer ideálne podmienky na písanie. Veď si len spomeňte na druhú polovicu 60. rokov. Ako ste každý deň lietali medzi vydavateľstvami, redakciami, z duše nenávidenými čitateľskými besedami, ako ste chodievali na zahraničné i domáce služobné cesty a na mnohé ďalšie akcie a museli si plniť všelijaké iné spoločenské povinnosti. Nevraviac o každodenných návštevách obľúbených lokálov. Boli ste skrátka v jednom kole od rána do večera, do hlbkej noci, a na písanie Vám absolútne neostával čas.

Všetky knižky, ktoré ste vtedy vydali (Perlička na dně, Pábitelé, Taneční hodiny pro starší a pokročilé, Ostře sledované vlaky, Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet, Toto město je ve společné péči obyvatel, Morytáty

a legendy), boli už väčšinou v rôznych variáciách napísané dávnejšie. Vy ste tie texty vlastne len vyťahovali zo šuflíka a iba ich prepisovali, upravovali, dávali im výslednú podobu.

No, a keď začiatkom sedemdesiatych rokov „spadla klec“, odrazu ste mali hromadu času. Na „lajdání“ i na písanie. Myslím si, že ste ho využili bohato a stvorili svoje kľúčové diela. (Rukovet' pábitelského učne, Postřižiny, Obsluhoval jsem anglického krále, Městečko, kde se zastavil čas, Něžného barbara a najmä Příliš hlučnou samotu.) Knižku, na ktorej Vám záležalo asi zo všetkých najviac.

„... tu Samotu, o které paní Suzan Sontagová v New Yorku mi řekla, že tohle je kniha, jedna z dvaceti knih, které budou obrazem literatury tohoto století...“

Bohumil Hrabal, Několik vět, in: Listopadový uragán, 1990

Je to typický totalitný paradox, keď zákaz prinesie presne opačný efekt. Nie, nechcem tu navodiť dojem, že vlastne všetko išlo ako po masle, stačilo len chvíľu vydržať a napokon ste si vyvzdorovali znovuvydávanie svojich diel. Ojoj, skutočnosť bola oveľa zložitejšia a horkejšia.

„... druhý den mi volal telefon, a že se musíme setkat, že to je v zájmu mém, jinak že budu předveden... a tak jsme si určili nazítří v Belvederu, v půl desáté... A to byla chyba, měl jsem jít hned, celý den jsem blednul a celou noc nespál, a vymýšlel jsem si na sebe nejhroznější protistátní činnost, a činnosti diverzantské a iredentistické...“

Totalní strachy in: Ponorné říčky

Premyslená a neustávajúca buzerácia agentami ŠTB však spôsobila to, čo mala, dostala Vás do permanentného stresu, psychicky Vás zdeptala a dohnala k tomu, že ste sa báli čoraz viac a v snahe eštébakov nedráždiť, ste pristúpili na tie diskutabilné styky. Že ste súhlasili s tými kontaktami. Asi ste neustriehli únosnú mieru prispôsobenia sa situácii, toho podľahnutia vlastnému strachu. Pravda, je otázne, čo môže byť v takomto prípade únosnou mierou, že? V každom prípade Vás tá situácia ničila a nevideli ste z nej východisko. Viem si to predstaviť.

„... Moje žena Pipsi... Radívala mi, pošli je do prdele! Ale já jsem už si zadal, já jsem už byl v tom... [...] ... a proto jsem s fízly hovořil slušně, uhýbal jsem a nemohl jsem se dočkat, až se rozejdeme a já budu sám a trnout, kdy se zase setkáme, protože vždycky jsem něco přeci jen řekl a tak mne měli úředníci ministerstva vnitra na lanči, do Belvederu přišli dva, někdy i tři, a já jsem jim podepisoval svoje knihy, srdečně a přátelsky, ale oni sledovali nepřímými otázkami, kde se ty moje samizdaty tisknou a kdo dodává papír a s kým se stýkávám... a já jsem, abych měl pokoj, vždycky něco řekl, co jsem pak litoval a hroutil jsem se...“

Totalní strachy

Ne-normalizácia bola o to strašnejším časom, že na prvý pohľad sa zdanelivo nič nedialo. Nezainteresovanému návštevníkovi krajiny sa mohlo zdať, že až na množstvo červených transparentov a nápisov na všetkých verejných budovách hlásajúcich nepochopiteľné heslá, ošarpané domy, zlé cesty a rovnaké autá, je v tejto krajine všetko v poriadku, a dokonca, že je u nás veselo. Tento dojem podporovali najmä preplnené krčmy s lacným alkoholom. Pod týmto pochybným mimikry sa schovával pokrytecký, hnusný, v podstate veľmi smutný a najmä bezvýchodiskový život drvivej väčšiny obyvateľov.

Koloval vtedy taký z dnešného pohľadu zvláštny vtíp – „čo mi kto môže, veď som slobodný občan slobodného štátu“. Žiaden cudzinec zo Západu nikdy nemohol pochopiť, prečo sa tomu všetci od srdca rehocú. Takej samozrejmosti. Nuž, boli to smutné časy. Napriek tým neviazaným rehotom.

Celé to panoptikum zhora riadili stranícke špičky, chránené bezpečnostnými zločkami, ktorým aktívne pomáhali kolaboranti pôsobiaci a fungujúci naprieč celou spoločnosťou, ľudia ochotní za úplatu urobiť hocičo. No, a potom bola obrovská masa ľahostajných, prispôsobivých, mlčiacich. Ľudí, ktorých život naučil prežiť každý režim. Ja tomu hovorím „vyžiť“ ho. Kde ste patrili Vy?

V podstate medzi tú väčšinu, aj keď ste neboli ani ľahostajný, ani mlčiaci. A prispôsobivý? Do istej miery. Spomeňte si na Vášho obľúbeného Sokrata a jeho presvedčenie, že lepšie, ako emigrácia je počúvať zákony vlasti. Vy ste s ním súhlasili a existujúci stav v spoločnosti navonok akceptovali. Hoci ste ho z hĺbky duše neznášali.

Neboli ste žiadnym hrdinom, ale pozor! Neboli ste ani zbabelcom a už vôbec nie kolaborantom, hoci Vás z tohto smrteľného hriechu viacerí „jediní spravodliví“ obviňovali. Je mi jasné, ako Vás takéto osočovanie muselo bolieť. Aj keď ste si to do značnej miery zavinili sami, tým svojim strachom. Svojou nechutou ku konfliktom.

Viete, Majstre, ja Vás, a určite nebudem sám, napriek všetkému zdanelivo paradoxne aj dnes obdivujem za Vašu odvahu, tú zdravú zatatosť, a prepáčte, ale aj za takú českú „vychcanosť“, s ktorými ste sa tým eštébáckym hajzlom a idiotom a ich straníckym bossom vcelku úspešne bránili. Pravda, bránili Vaším, hrabalovským spôsobom. Predovšetkým písaním. A vydávaním napísaných textov v samizdate. A v zahraničí.

Jeden deň ste pod dozorom agentov ŠTB napísali popredným disidentom listy, Ludvíkovi Vaculíkovi, Ivanovi Havlovi etc., že si neprajete, aby tlačili vo svojich samizdatových edíciách Vaše texty a na druhý deň ste U Zlatého tygra súhlasili s ďalším samizdatovým vydaním a ešte ste na neho prispeli značnou finančnou čiastkou. Veľké peniaze, rádovo stotísíce korún, ste počas 80. rokov venovali aj na samizdatové vydávanie celého radu ďalších zakázaných autorov.

Áno, báli ste sa, ale aj keď to z Vašich spomienok veľmi nepoznať, dokázali ste ten strach prekonávať a napokon si urobiť to, čo ste chceli Vy a nie oni. Nedokázali Vás „zlikvidovať“. Nedokázali Vás vymazať z pamäti Vašich

čitateľov. Práve naopak! Vaša obľúbenosť neustále rástla a prečítať si niečo od Hrabala sa považovalo za spoločenskú prestíž. Napokon musela totalitná moc pred Vami kapitulovať. Aj keď to urobila svojským podlým spôsobom.

Súdruhovia povolili opäť vydávať Vaše texty, pravda, skaličené, zoškrtané, poprepisované. A donútili k tomu Vás, to Vy ste museli kaličiť vlastné deti. No ani kruté a nezmyselné úpravy, „zjemňovanie“, texty nezničilo. Ešte stále v nich ostalo toľko sily, toľko umenia, toľko krásnej literatúry, že knižky po vydaní zmizli z kníhkupectiev behom niekoľkých hodín. Počnúc Postřižinami vydanými v roku 1976, to tak bolo až do revolúcie v roku 1989. A všetky vydania sa pohybovali v niekoľko desiatistícových až vyše stotisícových nákladoch.

Ony tie ne-normalizačné sedemdesiate roky boli hnusné, no mali aj svoje humorné stránky. Peknou ukážkou je historika, ako ste sa od strachu pred políciou potulovali a vlastne schovávali po celom kerskom polesí, po odľahlých hospodách, skrytých lesných zátišiach, schovávali ste sa na rôznych miestach, ba dokonca aj v jednom stohu na poli. Samozrejme, bdelému policajnému zraku ste neušli ani tam, a tak ste raz mohli s hrôzou pozorovať poľnou cestou blížiacu sa policajnú Volgu. Bol to miestny okresný náčelník, ktorý Vás však do toho stohu neprišiel vypočúvať a už vôbec nie zatknúť. On chcel tiež začať písať a Vás prišiel požiadať, aby ste mu poradili, ako na to. Nuž, neviem, neviem, stále mi to pripomína Vaše mystifikácie, no aj keby to nebola pravda, je to krásna historika. Hrabalovská. Pábitelská.

„... Vlasta se jmenoval, a kráčel ke mně a dal mi znamení, abych se nelekal... Vlasta odhrnul slámu a lehl si vedle mne a ze služební brašny něco vytahoval ... já jsem přivřel oči, myslel jsem, že na mne vytáhne Proluky, ale on vytáhl notes ...a tak jsme leželi a on se mi svěřil, že by rád psal, jestli to je těžké se stát spisovatelem?“

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 10

MAČKY

Viete, Majstre, hneď na začiatku sa Vám musím priznať, že mačky veľmi nemilujem. Nie, že by som ich vyložene nemal rád, to nie, skôr sú mi ľahostajné. Viem, že to takto povedať v úvode listu o mačkách, nie je bohviečo, no snažím sa byť voči Vám úprimný a nič nepredstierať. Napokon, aj tak tu pôjde hlavne o Vás, hoci videného prizmou tých „kočenek“, cez ktoré ste sa stali „tak trochu nesmrtným“.

Myslím si, že najmä v posledných rokoch Vás „kočenky“ v Kersku doslova držali pri živote. Presnejšie, ten pocit povinnosti nakrmiť ich každý deň, Vás prinútil pravidelne cestovať autobusom do Kerska. O desiatej predpoludním ste v Prahe na Florenci z nástupišťa číslo 18 odchádzali s nákupom grilovaných kureníc alebo sekanej, salámy, s plechovkami nesladeného mlieka

a iných dobrôt v sietovanej taške, pravidelným spojom, ktorého trasu ste poznali aj so zavretými očami.

V Kersku Vás už čakala mačacia partia, postávajúca na príchodovej ceste k chate a tešiaca sa na nadchádzajúce hody. Vraj by boli takto vítali hociakého pána, ktorý by prišiel v čase, keď boli zvyknuté na Váš príchod. Neviem, ale myslím si, že mačky nie sú až také sprosté a Vás veľmi dobre poznali. Vy sam ste však zaznamenali aj prípad, keď sa v čase príchodu autobusu z Prahy, všetky mačky hnali k zastávke a Vy ste pritom boli už tretí deň s nimi na chate. Tak či onak, bol to od Vás skutočne úctyhodný výkon, tie každodenné cesty (isteže boli aj pauzy), Praha – Kersko a späť.

„... odkudpak přitekly ty moje kočky? Jsou rozházené kolem mne jako drahokamy v trávě a květinách, rády se na mne dívají a mají zamilované oči, obzvláště těhotné kočky, celkem tři kočky budou mít májová kořata a to je pro mne nadělení... [...] těhotné kočky teď přicházejí, vyskakují na stůl, aby měli blíže k mým očím, zkoumají mne, zdali je mám ještě rád, natolik rád, že až mi přivedou ta první kořata, zda je přijmu...“

Ponorné říčky in: Ponorné říčky 1990

Vaša láska k zvieratkám z Vás postupne urobila čosi ako svätca. Preháňam? Možno, ale je isté, že Váš vzťah ku kerskej mačacej kolónii bol naozaj mimoriadny. A spomeňte si, čo Vám kedysi Na Hrázi večnosti povedal Vladimír Boudník: *„Doktore, kdo kamarádí se zvířátky, zadarmo kamarádí s bohem.“*

Pravidelné hlásenia o kerských „kočenkách“, ktoré ste vpisovali do listov Dubenke, svedčia o tom, že to boli Vaši priatelia. Možno najlepší. Možno dokonca jediní. V každom prípade však úprimní. Žiaľ, vzťahy medzi ľuďmi a zvieratami sú zložité, všelijaké, len nie harmonické. Však ten problém trápil dlhé roky aj Vás.

Vaše „kočenky“, Majstre, boli milé, zlaté, priateľské, ich počet však často prekročil únosnú mieru a bolo nevyhnutné ich stav skorigovať. Teda, niektoré z nich zabiť. Vraj už v mladosti ste nadpočetné mačiatka zabíjali, topili, Vy, pretože to nikto z rodiny nechcel robiť; už vtedy ste museli rozhodovať o živote a smrti, ako to bežne robievali hospodári, gazdovia. Neviem, ako za mlada, ale na staré kolená Vás to veľmi trápilo, vyčítali ste si tie kruté skutky, keď ste mačku v starom poštovom vreci otrepávali o kmeň borovice a potom ešte pre istotu použili aj tupú stranu sekery. Hoci nebolo inej cesty, zabíjanie priateľských zvieratiek, ktoré sa voči Vám ničím neprevinili, Vás hlboko zasiahlo, ako o tom píšete v balade Autíčko.

„Otevřel jsem jako ve snách pytel a stará kočka do něj vklouzla, zatočil jsem pevně ten pytel v rukách, a pak jsem běžel a docela beze smyslu jsem udeřil mocně tím obsahem pytle o kmen veliké borovice a pak ještě jednou, cosi v pytli se vzdulo, a pak se ozval veliký vzdech, vzdech, který mi zněl jako velké uvolnění, ale já jsem trnul, co kdybych vysypal obsah pytle, zdali

kočka, kterou jsem tak míval rád, zdalipak nebude ještě živá? A vzal jsem sekyru a tupým ostřím jsem několikrát udeřil tam, kde měla hlavičku...“

Kruté sú však aj vzťahy vo vnútri mačacieho spoločenstva, slabší musí ustúpiť silnejšiemu, ba aj celkom odísť zo skupiny (ako vyhnal Písečný Cassia); Vy ste, Majstre, trpeli, keď sa takto dostal Váš miláčik Cassius do „emigrácie“ a nemohol prekročiť cestu vedúcu naprieč kerským lesom, ktorá predstavovala akúsi demarkačnú čiaru mačacej nenávisťi, „berlínskou zed“, ako ste napísali. Napriek tomu ste tie vzťahy akceptovali...

Viete, Majstre, ja som z tých Vašich citov ku „kočenkám“ hotový. Žasnem nad ich hĺbkou, silou, trvanlivosťou a úprimnosťou. Ale neprekvapujú ma, pretože ich chápem. Sám mám malého psíka, pudlíka, našťastie len jedného, bývam s ním v mestskom byte, v paneláku – a milujem ho. Je to moja fyzicky a vlastne i duševne najbližšia bytosť. Volá sa Čarlik, je to trpasličí pudel, krásne zvieratko na pohľad, v skutočnosti môj jediný spoločník, priateľ, kamarát, spriaznená dušička. Rozprávame sa spolu, hádame, túlime sa k sebe, aby nám na tomto svete nebolo smutno.

„... co bude s mými kočenkami, až budu muset být v nemocnicích, a třeba z tohohle světa odejdu [...] Dubenko, modlete se za mně, abych byl na světě už jen kvůli těm mým kočenkám...“

Niektorí čitatelia Vašu lásku ku „kočenkám“ nechápali, dokonca boli pohoršení, boli zarazení a urazení Vašími mačacími historkami, zvlášť v spojení s komentovaním a rôznymi neortodoxnými prirovnaniami mačacieho sveta a oficiálneho diania v spoločnosti, v politike. Ani by som to nespomínal, pretože títo ľudia nielenže absolútne nepochopili Váš autorský zámer a Vašu autorskú licenciu, ale oni zároveň odhalili aj svoju citovú nedostatoknosť, pustotu vo svojich srdciach a dušiach. Ja totiž dobre poznám takýchto ľudí, ktorí nemajú radi zvieratká, ktorí sú na nich alergickí a správajú sa k nim i ich majiteľom agresívne. Tieto smutné typy však nemajú rady ani iných ľudí, nevedia si totiž poradiť so svojimi životmi, sú to zakomplexované, úbohé bytosti. Ani netušia o čo sa negatívnym postojom k iným živým bytostiam ochudobňujú.

No áno, aj niekto ďaleko tolerantnejší môže namietnuť, že ste to predsa len s tými mačkami prehánali. Ja si to nemyslím a hoci ste na jednej strane mali so svojimi „kočenkami“, ktoré dokázali byť, najmä, keď ich chytali tie „mešuge štunde“, aj riadnymi potvorami, veľké problémy a starosti, radosť, ktorú Vám prinášali, tie problémy ďaleko prekonala.

„... já musím jezdit do Kerska, protože někdo musí nakrmit a potěšit zvířátka, a já vlastně musím mít důvod nejen kam jít, ale proč žít...“

Zakřiknuté krásky in: Ponorné říčky

Mačky však neboli len primárnym potešením z pohľadov, dotykov, hier, vystrájaní, túlení sa, láskyplných vzájomných vyznaní, mačky boli aj významnou časťou Vašej tvorivej nadstavby, ony sa predsa stali Vašími nežnými,

milujúcimi i krutými tyranskými múzami, trvalým zdrojom inšpirácie...

Ale najmä dôvodom radosti zo života, možno, že v posledných rokoch naozaj jediným dôvodom žiť. Nevraviac o tom, že ste sa aj vďaka svojim kočkám naozaj stali nesmrteľným – a tie kočky, kočienky, s Vami.

Přešná, Pomeranč, Švarcwald, Švarcava, Renda, Segmyler, Fusaklička, Máca, Škaredá kočka, Pepito, Pepan, Etan, Cassius...

„Ale já bývám krutý i sám na sebe. Já si nic neulehčuju, já ty pocity viny u sebe zvyšuji, já dokonce, když se stane něco hrozného ve světě, beru to tak, jako bych to udělal já nebo to bylo uděláno mně. Ty nějaké velké masakry, všechno, co se děje, tak to jsem já. To mně naučil Schopenhauer a jeho to naučila ta indická filozofie. Já vidím, jak se lidé střelí do týla, ve válce, ti nevinní, a to jsem já. A i ta kočka, ta zabitá kočka jsem já.“

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 11

PIVO

„Pane vrchní co jste to přinesl v půllitru za krásu! To pivo s parádní pěnou! To není pěna, to je šlehaná smetana, to je chladivý puding, to je parádní gól! Pane vrchní ta vaše hospoda to je Betlémska kaple... ta vaše hospoda, to je ta hlučná a hlučící samota, ve které nejlip se sní...“

Morytát o prasečích hodech, in: Morytáty a legendy

Pivo! Až sa tej témy bojím. Ale...

Viete, Majstre, dvadsať rokov som chodil takmer každý deň na pivo do slovenských krčiem (hoci sa k nemu pritrafilo aj hocičo iné), takže som mal dosť času dôkladne preskúmať ich fungovanie. Môžem naozaj zodpovedne prehlásiť, že tie naše obyčajné slovenské krčmy, a to aj tie zdanlivo lepšie, nazývané honosne pivárňami, prípadne pokrytecky znejúco pohostinstvami, čo vzniklo pravdepodobne od slova pohostinnosť, ha, ha, ha, sa odlišovali od českých hospod, ako príslovečné „nebe a dudy“.

Predovšetkým sa diametrálne líšili kultúrnosťou samotných podnikov, kvalitou obsluhy, o kvalite piva ani nevraviac, no ešte dôležitejšia bola ich chýbajúca „ideová nadstavba“. A pivo s parádnou penou pripomínajúcou šľahanú smotanu? Zabudnite. Veď u nás bolo obrovským problémom pivo vôbec vychladiť. A tie „trubky“ – hrôza!

Absencia ideí úzko súvisela s klientelou. Kým v slovenských krčmách, nech už mali na vývesnom štíte napísané hocičo, sa nejaké myšlienky a vôbec oduchovnenejšie prejavy vyskytovali len sporadicky, mnohé české hospody boli po celé generácie priam liahňou najrôznejších tvorivých ľudí, úžasných, rodených rozprávačov, naivných i ozajstných filozofov, tvorivých indivíduí, z ktorých niektorí na báze tzv. „hospodských kecov a hospodských historek“ neskôr vytvorili literárne skvosty, čoho Vy, Majstre, ste žiarivým príkladom.

Jednoducho, česká hospoda bola svojím spôsobom kultúrnou ustanovizňou, umeleckým strediskom, debatným klubom, tvorivou dielňou, nevysychajúcim prameňom, napájajúcim tvorivé snaženie množstva (budúcich) umelcov. Isteže, nebola takou každá hospoda, a tiež sa nenašla všade, ale principiálne to rozhodne platí.

„Letná bola jedna z košických krčiem, stojaca na rohu ulíc len kúsok od vysokoškolského areálu dnešnej Technickej univerzity, v ktorej vedľa seba pili asfaltéri i univerzitní profesori, inštalatéri popri inžinieroch, alkoholici v poslednom ťažení bok po boku s vedeckými pracovníkmi, čo sa mimochodom občas prelínalo; primitívi s neukončeným základným vzdelaním i inteligenti s viacerými titulmi pred i za menom sa tam svorne opíjali v smradlavom výčape, vedľa seba močili do žlabu vyloženého térapapierom a často aj zvracali nielen na tom surrealistickom záchode, ale aj vonku za rohom krčmy v parku. Nevadili si navzájom, neodťahovali sa od seba, a ak nemali pri sebe žiadneho kolegu či kamaráta, púšťali sa do debaty medzi sebou aj napriek nebotyčným intelektuálnym rozdielom. Iné rozdiely medzi nimi vlastne ani neboli, akurát, že tí inštalatéri či asfaltéri zarábali viac peňazí ako vysokoškolskí učitelia. Napodiv to ani jedni, ani druhí nepovažovali za problém...“

P. Pačaj, *Môj milovaný sever*, 2009

Áno, aj v slovenských krčmách sa pri pití piva povravelo veľa rečí, pomerne často zaujímavých, niekedy tiež múdrych, občas sa tam tiež prišlo na dobrý nápad alebo riešenie nejakého konkrétneho problému, výsledky sa však nakoniec väčšinou utopili v alkohole. No čo je ešte dôležitejšie, myšlienky v slovenských krčmách nemali ten český esprit, duchaplnosť a dôvtip, v tých výčapných miestnostiach nevládla rovnaká atmosféra, naplnená rý-dzou, hoci aj len reflexne podmienenou tvorivosťou, skrátka, zjednodušene povedané, v slovenských krčmách sa väčšmi mlátila prázdna slama.

Viete, Majstre, mne osobne je to jasné. Rozdiely medzi slovenskou krčmou a českou hospodou sú jednoznačne dané odlišnou mentalitou pospolitého ľudu u nás a v Čechách. A odlišnými očakávaniami od návštevy pohostinského zariadenia, pričom to druhé vyplýva z prvého.

Slováci odjakživa chodili do krčmy predovšetkým zabudnúť, utopiť v alkohole svoje starosti, problémy, bôle, prehry. To bol prvotný a najdôležitejší dôvod! Aj preto sa tam pila najmä pálenka a pivo bolo viac-menej iba na jej zapíjanie. Skóre poldecákov a pollitrov bývalo rôzne, napríklad 5:1, ale aj 11:1. Podľa toho vyzerala aj starostlivosť o pivo samotné, vrátane čistenia trubiek. A pilo sa rýchlo, veľa, čo najsilnejšie nápoje a ich kombinácie. Do nemoty.

Česi na to išli inak. Oni tú svoju hospodu brali vždy skôr ako spoločenský klub. Chlástali v nej síce tiež hodne, ale predovšetkým to pivo, čo neškodilo ich sivým mozgovým bunkám až tak, ako Slovákom pálenka. Česi pri tom

svojom pivečku aj dlhšie vydržali triezvi natoľko, že mohli debatovať zmysluplne a dokonca si z tých debát aj na druhý deň niečo pamätali. Takýto dlhodobý usilovný „tréning“ počas života viacerých generácií pivárov prieniesol svoje ovocie.

Do českej hospody chodili pospolu popri umelcoch aj živnostníci, remeselníci, obchodníci, úradníci, politici a všetci svorne vedľa seba nielenže pili svoje piva, ale sa aj medzi sebou rozprávali. Raz si vzal slovo jeden, potom druhý, tretí... Až kým pod vplyvom tých pív nerozprávali všetci odrazu. Kým ale došlo na facky, stačili si toho hodne povedať – a popri tom vznikalo aj umenie!

Tu ešte k tým rozdielom medzi krčmou a hospodou musím podotknúť, že takmer každá česká hospoda bola zároveň aj „restaurácia“, teda, že sa v nej dalo aj normálne stravovať (že, Majstre), čo na Slovensku prakticky neexistovalo. A ešte jedna poznámka: v českých hospodách sa aj za socializmu smeli hrať karty, dokonca tam mali vyhradené stoly pre mariášnikov. A na poličke vo výčape pripravené karty. To bolo v slovenských kčmách prísne, špeciálne na to vyvesenými tabuľkami, zakázané. Dodnes nechápem prečo.

„Jednou jsme seděli u Brabců a bavili jsme se o rozpínavosti vesmíru a úměrně k tomu pili pivo. [...]

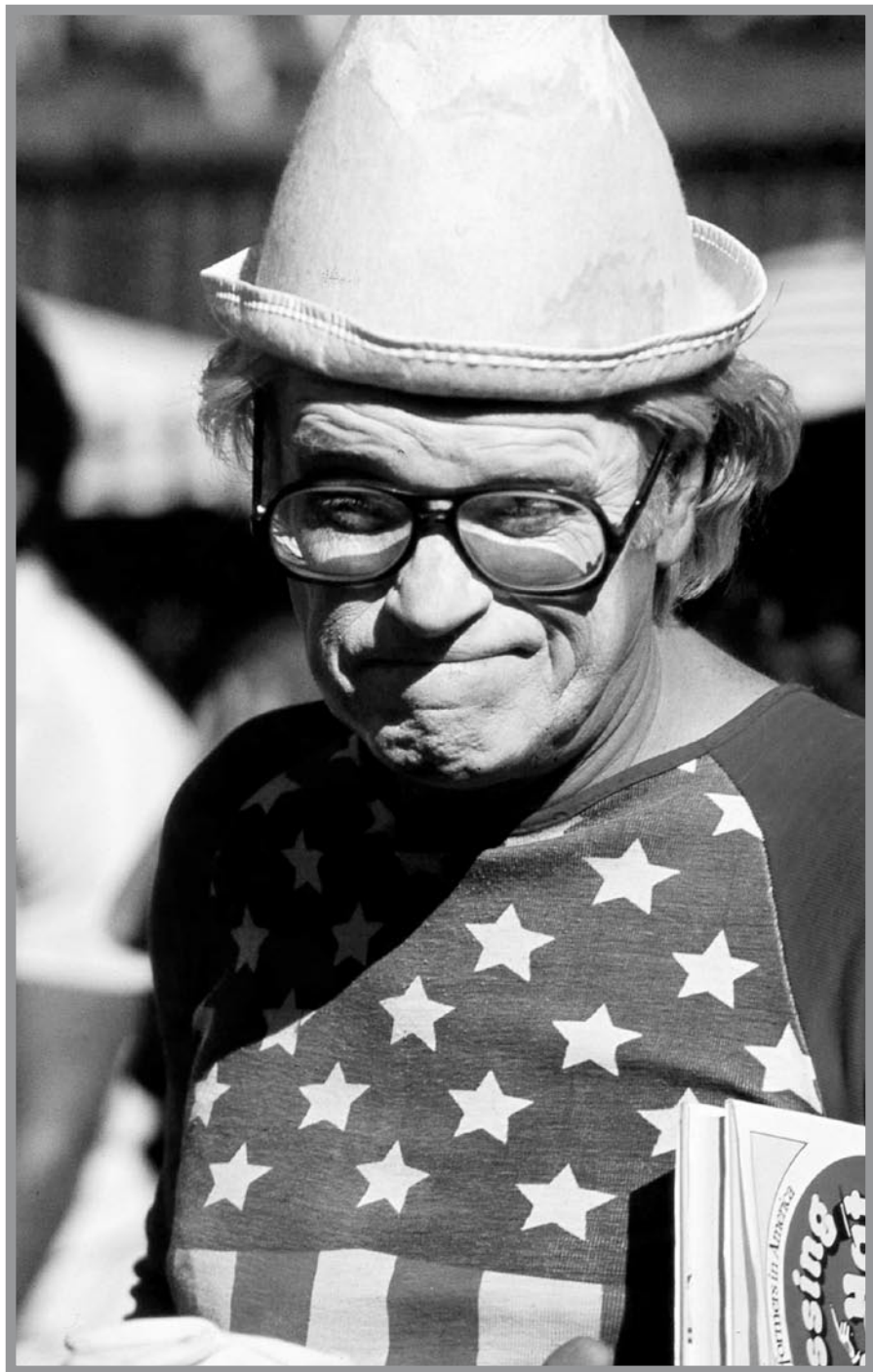
Jednou se Egon Bondy uvolil, že nám přečte něco ze svých próz. Koupil si k tomu účelu krásně červeně puntíkovanou kravatu a potom se uvolil, že dojde s Vladimírem pro dva kbelíky piva, aby se před čtením uklidnil. Tak nejdřív přinesli dva kbelíky piva od Lišků, potom dva kbelíky piva ze Staré pošty. A nakonec se Bondy uvolil, že dojdou pro dva kbelíky piva k Hausmanům...

A tak nám Na hrázi Věčnosti Egon Bondy četl krásnou prózu o Antonínovi, jak šel přes státní hranice do Bavorska... a Egon Bondy propadl hrůze, že už všechny hospody zavřou a že budeme trpět žízni, tak všichni tři jsme si ještě koupili do všech nádob pivo... [...]"

Viete, Majstre, baviť sa s vami o pive a necítiť sa totálnym autsajdrom, to chce hodne sebavedomia a drzosti. Ja však ani nechcem zabrdnúť do nejakej kvázi filozofickej debaty, hodnej vzdelaných štamgastov od Zlatého tygra, chcem len povedať, že chápem, čo pre Vás pivo znamenalo, a čo tento fenomén predstavuje v českom prostredí. Napriek tomu, že nám Slovákom boli mnohé radosti z tohto zlatého moku rôznymi okolnosťami odopreté.

Ja si ešte dobre pamätám, ako ťažko sa bolo v Košiciach za totality dostať k českému pivu, k plzeňskému. Bežne ho v krčmách dlho, predlho vôbec nečapovali, ešte tak možno v jednej dvoch hotelových reštauráciách a veru neviem, či aj to nebolo skôr fľaškové. Nuž, nečudo, že vždy, keď sa mi podarilo dostať do Prahy alebo hocikde inde do Čiech, snažil som sa vliezť do hospody a užiť si dobrého piva.

„Z auta vyběhli dva zřízenci, vytáhli bílé vikslajvantové lůžko, pak každý dvě baňky a vběhli do výčepu a poručili plné bandasky plzeňského... a kaž-

dý vypil ještě jedno od cesty a dopili ze sklenic to, co se nevešlo do přetékajících bandasek, a zřizenci s bandaskami vyběhli, pláště vláli, naskákali do sanitky, když napřed zasunuli vikslajvantové lůžko s bandaskami... Egon Bondy pravil: Do prdele, to je memento mori! [...]

... a tak v půlnoci, když jsme ulehli, probudil mne takový zvuk, jako když teče vodovod... rozsvítil jsem a Egon z těch piv právě domočoval zbytky spokojený, na koberec. Povídam, to nemůžete jít vy vole ven?“

Pil som pivo takmer vo všetkých českých krajoch, od Hradca Králové a Pardubic cez Liberec, Ústí nad Labem, Příbram, až po Mariánske Lázně. A tiež v Zastávce u Brna, napríklad. Paradoxne som nikdy nepil pivo v Plzni, cez ktorú som iba niekoľkokrát precestoval, a ani v Českých Budějoviciach, kde som, hanba, nikdy nebol. Azda to ešte napravím. No ale aj tak som si najviac bahnil v pražských hospodách, väčšinou takých malých zastrčených, kde čapovali smíchovskou desiatku, teda tú Vladimírovu „deštovku“; sedel som väčšinou sám za stolom a nasával atmosféru, pozoroval hostí i výčapníka, ktorý plnil pollitre tou „šlehanou smetanou“ a hrdo som sledoval, ako mi pribúdajú čiarky na tácke.

Nesmierne som kvitoval, že na pivo nebolo treba čakať, keď pingel videl, že dopíjam pohár, okamžite pred mňa postavil ďalší polliter. To som na Slovensku nikdy nezažil. Práve naopak. U nás sa na pivo všade dlho čakalo, čašníkov bolo treba mnohokrát upozorňovať na ďalšiu objednávku, ba niekedy vyložene prosiť. Nevraviac o výčapoch, kde si hostia sami kupovali pivo pri pulte, tam vždy stáli dlhé rady. Ako vravím, bolo to „nebe a dudy“.

Viete, Majstre, zatiaľ naposledy som pil české pivo, bolo to Postřižinské, teda vlastne Nymburské, premenované na Vašu počesť, v kerskej Hájenke s Vašou a dnes už aj mojou kamarátkou Magdou a mojou pražskou priateľkou, Vašou zapálenou čitateľkou Annou, pred Vianocami minulého roku, teda v decembri 2010. Potom sme to zaliali ešte plzeňským v Domečku, kde nás vynikajúco „na Váš účet“ zabával pán Kikinda.

O pive by sme mohli hovoriť donekonečna, že? Tak to radšej „leicastylové ustříhneme“ a „štrkneme si“ krásnymi pivnými hladinkami. Trebárs na všetky krásne texty na svete. Majstre, na Vás!

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 12

PIATE POSCHODIE

„... Hrabale, Hrabale, Bohumile Hrabale, tak jsi se uvítězil, dosáhl jsi vrcholu prázdnoty, jak to učil můj Lao-c [...] kolikrát jsem chtěl skočit z pátého patra, z toho mého bytu, kde mne bolí každá cimra, ale vždycky anděl mi v poslední chvíli zachrání, stáhne mi tak, jak chtěl z pátého patra skočit můj doktor Franz Kafka, tam z Maison Oppelt, tak jak chtěl taky z pátého patra skočit Malt Laurids Brigge, taky Brigga bolet celý svět, Rainera Maria Rilkeho taky.“

Kouzelná flétna, 1989

Majstre, dostali sme sa na koniec. K téme, ktorá Vás zaujímala, ba fascinovala celý život. Napokon, ako väčšinu premýšľavých ľudí na svete. Smrť. A špeciálne smrť dobrovoľná. Samovražda. Vraj iba málokto ju nechcel spáchať aspoň raz v živote, hoci väčšina ľudí si to samozrejme napokon rozmyslela. Na druhej strane je pravda, že svoj život množstvo samovrahov naozaj dobrovoľne ukončilo a medzi nimi i dlhý rad ľudí slávnych. A veru dost bolo medzi nimi aj spisovateľov.

Vy sám často vo svojich textoch spomínate Majakovského a najmä obľúbeného Jesenina, ale aj domácich českých autorov, napríklad Biebla, Teigeho; veď aj Váš priateľ z dôb Hráže Věčnosti, Vladimírek, Vladimír Boudník, odišiel vlastnou rukou. Ani vo svete nebolo o samovraždy spisovateľov nikdy núdze, z tých najznámejších stačí spomenúť Ernesta Hemingwaya.

„Spisovateľ je taky člověk, i on je někdy v situaci, že nechce být na světě, že všechno se proti němu spiklo, a toho zla, že je na světě příliš [...] jak dopadl Majakovskij, jak dopadl můj největší básník na světě Serjoža Jesenin, ... jak řekl Lívius, že nepotkal člověka, který nechtěl aspoň jednou v životě spáchat sebevraždu. [...] je to ta filozofická cesta, ta básnická, že najednou užití, že lépe by bylo, kdybyste nebyl. Třeba španělská filozofie. Ti mají za základ svého Seneku, ten spáchal sebevraždu na důkaz toho, že je velký frajer, v roce 65, někde v Salamance.“

Kličky na kapesníku, 1990

Ach, Majstre, tie Vaše piate poschodia. Je to zvláštne, že dávno pred Vaším odchodom medzi „holubice“, ste sa k tej myšlienke neustále vracali, to piate poschodie Vám nešlo z hlavy, akoby z neho visela nie červená, ale čierna Ariadnina niť, ktorou Vás čosi neodolateľne lákalo a priťahovalo. Keď si vezmete, ako ste to napokon sami ukončili na tej Bulovke, kde ste naozaj uskutocnili svoj veľakrát avizovaný „kanec filma“ z piateho poschodia, z cimry na ortopedickom oddelení, človeka až mrazí medzi lopatkami.

Oficiálne a pochopiteľné stanovisko kliniky, ktoré nakoniec potvrdili i policajní vyšetrovatelia, nenájdúc žiadne známky cudzieho zavinenia, bolo, že ste z toho okna vypadli pri kŕmení holubov. Teda, že išlo o nešťastnú náhodu a nie o samovraždu. Majstre, je jasné, že tomu asi len málokto veril, no, v každom prípade všetci tí, ktorí Vás poznali, a ktorí poznali Vaše texty, najmä tie posledné, ani na chvíľu nepochybovali o skutočnom priebehu tej smutnej, presmutnej udalosti.

Okrem toho aj vo Vašich starších textoch je veľa samovražedných historiek opisujúcich odchody rôznych obyčajných ľudí zo sveta. Ja viem, samovražda patrí k ľudskému životu, je jeho súčasťou, a je, či chceme alebo nechceme, reálnou alternatívou jeho záveru. No predsa je to len vec medzi ľuďmi dodnes dost tabuizovaná, ľudia sa o nej neradi bavia, nevraviac o tom, že tisíc rokov to bol veľký hriech a samovrahov zahrabávali v kútoch cintorínov za tmy a bez kňaza, ako prašivých psov. Potom sa na ten hriech už tak nepo-

zeralo, no napríklad za socializmu komunisti počty samovrážd tajili, pretože boli nepríjemne veľké, a ani dnes sa nikto touto témou veľmi neoháňa.

Pre Vás, Majstre, však téma samovraždy rozhodne žiadnym tabu nebola. Naopak, ona sa prelína celým Vaším dielom od štyridsiatych rokov až po roky deväťdesiate. Písali ste o nej v mnohých textoch, vrátane tých najslávnejších. Niektoré príbehy sú na nej dokonca postavené. Samovražda alebo dobrovoľná smrť je nosnou témou, leitmotívom, napríklad Ostře sledovaných vlakov i Příliš hlučné samoty. Samovraždou končí vlastne aj Něžný barbar.

„... tak jak jsem se blížil k čáře, nepřál jsem si nic, než býti připraven na vidění posledních vteřin, kdy přítomnost, minulost a budoucnost se stírá v jediném zablesknutí. Avšak ten moment jsem minul, anebo ještě nepřišel. Krvavá voda mne počala tížit a vidění jasně vteřiny se mi počalo jeviti jako neexistující. Myslíl jsem pouze na to, co právě bylo. Jako bych se navracel v matčin život, jako by mi narůstala pupeční šňůra. Byl jsem kamsi vsáván. Držel jsem se okraje a síla sílila. Nakonec jsem se musel pustiti. Jako by mi to vytrhlo ruce, které se pevně držely břehu. Zmeškal jsem se a ty poslední vteřiny, na kterých jsem si zakládal, byly hnusné a bezútešné.“

Kain, existenciální povídka, 1949

V štyridsiatom deviatom roku ste napísali túto existencionálnu poviedku Kain, z ktorej sa o šesťnásť rokov neskôr stali Ostře sledované vlaky. Na tomto, takmer evolučne vyrastenom príbehu, možno dokumentovať nielen Váš dlhodobý záujem o samovraždu, ale aj o smrť všeobecne čiže o koniec ľudského života, ako jedinečný fenomén, ale navyše aj spôsob Vašej spisovateľskej práce, Vaše autorské myslenie. Od vzniku základnej myšlienky, cez rôzne peripetie jej vývoja, postupných premien, až po finálnu podobu. To sú tie Vaše povestné variácie.

„A já jsem přibouchl dveře, vkluzl do vany, musel jsem pomalu usedat, tak byla ta voda horká, dokonce jsem sykal bolestí, opatrně a bolestně jsem usedal. A potom jsem nastavil zápěstí a prořízl si pravou rukou zápěstí levačky ... a pak jsem vši silou udeřil zápěstím pravačky na tu obrácenou čepel zatemovanou do štokrlete. A vložil jsem obě ruce do horké vody, díval se, jak zvolna ze mne vytéká krev...“

Ostře sledované vlaky, 1965

Aj na týchto ukážkach vidno ten posun, povedal by som k stručnosti a najmä k reálnemu až naturálnemu opisu postupu samovraha. Hej, vtedy v Kainovi ešte u Vás doznieval surrealizmus, ktorý ste však s nástupom päťdesiatych rokov nadobro opustili a venovali sa priamo, bez toho „sur“, surovej realite všedného dňa, prežívanej zdanlivo všednými ľuďmi. Hovorí sa, že sa to definitívne „zlomilo“ práve u „totálne realistickej“ Jarmilky, ktorá napokon tiež vznikla z textu Majitelka hutí...

Viete, Majstre, musím sa Vám priznať, že s tou samovraždou nie som stožnenny, ani autorsky a už vôbec nie ľudsky. Nemôžem si pomôcť, ale napriek Líviovmu tvrdeniu, doteraz som v živote nikdy, naozaj vážne, ani raz, nikdy, na samovraždu nepomyslel. A dúfam, že ma to obíde i naďalej. Aj keď, človek nikdy nevie, že? Preto je moje uvažovanie nad ňou čisto teoretické, podložené iba cudzími textami a skúsenosťami.

Nie, nie, samovraždu, ako slobodné rozhodnutie človeka ukončiť svoj život, nech už ho k tomu privedú akékoľvek dôvody, v žiadnom prípade neodsudzujem, ba uznávam ju, mne osobne je však samovražda cudzia. Možno je to zbabelosť, určite však nie pokrytectvo. Proste to tak cítim. Možno, že mám len veľké šťastie, že som sa v doterajšom živote nedostal do bezvýchodiskovej situácie, ktorá ponúka iba jediné zmysluplné východisko.

Na druhej strane uznávam, že človek, ktorý sa rozhodne k takémuto kroku a naozaj ho aj urobí, musí mať v každom prípade dostatok odvahy a tiež morálnej sily. Dokonaná samovražda je svojim spôsobom naozaj aj dôkazom istej frajeriny samovraha, ako ste to napísali o Senekovi, ktorý si otvoril obľúbeným starorímskym spôsobom žily v horúcom kúpeli. Ako váš Kain či Miloš Hrma.

Aj Váš odchod bol frajerský. Chlapský. Závideniahodný. Tým Vaším piatym poschodím ste urobili rázny koniec svojho života, ktorý ste prežili naplno, zmysluplne a najlepšie, ako ste vedeli. Majstre, bol to dobrý život, už roky ho skrze Vaše texty študujem, a teda o ňom toho dosť viem, a Vaším chlapským a premysleným rozhodnutím sa stal dobrý aj jeho koniec.

Napísali ste všetko, čo ste chceli, a to je veľké šťastie pre spisovateľa. Stali ste sa nielen jedným z najlepších spisovateľov 20. storočia doma, ale i na svete. Boli ste obdivovaným, váženým, ale tiež osočovaným i nenávideným. Ale to všetko patrí k životu. Vy ste to tak aj brali. A obstáli ste v tom svojom bohatom a dlhom živote so ctou. Nebolo to ľahké, mnohí to nedokázali. Mnohí však takisto nedokázali dosiahnuť na literárnu métu, ktorú ste si Vy strčili do vrecka a ... išli na pivo.

Listy pánu Hrabalovi: Košice – Kersko č. 13

LIEČBA HRABALOM

Viete, Majstre, Váš príbeh, sa vlastne neskončil, pretože kým sa budú čítať Vaše knižky a sledovať filmy nakrútené podľa nich, ako aj ich divadelné adaptácie, dokedy sa bude o Vás písať a spomínať na Vás medzi priateľmi a obdivovateľmi, a to sa bude ešte veľmi dlho, dovedy bude Váš príbeh, Vaša story, stále aktuálna a bude tešiť ľudí, ktorí Vás majú radi.

A tak mi nedalo a pripájam ešte tento trinásty list. Trinástku považujem skôr za šťastné číslo, ako naopak, a najmä, akosi sa mi nechce prestať...

Váš príbeh, Majstre, nemôže nepokračovať, keď už raz patríte medzi

slávnych a najlepších spisovateľov sveta, keď ste sa svojimi textami zaradili do radu „šrajbrov“, akými boli Vami obdivovaní Hašek a Kafka, Babel a Dostojevský, Joyce a Eliot, Schulz a Kerouac, Rabelais a Lao-ťc.

Všetci tré kúzelníci slov a myšlienok, ktorí urobili a stále robia tento náš svet ľudskejším a krajším, Vás určite ochotne vzali do partie a predpokladám, že Vy ich zase pravidelne vodíte na pivo v tom nebeskom lokále. A spolu tým nádherne kecáte.

Vy, Majstre ste vo svojich textoch oslávili obyčajných ľudí, a to takým originálnym a zároveň prístupným spôsobom, že napriek špecifickým a neprenosným českým reáliám, Vám rozumejú a bavia sa Vašími príbehmi ľudia v mnohých krajinách sveta.

Začínali ste surrealisticky, potom ste to „sur“ škrtli a písali ste, ako Vám „ruka“ narástla, ako ste srdcom cítili a rozumom chápali. Bez zbytočných kudrliniek. Ale pozor! To by bolo bývalo málo. Preto ste do svojho autor-ského kuchárskeho receptu pridali imagináciu, mystifikáciu, hravosť, svojský hrabalovský humor, nadtext, podtext, nadhľad, obrovskú ľudskú skúsenosť a hlboké poznanie „obyčajných“ ľudí. „Vrazili“ ste do toho skutočný život a ono to začalo skutočne žiť. Takou silou, až ste sa toho sami ľakali.

Podľa Vašich vlastných slov ste svojím písaním oslávili „štvrtý“ stav, teda tých tam dole, ľudí existujúcich len medzi robotou a hospodou, ľudí zdanlivo úbohých, spoločensky bezvýznamných, stratených, na pohľad primitívnych, často surových opilcov. Bez perspektívy, bez budúcnosti. Vy ste dokázali, že to tak nie je, aspoň nie vždy, a aj obyčajní ľudia, tí pivári, majú svoju dôstojnosť, svoju hrdosť, ba čo viac, aj svoju vlastnú filozofiu, imagináciu, priam zakódovanú prirodzenú tvorivosť a nesmiernu radosť zo života. A to napriek všetkým problémom a biedam zo života zaujímavého a svojim spôsobom aj plnohodnotného.

To je Vašou veľkou a trvalou zásluhou. Nevraviac o tom, že svojimi textami ste priniesli a stále prinášate všetkým svojim čitateľom množstvo takej obyčajnej radosti a pôžitku. Je to široká téma na dlhú diskusiu, ktorú možno raz preskúmajú aj nejakí sociológovia. Pre mňa je rozhodujúce, že ste napísali nádherné texty, z ktorých si hasím celé dlhé roky svoj neprestávajúci smäd, vyvolávaný potrebou dobrých kníh. Majstre, ste mojou nevysychajúcou studničkou živej vody. A verím, že aj ďalších tisícok ľudí v mnohých krajinách.

Živá voda sa môže zdať prehnaným prímerom, ale správny text prečítaný v správnom čase, pôsobí priam zázračne. Môže čitateľovi pomôcť prekonať osobnú krízu, podporiť liečbu choroby, vzpružiť jeho otrasený duševný stav, naštartovať novú chuť do života, utlmiť sklamanie, skrátka, prinajmenšom zmierniť trápenie najrôznejšieho druhu.

Mne osobne Vaše texty, Majstre, bežne pomáhajú zlepšiť náladu, samozrejme, aj preto, že dobre viem po akom texte kedy mám siahnúť. Je rozdiel v tom, čím si proste len vylepšiť náladu a čím prekonať depresiu. Pocity vlast-

nej zbytočnosti na svete, momentálneho presvedčenia, že ma nikto nemá rád, že sa mi nič nedarí a všetko zlo sa proti mne sprisahalo.

Nie, nemám na to presný recept, akože na obyčajnú zlú náladu stačí vytiahnuť z knihovničky Domáci úkoly z pilnosti, na väčší spln Něžného barbara a na poriadnú depku Taneční hodiny pro starší a pokročilé. Hoci napríklad aj takto by som si to mohol ordinovať. V skutočnosti je to zložitejšie, premenlivé a konkrétne „liečivé“ texty môžu, ale nemusia zaberat na rôzne typy „diagnóz“. V podstate však určite platí, že pre mňa je na blbú náladu vhodná terapia Hrabalom. Vždy.

Samozrejme, že v princípe môže mať človek na poličke „liečivé“ knižky akéhokoľvek svojho obľúbeného autora a v prípade duševnej potreby po niektorej z nich siahnúť. V poriadku. Ja na psychické neduhy používam tie Vaše, Majstre, a tiež ich doporučujem aj iným ľuďom. Liečba Hrabalom síce u nás na východe nie je taká rozšírená, ako by byť mohla, a ako by si kvalita „liekov“, teda Vašich kníh, zaslúžila, no kto túto terapiu vyskúšal, môže len potvrdiť jej účinnosť.

A aby som nezabudol, Majstre, Vy a Vaše texty majú ešte jednu uhrančivú vlastnosť, totiž, že človeka provokujú k tej obdivuhodnej drzosti a chuti predvádzať sa, teda k písaniu. Veď Vy ste písanie oslávili a súčasne aj poľudštili do tej miery, že ste z neho aj pre obyčajného človeka urobili vec jemu pochopiteľnú a teda blízku. (Sic!) Zároveň ho to síce môže zvädzať k presvedčeniu, že písať literárny text je jednoduché a ľahké, ale to nevaďí. Veď takisto, ako to, že písať nikto nemusí, je pravdou aj to, že písať (si) môže každý.

Viete, Majstre, mňa písanie nielenže baví, mňa vnútorne naplňa a uspokojuje, udržuje ma pri chuti do života, prináša mi radosť, niekedy spôsobuje vyloženie rozkoš z tvorenia. Odháňa odo mňa démonov a prináša mi potešenie z absolútnej tvorivej slobody, pretože už dávno som si povedal, že nikdy viac nenapíšem nič z prinútenia, teda ani kvôli honoráru, pokiaľ mi to bude proti srsti (hoci a priori peniaze neodmietam), ale napíšem len to, čo budem sám chcieť a napíšem to čisto z tej radosti z písania. Keď je niekto ochotný za to zaplatiť, neprotestujem.

A tak si píšem, čo ma baví, zaujíma a teší. Nuž, a ako ste mohli zistiť, jedno z mojich najväčších potešení pri písaní ste práve Vy, Majstre. Pozor! Určite nie ste jediné moje potešenie, ale tak, ako sa mi dobre čítate, tak sa mi aj dobre o Vás, a Vám, píše. Kým to potešenie bude trvať, nemám dôvod ani s jedným, ani s druhým prestať.

BONUS MIMO PORADIA ALEBO PRÍDAVOK Z ČÍREJ RADOSTI

Viete, Majstre, mňa veľmi mrzí, keď od inak inteligentných, vzdelaných, ba aj sčítaných ľudí, dokonca ľudí mne blízkych, počujem, že Hrabala „nemôžu“ čítať. Skrátka, tí ľudia, medzi nimi aj niektorí moji priatelia,

majú s Vašimi textami problémy. Keď chcem, aby mi vysvetlili prečo, hovoria, že im nerozumejú, že ich nebavia, dokonca, že sú tie texty podľa nich „o ničom“. A to ma už zaráža a rozčuľuje. Ja nechápem, ako je to možné a rád by som tomu prišiel na koreň. Samozrejme, Hrabala, ako autora nemusí mať rád každý, no tvrdenie že Hrabal je „o ničom“ nemôžem v žiadnom prípade akceptovať. A víta mi v hlave, prečo to tvrdia.

Ja si myslím, že chyba bude hlavne v tých čitateľoch, pretože ich argumenty sú proste smiešne. Vaše texty sú nad každú pochybnosť zaujímavé, zábavné a v každom z nich je navyše celá kopa myšlienok, názorov, postojov, že sa z toho môže až hlava zakrútiť.

Možno ale, že problém bude schovaný práve v tej bohatosti myšlienok, v záplave nápadov, historiek, príbehov, a prepáchte Majstre, aj vo Vašej „ukecanosti“. Každý, kto sa začíta do ktoréhokolvek Vášho textu, totiž vzápätí zistí, že slovami veru naozaj nešetríte, naopak, Vy nimi priam hýrite, púšťate, hádžete ich na stránky plnými priehrštiami, dokonca vo viacerých rovinách súčasne. A tých metafor, bez ktorých si Hrabala nemožno vôbec predstaviť. No, a Vaše všadeprítomné citácie. A sústavné mystifikácie. Och!

Tu ale treba povedať, že vy nie ste „ukecaný“ samoúčelne, že netrpíte, ako vravieval pán Werich, nezmyselným „slovním príjmem“. U Vás má každé slovo aj pri tom množstve svoj význam, svoju úlohu, je tehličkou veľkej stavby, spoluvytvára atmosféru, je súčasťou onej neprestávajúcej slovnej melódie, prúdu voľne plynúceho textu, povedzme, že slovo je u Vás čosi ako nota a text symfónia; systém písania „alla prima“ si vyžaduje hovorový spôsob prezentácie, teda text sa musí čo najviac ponášať na obyčajný ľudský rozhovor, a ten, ako je známe, neráta slová, nebráni sa ani ich pričastému opakovaniu a špeciálne ten „hospodský“, to slávne kecanie pri pive, sa neohliada na nejaké pravidlá, pohŕda nimi, kašle na decentné používanie spisovného jazyka, haha, kdeže.

A Vaše texty, Majstre, sú predsa o tom. Ony sprostredkovávajú ľudské hovory, sú to slová, aj keď samozrejme transformované Vaším „diamantovým očkom imaginácie“, vychádzajúce z úst obyčajných ľudí. Každý, kto niekedy strávil nejaký čas na pive v českej hospode (ale pre tento príklad postačí i slovenská krčma), ten dobre vie, že sa tam neustále rozpráva, že tam rozpráva každý s každým, každý cez každého a pri stole sa presadí ten, kto hovorí najzaujímavejšie, ten, kto má najbohatšiu slovnú zásobu, kto pozná najlepšie historky, klebety a vtipy, v horšom prípade aj ten, kto hovorí najhlasnejšie, kto prekričí ostatných, ale to už je za hranicou zmysluplnej debaty. Umenie zaujať hovorom spoločnosť, je neodmysliteľnou súčasťou osobnosti štamgasta. Bez ohľadu na jeho spoločenské postavenie.

Viete, Majstre, niekedy ste to s tým intelektuálskym jazykom ale fakt prehánali, najmä pri citovaní (napr. R. Barthes - o štýle), ktorému bežný čitateľ nemusí rozumieť, resp. v prúde Vášho rozprávania, často paradoxne na pohľad jednoduchého, mu takéto slovné pojmové konštrukcie môžu vadit,

rušit jeho užívanie si jazdy na vlnách Vášho prúdu slov, zdôrazňujem slovo môže (ale nemusí), ho rozčuľovať natoľko, že sa trebárs aj od Vášho textu odvráti.

„... Roland Barthes píše... styl je uzavrené gesto osoby... je soukromou částí rituálu, zvedá se z mýtických hloubek spisovatele a rozvíjí se mimo jeho odpovědnost. Je to dekorativní hlas neznámého a tajemného těla.“

Dubnové idy (Koláž pro Dubenku), in: Aurora na mělčině, 1992

Pravdaže, je tu aj opačná možnosť, teda, že čitateľ takéto vsuvky považuje za zaujímavé, prírtažlivé spestrenie textu, ba za jednoznačnú lahôdku, za bonbónik, za čerešničku na torte. Ako to pôsobí na mňa? Ako kedy, ale v podstate pozitívne. Väčšinou inšpiratívne, povzbudzujúco, provokatívne. Beriem to však, aj ako taký priateľský štuchanec, frčku do nosa, niekedy dokonca ako klaunský kopanec do zadku, ktorý ma má „zobudiť“. A funguje to. Ukolísaný tým Vaším neustávajúcim prúdom rozprávania do takého príjemného intelektuálneho alfa stavu, sa odrazu strhnem, prebudím, akoby som narazil do nejakého kameňa pod hladinou.

„... jak píše Roland Barthes, styl má vertikální dimenzi, noří se do uzavřených vzpomínek osob... styl je vždycky metafora, je to rovnice mezi literárním záměrem a tělesnou strukturou autora...“
dtto

Dočerta, na takéto hlášky musím reagovať, rozmýšľať... pri Vás, Majstre, tie sivé mozgové bunky nemožno nikdy vypnúť, to by Vás človek nemohol čítať vôbec, no a po takom duševnom karambole, kopanci, musím tie bunky bleskurýchle rozhybať. A pripomenúť si, že pri Vás sa oplatí byť vždy v strehu. Samozrejme, ak sa nechcem ukrátiť o plnohodnotný pôžitok z Vášho textu. Tá jeho zdanlivá jednoduchosť je veru zradná. Po rozprávaní nejakého rozšafného pivárskeho zážitku príde odrazu Roland Barthes. Bum!

„... jak píše Roland Barthes, styl trpí zázrakem přeměny a dělá ze stylu jakousi superliterární operaci, která člověka unáší na práh moci magie... lze si tedy představit autory, kteří dávají přednost umění před samotou stylu... právě autorita stylu je zcela volné pouto řeči a její tělesná rubleta pozvedá spisovatele jako cosi svěžího nad historií...“
dtto

Myslím si, že pravdepodobne takéto „zrady“ na jednoduchosti spôsobujú akúsi čitateľskú nedôveru voči Vaším knižkám a odrádzajú mnohých potenciálnych čitateľov. Končieva to až nespravodlivými odsúdeniami Vašich kníh a v princípe mylnými osobnými presvedčeniami, že „ja toho Hrabala nemôžem čítať“. Otázkou je či treba ľutovať stratu takéhoto „nenáročného“ typu čitateľa.

Myslím si, že značná časť takýchto znechutených, by si svoj nesprávny názor azda aj poopravila, keby im to mal kto vysvetliť a presvedčiť ich, že je naozaj veľká škoda prísť kvôli častejšiemu používaniu mozgu o celého Hrabala

la. Presvedčiť ich, že Vás treba čítať bez ohľadu na nejakého Barthesa, Lao ʻc, Schopenhauera, Kafku, sv. Augustína, Nietzcheho, Marxa... a množstvo ďalších citovaných. Všetky skôr alebo neskôr Vám prídu „na chuť“.

No a čitateľa, pre ktorého je intenzívnejšie myslenie naozajstným problémom alebo ktorý je príliš lenivý hrať pri stretnutí s Hrabalom aktívnejšiu úlohu, takého veru škoda nie je. Koniec-koncov, Vaše texty, Majstre, si ľudia hneď od začiatku zamilovali práve pre ich nezameniteľný „hrabalovský“ štýl. A k nemu patrí rovnako rôzprávanie ľudového štamgasta od Vanišťa, ako citát Rolanda Barthesa.

Vy ste, Majstre, „filuta“, huncút a ja Vás podozrievam, že ste si často z nás, čitateľov, vo svojich textoch schválne utahovali. Všetky tie Vaše koláže, mixáže, asambláže, „muchláže“, ktoré ste dávali dokopy s poznateľnou rozkošou, sú excelentnou ukážkou Vašej hravosti, samopašnosti, zmyslu pre inteligentný humor i nespútanú srandu a spájanie nespojitelného. Vy, Majstre, ste „potouchlý“ (to je nádherné české slovo), prefičaný provokatér, taký veselý Lucifer, Svetlonos, ktorý literárnym bohom ukradnuté svetlo zlomyselne vhodil do zrkadlového bludiska a poplietol všetkých, ktorých priťahlo. Konkrétny príklad?

Prosím:

„Žije spořádaným životem, protože je pod pantoflem. Střelec je mrtev, protože zlý volný pěšák hrozí. Potom kůň visí ve vzduchu a kořistnickou vášní sám sobě vykopal hrob.“

Řídil v podnapilém stavu své motokolo v obci Jinonice a bezprostředně ohrozoval svojí jízdou chodce, na které křičel: Uteč z cesty, nebo tě zajedu.“

Toto město je ve společné péči obyvatel,
Československý spisovatel 1967

Áno, mnohé Vaše texty možno chápať ako hru a nielen preto, že ste sa písaním v podstate vždy dobre zabávali. Vy nám svojimi textami ponúkate hru, ktorá má tú výhodu, že v nej pri troche snahy nikto nemôže prehrať. Nikomu neostane v ruke Čierny Peter a nikto „se nemusí zlobiť“ nad oneskorenými figúrkami na hracej ploche „Človeče nezlob se!“.

„Zanechala u mne pouze jednu peřinu a několik oděvních svršků pro ženské pohlaví. Jinak u mne nic podstatnějšího nezanechala.“

Tah je promyšlen silou dobré optiky.

Bylo to večer a on mi vestoje přísahal lásku a přitom klečel. Bylo to asi proto, že on nemohl normálně souložit.

Pak to šel zapít pivem.

Teprve pivo činí žízeň krásnou.

Některý mužský když močejí, tak stojejí tak, jako by se při tom omlouvali.“

dtto

Viete, Majstre, Vy svoje fantastické textové vzory, tie pestré slovné ornamenti, splietate naozaj z rôznorodého materiálu. Vytvárate z neho svoje uhrančivé obrazy, chagallovské mozaiky, ktoré sa len tak hemžia „šumaří“ na strechách, všelijakými bláznivými fidlikantmi, malými i veľkými „pábitelmi“, vďaka ktorým sa oplatí byť na tomto svete.

„Příši tak, jak děti malují rybu. Horní oblouk, potom oblouk dolní. Na konci páteře se oblouky přesmyknou jeden v druhý a tak vznikne ocas, užitečná ploutev, která určuje potřebný směr.“
 dtto

To všetko a ešte oveľa viac je integrálnou súčasťou Vašich príbehov, totiž množstvo zaujímavých nevedných čriepkov života ľudí a skrže nich celá Vaša životná filozofia, neuveriteľné množstvo poznatkov, informácií, údajov z najrôznejších odborov ľudskej činnosti.

Vy, Majstre, ste jedna obrovská, informácie chrliaca encyklopédia, Vy ste nielen český Ottův slovník naučný, Vy ste Encyclopaedia Britannica, Vy ste francúzsky Veľký Larousse, ale tiež „rakouský“ secesný reklamný katalóg a poriadne hrubý filozofický slovník; ste milovníkom pop-artu, znalcom výtvarného umenia všeobecne, najmä však toho moderného. Aby som nevynechal hudbu. Symfónie. Mahlera. Etc. A potom to množstvo vedomostí z najrôznejších ďalších oblastí, predovšetkým však podnetov z Vašich hospod, z tých „hlučných samot“, v ktorých ste strávili vlastne celý svoj život.

Áno, hospody boli rozhodujúcim faktorom Vašej literárnej tvorby, hospody sa stali Vaším nikdy neubúdajúcim inšpiračným zdrojom, skutočnou štedrou studňou, nepreberrnou zásobárňou tém, dokorán otvoreným Sezamom plným historiek, príbehov, ľudských osudov; v hospodách ste sa našli ako spisovateľ i ako človek – strávili ste v nich naozaj mnoho času, už od detstva, od útlej mladosti ste v nich sedávali a pili najprv malinovky, potom pivo v mnohých výčapoch, lokáloch, všade ste spoznali množstvo hostinských, pinglov a hostí, samozrejme.

„... když jsem už studoval na té reálce, tak už jsem pil pivo. Kam jsme s tatínkem přijeli, tam jsem dělal reklamu na pivo. Pil jsem jedno pivo za druhým a liboval jsem si, hlasitě jsem říkal, jak chutné a výborné je tohle pivo, tak jsem to říkal a tak jsem s chutí pil pivo, že se tomu divili nejen hostinští, ale i hosté...“

Kdo jsem, Společnost Bohumila Hrabala, 1989

Viem, že ste popíjali pivo dokonca už aj ako malý chlapec, veď ste žili v pivovare a tam sa pilo pivo „ako voda“. Nebolo teda nič čudného, že Vám pivo, Majstre, zachutnalo na celý život. Stalo sa Vašou živou vodou, Vaším nektárom, pitie piva Vám sprostredkovalo kontakt s ľuďmi, myslím, že pre Vás to nebol primárne alkoholický nápoj, ale transcendentné prepoje-

nie s Všehomírom, podaná ruka, mimozmyslový prenos ľudských hovorov, radostného chóru hlasov; pivo Vám umožňovalo vstúpiť do sveta obyčajných a zároveň ozajstných ľudí, ostať v ňom a spoznať ho, spoznať skutočný život; pivo bolo Vaším sprievodcom, ukazovateľom cesty, bolo rezervoárom, olympijským bazénom, v ktorom plávali najrôznejšie historicky, ľudské príbehy, všelijaké myšlienky, nekonečné filozofické debaty, často bláznivé nápady, neortodoxné názory. A Vy ste tú večnú pivnú „hladinku“ neúnavne brázdili krížom – krážom, ponárali ste sa pod ňu, skákali do nej z vysokého mostíka, lámali plavecké rekordy alebo len tak tíško splývali na hladine.

„... pod dojemom piva si lidé říkají příběhy a události, které zraňují duši a nad hlavou v podobě cigaretového kouře se vznáší veliký otazník absurdnosti a podivuhodnosti lidského života...“
 dttto

Majstre, pivo, ten skvelý akcelerátor zaujímavých a často aj plodných, tvorivých debát, kolovalo vo Vašom paralelnom telovom obehu súbežne s krvou, možno ju aj nahrádzalo, a vďaka nemu bilo Vaše srdce s dvojnásobnou silou, pre osudy obyčajných ľudí a ich pravdivé literárne stvárnenie. Teda stvárnenie tou vyššou pravdou, súvisiacou s literárnou transformáciou skutočnosti, však viete, ten trojdimenzionálny život spracovaný do jednodimenzionálneho riadku, to je už ale ďalšia kapitola. Na začiatku však rozhodne bolo pivo.

Viete, Majstre, bolo by možno zaujímavé dostať odpoveď na otázku, ako by sa bol vyvíjal Váš život, keby ste sa neboli stali milovníkom piva, keby ste si boli napríklad obľúbili, ako pred Vami iní českí a špeciálne pražskí spisovatelia, trebárs Franz Kafka, kaviarne. Pravdepodobne by ste cestovali životom i literatúrou po inej koľaji. Tak, ako Kafka a Hašek. Tí dvaja, hoci žili v rovnakom čase na rovnakom mieste, v Prahe, nikdy sa vraj nestretli.

Ja viem, „kdyby, to jsou chyby“, dôležité však je, že vo Vašom prípade sa evidentne žiadna chyba nestala a Vy ste už v útlom veku boli pomazaný pivnou penou, ba čo viac, Vy ste sa z pivnej peny, prinajmenšom ako spisovateľ, zrodili. Ako Jaroslav Hašek, a to nie je vôbec jediná vec, ktorá vás dvoch spája.

Trochu nadnesene by sa dalo povedať, že Pivo k Vám priplavilo Slovo. Hovorené, a Vy ste ho následne napísali. Zvuky ste premenili na litery. A dalo by sa to povedať ešte inak. Taká zdanlivo banálna vec, ako pivo, zrodila umenie. Nebolo to ani prvý, ani posledný krát.

V českej kultúre má pivo dôležité postavenie. Pokiaľ ide o rozsah jeho konzumácie medzi pospolitým ľudom i medzi umelcami, vrátane spisovateľov, dokonca bezkonkurenčné. V Čechách to bol po generácie najobľúbenejší (nenadarmo sa tam varí najlepšie pivo na svete), v dobrom slova zmysle ľudový, taký skromne občiansky a pritom výsostne spoločenský nápoj.

Česi v drvivej väčšine pijú pivo v skupine, množine pivárov. Pivo je súčasťou a často aj podmienkou úspešnej komunikácie rôznych jedincov,

z ktorých práve tento nápoj vytvára kolektív s rovnakým záujmom. Pivo totiž umožňuje dialóg, vytvára pocit vzájomnej solidarity, spoluúčasť na rituáli nie nepodobnom rituálom náboženským. Pitie piva pri pravidelných návštevách hostincov je ritom s náboženským črtami, okrem iného obsahuje v sebe pevnú vieru v dobro, ktoré skrze načapované pollitre oblažuje všetkých konzumentov, pivárov, štamgastov, pre ktorých sa pivo stalo nevyhnutnou potrebou predovšetkým kvôli oným dialógom, hovorom, kecom, žvástom, hospodským historkám, pri ktorých sa aj dnes objavujú hrabalovské „perličky na dne“. Áno, aj na dne vypitých pollitrov. Prečo nie?

Pivo, ako štartér, urýchlovač istého intelektuálneho výkonu, dokázalo významnou mierou pomôcť pri vzniku mnohých umeleckých počinov. Vďaka pivu a duševným aktivitám, ktoré umožnilo a podporilo, sa výrazne vzmohla nielen česká literatúra, ale aj česká kultúra všeobecne. V tomto zmysle teda naozaj nemožno chápať pivo len cez obmedzenú prizmu alkoholu a už vôbec nie potencionálneho alkoholizmu. Pivo je totiž nesporné ušlachtilý nápoj, dokázateľne podporujúci ľudskú tvorivosť. Odvážim sa povedať, že z výlučného pitia piva sa ešte nikto nestal alkoholikom. Zato vďaka pivu sa zrodilo viacero svetových autorov.

Viem, Majstre, že som ukecaný, ale vôbec to nie je Vaša vina. Taký som bol aj pred našim zoznámením. Nerád by som však skĺzol do toho „werichovského prújmu“. Len som chcel na záver trošku osvetliť niektoré aspekty Vašej tvorby a tiež života. A možno, že okrem seba trochu potešíť aj ďalších

Vašich, predovšetkým tých potencionálnych, začínajúcich fanúšikov. Sám seba považujem už za „pokročilého“, takže mám tú drzosť a začiatočníkov chcem poučiť. Myslím si, že to treba, a keď to nemá kto urobiť (v mojom okruhu určite nie), tak to beriem na seba. A rád.

Možno, že sa v niektorých detailoch mýlim, a ešte pokročilejší by ma opravili. Nech tak učinia. Myslím si ale, že naozaj dôležité je upozorniť „nevedomých i pomýlených“, že čítať Hrabala sa určite oplatí. Nič viac, nič menej tým poučením nesledujem.

To je zatiaľ všetko. Do videnia v Kersku.

OTÁZKY PRE MAJSTRA KAROLA KÁLLAYA

ANTON DIVÁCKÝ

Majstre, narodili ste sa 26. apríla 1926. Bola to doba, na jednej strane nádeji, na strane druhej, politicky aj ekonomicky veľmi komplikovaná. Myslíte si, že Boh vás zámerne etabloval do takejto doby s dvoma magickými 26 v dátume narodenia, alebo máte názor, že to boli iné skutočnosti, ktoré vás nasmerovali na cestu fotografickej tvorby?

Človek cesty Božie nepozná. Moja cesta k fotografii bola cestou náhod (možno určených Pánom Bohom), veľmi rád som svoje okolie pozoroval a už ako desiatročnému mi rodičia kúpili prvý fotoaparát Zeiss – Jkonto 6x6.

Narodili ste sa v Čadci. Ako ste sa dostali k štúdiu na gymnáziu v Ružomberku a v Trenčíne?

Otec bol štátny úradník. V Čadci bol okresný náčelník, potom ho preložili za okresného náčelníka do Ružomberka a neskôršie za župana do Trenčína. Celý život sme sa sťahovali.

Mali ste v období vášho dospievania vo svojom okolí možnosť pozorovať iných úspešných fotografov a umelcov, alebo ste hľadali inšpiráciu v iných kruhoch, či vo vlastnom pohľade na svet?

Hoci som bol v Trenčíne v Klube fotografov amatérov, tzv. „pictoriálna“ fotografia mi nebola blízka. Moja mama odoberala nemecký módný časopis Die Dame a dostal som sa aj k švajčiarskemu fotomagazínu Camera – a typ fotografie, ktorý tam zverejňovali, mi učaroval.

Mala rodina pochopenie pre vašu záľubu vo fotografovaní? Myslím tým otec a mama...

Rodičia mali pre moju záľubu absolútne pochopenie. Už ako pätnásťročný som mal doma vlastnú tmavú komoru.

Svoje prvé veľké ocenenie ste získali už v roku 1942 v Bratislave. Mali ste vtedy 16 rokov. O rok neskôr ste už dostali možnosť vystavovať v Zaragoze. Tušili ste už vtedy, že sa budete fotografiou úspešne živiť?

Že sa fotografiou budem živiť, som netušil. Chcel som byť filmovým kameramanom – možno režisérom (režiroval som amatérske divadlo). Po oslobodení som na želanie otca šiel študovať na vysokú školu ekonomickú a neskôr na právo. Počas štúdií som ale pracoval (zarábal som si na štúdiá) už ako fotograf v časopise Domov a svet. Stretol som v Prahe významných fotografov Karla Hájka, Jana Lukasa a ďalších. Tí ovplyvnili môj ďalší „fotografický“ život.

Od roku 1950, keď ste sa stali členom Zväzu slovenských výtvarných umelcov, ste precestovali mnoho krajín a navštívili rôzne kontinenty. Máte svoj obľúbený kontinent alebo krajinu, ktorá vo vás zanechala nezabudnuteľné dojmy?

Mám veľmi rád Kaukaz a z krajín možno Dagestan – je drsný, krásny a ľudia sú mimoriadne priateľskí. Žije tam cca 42 národov a nikdy medzi sebou nevedli vojny.

Už v šesťnástich rokoch ste sa dostali ku skvelej fotografickej technike – fotoaparátu Rolleiflex. Ako sa to stalo?

Rolleiflex 6x6 mi kúpili rodičia. Nebol najdrahší, ani výnimočný. Už bola Leica, Contex, Contaflex Linhoff – tie boli drahšie a profesionálnejšie.

Máte ešte tú starú Rolleiflexku?

Áno, mám.

Akú techniku využívate dnes?

Už roky fotografujem Leicou M6 a Nikonom.

Technika dnes skutočne pokročila obrovským tempom vpred. Každoročne sa vývojári jednotlivých technických odborov predbiehajú v ponukách zdokonaľovaní vlnajších modelových fotoaparátov, bleskov, ale aj softwaru, ktorý umožňuje pretváranie samotnej fotografie. Zrkadlovky bez zrkadiel,... Aký vplyv má na vašu prácu, ale aj na vás, tento technický pokrok? Snažíte sa držať krok s dobou, alebo skôr inklinujete k pôvodným technikám fotografie?

Technika, teda nová technika, ničím neovplyvňovala moju prácu. Fotografia nie je o technike. Je o videní. Je „vidieť“ iba nekonečné úsilie, viera, či trpezlivé chcenie? Neviem.

Fotografia nie je popis či azda (technický?) opis skutočnosti, nie je náhodou ani kópiou, ale skutočnosť, ktorá stojí sama za seba.

V čom by mala, podľa vás, mladá generácia fotografov hľadať svoj zmysel, svoju filozofiu života? Je to v technike? Je to v kompozícii fotografie? V jej výpovedi?

Už som čiastočne odpovedal na túto otázku. Ale skúsím to ešte raz: fotografia je naozaj iba pokus zastaviť čas v tom privilegovanom momente. Je to iba pohľad – podstatou fotografie je čas: čas, ktorý uniká medzi prstami, čas, ktorý uniká pred očami, čas krajiny, čas vecí, čas ľudí – čas svetla a čas citov. Čas, ktorý sa už nikdy rovnako nezopakuje.

Aký dôraz prikladáte, povedzme, vrozenému talentu umelca, kontra štúdium a práca na sebazdokonaľovaní?

J. W. Goethe, na otázku, odkiaľ prichádza genialita odpovedal: „Etwass wissen und eine ungeheuerere Leistungskraft“. Voľné preložené: „Niečo vedieť (trocha talentu!) a strašne veľa práce („makačky“).

Dnes máme nepreberné množstvo tzv. fotoaparátov a fotografií. Len ťažko nájdeme na svete miesto, ktoré by nebolo zdokumentované. Pionierske doby sú často len romantickou spomienkou. Technika dnes umožňuje fotiť, ale aj predávať a uplatňovať na trhu fotografie skoro každému. Či už je to internet

alebo iné médiá. Ako vlastne v takejto dobe poznáme fotografa. Skutočného fotografa - umelca?

Trochu sa vyhýbam slovu „fotograf UMELEC“ – radšej mám to vecné: fotograf. No ale k otázke, ako poznáme fotografa. Skutočného fotografa (umelca): „Tak, že fotografie, na ktoré sa pozeráme, nepotrebujú vysvetľovanie, pretože nie je dôležité to, čo chcel autor povedať, ale to, čo cíti ten, ktorý sa na ne pozerá.“

Fotografia bude vždy optickým idealizovaním, nie vždy ideálnej skutočnosti skrásľovaním krásy.

Keď sa, ja osobne, pozerám na rôzne oblasti umeleckej tvorby súčasnosti, či už je to výtvarné umenie, hudba, fotografia alebo kinematografia, nemôžem sa ubrániť pocitu, že tak ako je rýchla doba, ktorá nám je vnucovaná ako pravidlo existencie, tak sú aj umelci tlačení do povrchnosti a komerčnosti. To, čo postrádam, je hlboké hľadanie krásy a uspokojenia z tvorby, ktoré je často nahradené povrchným experimentom. Môžete mi povedať, ako je možné, že vo vašich fotografiách a vo vašej tvorbe môžeme navzdory dobe, krásu a filozofiu stále nájsť a obdivovať?

Možno je to aj tým, že sa pokúšam ukázať ľuďom aj dobro a krásu. Myslím si, že je to rovnako dôležité ako ukazovať dokumenty chudoby, nešťastia a beznádeje. Franz Kafka vo svojich Ľsmich oktánových zošitoch napísal: „Z raja nás vyhnali. Ale zničený nebol. Vyhnanie z raja bolo v istom zmysle šťastím, lebo ak by nás neboli vyhnali (ľudstvo), musel by byť zničený.“ (voľný preklad) Myslím si preto, že je veľkým šťastím, že sa nám ten raj ešte nepodarilo zničiť a pokúšam sa niekedy, aby moje fotografie boli toho dôkazom.

V priebehu dlhoročnej práce ste získali mnoho ocenení. Spomeňme aspoň ceny amerického magazínu Popular Photography, Titul EFIAP, či ceny za knihy Pieseň o SNP (1974) a Kafka und Prag v súťaži o najkrajšiu knihu Slovenska (1995). Bol vám zapožičaný Pribinov kríž I. triedy pánom prezidentom republiky v roku 1998 za celoživotné dielo v oblasti umeleckej fotografie a mohli by sme vymenúvať ešte hodnú chvíľu. Majstre, ktorá z týchto cien či ocenení má pre vás zvlášť špecifický alebo osobný význam a prečo?

Nikdy som si nepotrpel na vyznamenania. Veľký význam pre mňa mal deň, keď som prvýkrát fotografoval módu v Berlíne a potom v Paríži. To ovplyvnilo môj ďalší fotografický vývoj a malo aj vplyv na to, že som neskôr urobil svoju prvú reportáž pre magazíny GEO a STERN.

Ako vidíte budúcnosť fotografie?

Nie som pesimista. Ešte vždy vyhrala krása nad obyčajnosťou, formovanie nad deformovaním a tvorivosť nad ničením.

Kto je dnes „klientom“ fotografa umelca a kto ním bude, podľa vás, zajtra?

Vzdelaný, kultivovaný a vnímavý človek.

Ďakujem za rozhovor a k vášmu významnému jubileu prajem veľa úspechov v tvorbe, živote, ale aj veľa zdravia, bez ktorého je všetko iba ilúzia.

AUTO(R/Ř)I ČÍSLA

Mirka Ábelová – slovenská poetka a rozhlasová redaktorka

Anton Baláž – slovenský prozaik, publicista, predseda Klubu nezávislých spisovateľov

Mária Bátorová – slovenská literárna vedkyňa, vysokoškolská pedagogička, germanistka, slavistka, spisovateľka a prekladateľka

Lubo Belák – slovenský hudobný skladateľ, scenárista a spisovateľ

Martina Boleková – slovenská poetka a stredoškolská pedagogička

Ján Buzássy – slovenský básnik a prekladateľ

Anton Divácký – český galerista, venujúci sa prioritne slovenskému výtvarnému umeniu

Etela Farkašová – slovenská spisovateľka a filozofka

Igor Hochel – slovenský básnik, kritik, prekladateľ a vysokoškolský pedagóg, predseda Asociácie organizácií spisovateľov Slovenska

Viliam Jablonický – slovenský historik a publicista, tajomník Slovenského centra PEN

Vladimír Kavčiak – pražský slovenský režisér, spisovateľ, publicista a podnikateľ

Laco Kerata – slovenský divadelník, režisér, dramatik a herec, spoluzakladateľ divadla STOKA

Tibor Kočík – slovenský básnik, esejista a publicista

Vladimíra Komorovská – slovenská prozaička a prekladateľka

Michal Kováč – prvý prezident Slovenskej republiky

Juraj Kuniak – slovenský básnik, prozaik a podnikateľ

Gustáv Murín – slovenský biológ, spisovateľ a publicista, predseda Slovenského centra PEN

Peter Pačaj – košický novinár a publicista

Ivan Popovič – slovenský výtvarník a spisovateľ

Michaela Rosová – slovenská prozaička a divadelná dramaturgička, po štúdiách v Brne a Bristole žije v Prahe

Vladimír Skalský – slovenský novinár, básnik a esejista, žijúci v Prahe, predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí, editor Zrkadlenia-Zrcadlení

Zdenka Sojková – česká slovakistka, autorka početných štúdií o slovenskom národnom obrození a menovite Ludovítovi Štúrovi

Dalimír Stano – slovenský básnik

Nada Vokušová – pražská slovenská novinárka a fejtonistka, predsedníčka Slovensko-českého klubu a šéfredaktorka časopisu Slovenské dotyky

